

සංයුත්තනිකායෙ

බන්ධවග්ග-අට්ඨකථා

1. බන්ධසංයුත්තං

1. නකුලපිතුච්ඡෙදො

1. නකුලපිතුසුත්තවණ්ණනා

1. බන්ධියවග්ගස්ස පට්ඨමෙ භග්ගෙසුති එවංනාමකෙ ජනපදෙ. සුසුමාරගිරොති සුසුමාරගිරනගරෙ. තස්මිං කිර මාපියමානෙ සුසුමාරො සද්දමකාසි, තෙනස්ස ‘‘සුසුමාරගිර’’න්ත්වෙව නාමං අකංසු. හෙසකළාවනෙති හෙසකළාය නාම යක්ඛිනියා අධිවුත්ථත්තා එවංලද්ධනාමෙ වනෙ. තදෙව මිගගණස්ස අභයත්ථාය දින්නත්තා මිගදායොති වුවිච්ඡි. භගවා තස්මිං ජනපදෙ තං නගරං නිස්සාය තස්මිං වනයණ්ඩෙ විහරති. නකුලපිතාති නකුලස්ස නාම දාරකස්ස පිතා.

ඡිණ්ණොති ජරාඡිණ්ණො. වුඩ්ඨොති වයොවුඩ්ඨො. මහල්ලකොති ජාතිමහල්ලකො. අද්ධගතොති නියද්ධගතො. වයොඅනුප්පත්තොති තෙසු තිසු අද්ධෙසු පච්ඡිමවයං අනුප්පත්තො. ආතුරකායොති ගිලානකායො. ඉද්ද්භි සරිරං සුවණ්ණවණ්ණමිති නිව්චපග්ගරණට්ඨෙන ආතුරංයෙව නාම. විසෙසෙන පනස්ස ජරාතුරතා ඛ්‍යාධාතුරතා මරණාතුරතාති තිස්සො ආතුරතා හොන්ති. තාසු කිඤ්චාපි එසො මහල්ලකත්තා ජරාතුරොව, අභිණ්හරොගතාය පනස්ස ඛ්‍යාධාතුරතා ඉධ අධිප්පෙතා. අභික්ඛණ්ණාතඬකොති අභිණ්හරොගො නිරන්තරරොගො. අනිව්චදස්සාවිති තාය ආතුරතාය ඉච්ඡිතිච්ඡිකක්ඛණ්ණො ආගන්තුං අසක්කොන්තො කදාවිදෙව දට්ඨං ලභාමි, න සබ්බකාලන්ති අත්ථො. මනොභාවනීයානන්ති මනවඩ්ඪකානං. යෙසු හි දිට්ඨෙසු කුසලවසෙන චිත්තං වඩ්ඪති, තෙ සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානාදයො මහාපෙරා මනොභාවනීයා නාම. අනුසාසතුති පුනප්පුනං සාසතු. පුරිමඤ්ඡි වචනං ඔවාදො නාම, අපරාපරං අනුසාසනී නාම. ඔතිණ්ණො වා වත්ථුස්මිං වචනං ඔවාදො නාම, අනොතිණ්ණො තත්තිවසෙන වා පචෙණ්ඩවසෙන වා වුත්තං අනුසාසනී නාම. අපිච ඔවාදොති වා අනුසාසනීති වා අත්ථො එකමෙව, ඛ්‍යාද්ද්ධමත්තමෙව නානං.

ආතුරො භායන්ති ආතුරො හි අයං, සුවණ්ණවණ්ණො පියඬගුසාමොපි සමානො නිව්චපග්ගරණට්ඨෙන ආතුරොයෙව. අණ්ඩභූතොති අණ්ඩං විය භූතො දුබ්බලො. යථා කුක්කුටණ්ඩං වා මයුරණ්ඩං වා ගෙණ්ඩුකං විය ගහෙත්වා ඛිපන්නෙන වා පහරන්නෙන වා න සක්කා කිළිතුං, තාවදෙව හිප්පති, එවමයමිපි කායො කණ්ටකෙපි බාණුකෙපි පක්ඛලිතස්ස හිප්පතීති අණ්ඩං විය භූතොති අණ්ඩභූතො. පරියොනද්ධොති සුබ්බමෙන ඡවිමත්තෙන පරියොනද්ධො. අණ්ඩඤ්ඡි සාරතචෙන පරියොනද්ධං, තෙන ඩංසමකසාදයො නිලිශිත්වාපි ඡවිං ඡින්නිත්වා යුසං පග්ගරාපෙතුං න සක්කොන්ති. ඉමස්මිං පන ඡවිං ඡින්නිත්වා යං ඉච්ඡන්ති, තං කරොන්ති. එවං සුබ්බමාය ඡවියා පරියොනද්ධො. කිමඤ්ඤු බාලාති බාලභාවතො අඤ්ඤං කිමත්ථී? බාලොයෙව අයන්ති අත්ථො. තස්මාති යස්මා අයං කායො එවරුපො, තස්මා.

තෙනුපසඬකමිති රඤ්ඤො වක්කචත්තිස්ස උපට්ඨානං ගන්ත්වා අනන්තරං පරිණායකරතනස්ස උපට්ඨානං ගච්ඡන්තො රාජපුරිසො විය, සද්ධම්මවක්කචත්තිස්ස භගවතො උපට්ඨානං ගන්ත්වා, අනන්තරං ධම්මසෙනාපතිස්ස අපචිතිං කාතුකාමො යෙනායස්මා සාරිපුත්තො, තෙනුපසඬකමි. විප්පසන්නානීති සුට්ඨු පසන්නානි. ඉන්ද්‍රියානීති මනවිජ්ජිතානි ඉන්ද්‍රියානි. පරිසුද්ධොති නිද්දොසො. පරියොදාතොති තස්සෙව වෙච්චනං. නිරුපක්කිලෙසතායෙව හි එස පරියොදාතොති වුත්තො, න

සෙනභාවෙන. එතස්ස ව පරියොදාතනං දිස්වාච ඉන්ද්‍රියානං විජ්ජසන්නතං අඤ්ඤාසි. නයග්ගාභපඤ්ඤා කිරෙසා ථෙරස්ස.

කථඤ්ඤි නො සියාති කෙන කාරණෙන න ලද්ධා භවිස්සති? ලද්ධායෙවාති අත්ථො. ඉමිනා කිං දිපෙති? සත්ථුච්ඡස්සාසිකභාවං. අයං කිර සත්ථු දිට්ඨකාලතො පට්ඨාය පිතිපෙමං, උපාසිකා වස්ස මාතිපෙමං පටිලභති. උභොපි “මම පුත්තො”ති සත්ථාරං වදන්ති. භවත්තරගතො හි නෙසං සිනෙහො. සා කිර උපාසිකා පඤ්ච ජාතිසත්තාති තථාගතස්ස මාතාව, සො ව, ගහපති, පිතාව අභොසි. පුත පඤ්ච ජාතිසත්තාති උපාසිකා මහාමාතා, උපාසකො මහාපිතා, තථා වුළාමාතා වුළුපිතාති. එවං සත්ථා දියඬිඬිඅත්තභාවසහස්සං තෙසංයෙව භත්ථෙ වඩ්ඪිතො. තෙනෙව තෙ යං නෙව පුත්තස්ස, න පිතු සන්නිකෙ කථෙතුං සක්කා, තං සත්ථු සන්නිකෙ නිසින්නා කථෙන්නි. ඉමිනායෙව ව කාරණෙන භගවා “එතදග්ගං, හික්ඛවෙ, මම සාවකානං උපාසකානං විස්සාසිකානං යදිදං නකුලපිතා ගහපති, යදිදං නකුලමාතා ගහපතාති”ති (අ. නි. 1.257) තෙ එතදග්ගෙ ය්පෙසි. ඉති සො ඉමං විස්සාසිකභාවං පකාසෙන්නො කථඤ්ඤි නො සියාති ආහ. අමතෙන අභිසිත්තොති නස්සිධ අඤ්ඤං කිඤ්චි ඤානං වා විපස්සනා වා මග්ගො වා එලං වා “අමතාභිසෙකො”ති දට්ඨබ්බො, මධුරධම්මදෙසනායෙව පන “අමතාභිසෙකො”ති වෙදිතබ්බො. දුරතොපිති තිරොරට්ඨාපි තිරොජනපදාපි.

අස්සුතවා පුපුඡ්ජනොති ඉදං වුත්තත්ථමෙව. අරියානං අදස්සාවිතිආදිසු අරියාති ආරක්කතා කිලෙසෙහි, අනායෙ න ඉරියනතො, අයෙ ඉරියනතො, සදෙවකෙන ව ලොකෙන අරණියතො බුද්ධා ව පච්චෙකබුද්ධා ව බුද්ධසාවකා ව වුච්චන්ති. බුද්ධා එව වා ඉධ අරියා. යථාහ – “සදෙවකෙ, හික්ඛවෙ, ලොකෙ...පෙ.... තථාගතො අරියො”ති වුච්චන්ති (සං. නි. 5.1098). සප්පුරිසානන්ති එත්ථ පන පච්චෙකබුද්ධා තථාගතසාවකා ව සප්පුරිසාති වෙදිතබ්බො. තෙ හි ලොකුත්තරගුණයොගෙන සොහනා පුරිසාති සප්පුරිසා. සබ්බෙව වා එතෙ ද්වෙධාපි වුත්තා. බුද්ධාපි හි අරියා ව සප්පුරිසා ව, පච්චෙකබුද්ධා බුද්ධසාවකාපි. යථාහ –

“යො වෙ කතඤ්ඤ කතවෙදි ධිරො,
කල්‍යාණමිත්තො දළ්භහත්ති ව හොති;
දුබ්බස්ස සක්කච්ච කරොති කිච්චං,
තථාවිධං සප්පුරිසං වදන්ති”ති. (ජා. 2.17.78);

“කල්‍යාණමිත්තො දළ්භහත්ති ව හොති”ති එත්තාවතා හි බුද්ධසාවකො වුත්තො, කතඤ්ඤතාදිහි පච්චෙකබුද්ධබුද්ධාති. ඉදානි යො තෙසං අරියානං අදස්සනසිලො, න ව දස්සනෙ සාධුකාරි, සො “අරියානං අදස්සාවි”ති වෙදිතබ්බො. සො ව වක්ඛුනා අදස්සාවි, ඤාණෙන අදස්සාවිති දුට්ඨො. තෙසු ඤාණෙන අදස්සාවි ඉධ අධිජ්ජෙතො. මංසවක්ඛුනා හි දිබ්බවක්ඛුනා වා අරියා දිට්ඨාපි අදිට්ඨාව හොන්නි තෙසං වක්ඛුනං වණ්ණමත්තග්ගහණතො න අරියභාවගොචරතො. සොණසිඬිගාලාදයොපි වක්ඛුනා අරියෙ පස්සන්ති, න වෙතෙ අරියානං දස්සාවිතො නාම.

තත්‍රිදං වත්ථු – විත්තලපබ්බතවාසිනො කිර ඛිණාසවත්ථෙරස්ස උපට්ඨාකො වුඬ්ඪපබ්බතීතො එකදිවසං ථෙරරන සද්ධිං පිණ්ඩාය වරින්වා, ථෙරස්ස පත්තච්චරං ගහෙන්වා, පිට්ඨිතො ආගච්ඡන්තො ථෙරං පුච්ඡි – “අරියා නාම, භත්තෙ, කිදිසා”ති? ථෙරො ආහ – “ඉධෙකච්චො මහල්ලකො අරියානං පත්තච්චරං ගහෙන්වා වත්තපට්චත්තං කත්වා සභවරත්තොපි නෙව අරියෙ ජානාති, එවං දුජ්ජානාවුසො, අරියා”ති. එවං වුත්තෙපි සො නෙව අඤ්ඤාසි. තස්මා න වක්ඛුනා දස්සනං දස්සනං, ඤාණෙන දස්සනමෙව දස්සනං. යථාහ – “කිං තෙ, වක්කලි, ඉමිනා පුත්තිකායෙන දිට්ඨෙත? යො ඛො, වක්කලි, ධම්මං පස්සති, සො මං පස්සති. යො මං පස්සති, සො ධම්මං පස්සති”ති (සං. නි. 3.87). තස්මා වක්ඛුනා පස්සන්නොපි ඤාණෙන අරියෙහි දිට්ඨං අනිච්චාදිලක්ඛණං අපස්සන්නො, අරියාධගතඤ්ච ධම්මං අනාධගච්ඡන්තො අරියකරධම්මානං අරියභාවස්ස ව අදිට්ඨත්තා “අරියානං අදස්සාවි”ති වෙදිතබ්බො.

අරියධම්මස්ස අකොච්චොති, සතිපට්ඨානාදිහෙදෙ අරියධම්මෙ අකුසලො. අරියධම්මෙ අවිනිතොති එත්ථ පන –

“දුට්ඨො චිත්තො නාම, එකමෙකෙන්ථ පඤ්චධා;
අභාවතො තස්ස අයං, අවිනිතොති වුච්චති”.

අයඤ්ඤි සංවරචිත්තො පභානචිත්තොති දුට්ඨො චිත්තො. එත්ථ ව දුට්ඨෙපි චිත්තො එකමෙකො චිත්තො පඤ්චධා භිජ්ජති. සංවරචිත්තොපි හි සීලසංවරො සතිසංවරො ඤාණසංවරො ඛන්තිසංවරො විරියසංවරොති පඤ්චවිධො. පභානචිත්තොපි තදඛගජ්ජභානං, වික්ඛම්භනජ්ජභානං සමුච්ඡෙදජ්ජභානං පටිප්පස්සද්ධිජ්ජභානං නිස්සරණජ්ජභානන්ති පඤ්චවිධො.

තත්ථ “ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො”ති (විභ. 511) අයං සීලසංවරො. “රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං, චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජති”ති අයං (දී. නි. 1.213; ම. නි. 1.295; සං. නි. 4.239; අ. නි. 3.16) සතිසංවරො.

“යානි සොතානි ලොකස්මිං, (අජිතානි භගවා)
සති තෙසං නිවාරණං;
සොතානං සංවරං බුමි,
පඤ්ඤායෙන පිට්ඨෙරො”ති. (සු. නි. 1041; චූළනි. අජිතමාණවප්‍රච්ඡානිද්දෙස.4) –

අයං ඤාණසංවරො. “ඛමො හොති සීතස්ස උණ්භස්සා”ති (ම. නි. 1.24; අ. නි. 4.114; 6.58) අයං ඛන්තිසංවරො. “උජ්ජන්තං කාමචිතක්කං නාධිවාසෙති”ති (ම. නි. 1.26; අ. නි. 4.114; 6.58) අයං විරියසංවරො. සබ්බොපි වායං සංවරො යථාසකං සංවරිතබ්බානං විනෙතබ්බානඤ්ච කායදුච්චරිතාදීනං සංවරණතො “සංවරො” චිත්තයනතො “චිත්තො”ති වුච්චති. එවං තාව සංවරචිත්තො පඤ්චධා භිජ්ජතිති වෙදිතබ්බො.

තථා යං නාමරූපපරිච්ඡෙදාදිසු විපස්සනාඤාණෙසු පටිපක්ඛභාවතො දීපාලොකෙනෙව තමස්ස, තෙන තෙන විපස්සනාඤාණෙන තස්ස තස්ස අනත්ථස්ස පභානං. සෙයාථිදං – නාමරූපවච්ඡානෙන සක්කායදිට්ඨියා, පච්චයපරිග්ගහෙන අහෙතුච්ඡෙදානුදිට්ඨිනං, තස්සෙව අපරභාගෙන කඬ්ඛාචිතරණෙන කථංකථිභාවස්ස, කලාපසම්මසනෙන “අභං මමා”ති ගාහස්ස, මග්ගාමග්ගවච්ඡානෙන අමග්ගෙ මග්ගසඤ්ඤාය, උදයදස්සනෙන උච්ඡෙදදිට්ඨියා, වයදස්සනෙන සස්සතදිට්ඨියා, භයදස්සනෙන සභයෙ අභයසඤ්ඤාය, ආදීනවදස්සනෙන අස්සාදසඤ්ඤාය, නිබ්බිදානුපස්සනාය අභිරතිසඤ්ඤාය, මුච්චිතුකමාසාඤාණෙන අමුච්චිතුකාමතාය. උපෙක්ඛාඤාණෙන අනුපෙක්ඛාය, අනුලොමෙන ධම්මට්ඨිතියං නිබ්බානෙ ව පටිලොමභාවස්ස, ගොත්‍රභූතා සඬ්ඛාරනිමිත්තගාහස්ස පභානං, එතං තදඛගජ්ජභානං නාම.

යං පන උපචාරජ්ජනාහෙදෙන සමාධිතා පවත්තිභාවනිවාරණතො සට්ඨපභාරෙතෙව උදකපිට්ඨෙ සෙවාලස්ස, තෙසං තෙසං නිවරණාදිධම්මානං පභානං, එතං වික්ඛම්භනජ්ජභානං නාම. යං චතුත්තං අරියමග්ගානං භාවිතත්තා තංතංමග්ගවතො අත්තතො සන්තානෙ “දිට්ඨිගතානං පභානායා”තිආදිනා නයෙන (ධ. ස. 277; විභ. 628) චුත්තස්ස සමුදයපක්ඛිකස්ස කිලෙසගණස්ස අවිචන්තං අප්පවත්තිභාවෙන පභානං, ඉදං සමුච්ඡෙදජ්ජභානං නාම. යං පන එලක්ඛණෙ පටිප්පස්සද්ධත්තං කිලෙසානං, එතං පටිප්පස්සද්ධිජ්ජභානං නාම.

යං සබ්බසඬ්ඛනනිස්සටත්තා පභීනසබ්බසඬ්ඛනං නිබ්බානං, එතං නිස්සරණජ්ජභානං නාම. සබ්බමපි වෙතං පභානං යස්මා වාගට්ඨෙත පභානං, චිත්තට්ඨෙත චිත්තො, තස්මා “පභානචිත්තො”ති වුච්චති. තංතංපභානවතො වා තස්ස තස්ස චිත්තස්ස සම්භවතොපෙතං “පභානචිත්තො”ති වුච්චති. එවං පභානචිත්තොපි පඤ්චධා භිජ්ජතිති වෙදිතබ්බො.

එවමයං සඬ්ඛෙපතො දුට්ඨො, හෙදතො ව දසවිධො චිත්තො භින්තසංවරත්තා පභාතබ්බස්ස ව අප්පභීනත්තා යස්මා එතස්ස අස්සුතවතො පුපුජ්ජනස්ස නත්ථි, තස්මා අභාවතො තස්ස අයං “අවිනිතො”ති වුච්චතිති. එස නයො සප්පුරිසානං අදස්සාවි සප්පුරිසධම්මස්ස අකොච්ඡො සප්පුරිසධම්මෙ අවිනිතොති එත්ථාපි. නින්තානාකරණඤ්ඤි එතං අත්ථතො. යථාහ –

“යෙව නෙ අරියා, නෙව නෙ සප්පුරිසා. යෙව නෙ සප්පුරිසා, නෙව නෙ අරියා. යො එව සො අරියානං ධම්මො, සො එව සො සප්පුරිසානං ධම්මො. යො එව සො සප්පුරිසානං ධම්මො, සො එව සො අරියානං ධම්මො. යෙව නෙ අරියවිනයා, නෙව නෙ සප්පුරිසවිනයා. යෙව නෙ සප්පුරිසවිනයා, නෙව නෙ අරියවිනයා. අරියෙති වා සප්පුරිසෙති වා, අරියධම්මෙති වා සප්පුරිසධම්මෙති වා, අරියවිනයෙති වා සප්පුරිසවිනයෙති වා එසෙසෙ එකෙ එකටියෙ සමෙ සමභාගෙ තජ්ජාතෙ තඤ්ඤොවා”ති.

රූපං අත්තතො සමනුපස්සති ඉධෙකච්චො රූපං අත්තතො සමනුපස්සති, “යං රූපං, සො අභං, යො අභං, තං රූප”න්ති රූපඤ්ච අත්තඤ්ච අද්වයං සමනුපස්සති. සෙය්‍යාථාපි නාම තෙලප්පදීපස්ස ඤායතො යා අච්චි, සො වණ්ණො. යො වණ්ණො, සා අච්චිති අච්චිඤ්ච වණ්ණඤ්ච අද්වයං සමනුපස්සති, එවමෙව ඉධෙකච්චො රූපං අත්තතො සමනුපස්සති...පෙ.... අද්වයං සමනුපස්සති එවං රූපං “අත්තා”ති දිට්ඨිපස්සනාය පස්සති. රූපවත්තං වා අත්තානන්ති අරූපං “අත්තා”ති ගහෙත්වා ඡායාවත්තං රුක්ඛං විය තං රූපවත්තං සමනුපස්සති. අත්තති වා රූපන්ති අරූපමෙව “අත්තා”ති ගහෙත්වා පුප්ඵස්මිං ගන්ධං විය අත්තති රූපං සමනුපස්සති. රූපස්මිං වා අත්තානන්ති අරූපමෙව “අත්තා”ති ගහෙත්වා කරණධිකෙ මණිං විය තං අත්තානං රූපස්මිං සමනුපස්සති. පරිසුට්ඨට්ඨායිති පරිසුට්ඨානාකාරෙන අභිභවනාකාරෙන යීතො, “අභං රූපං, මම රූප”න්ති එවං තණ්හාදිට්ඨිති ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා ගණ්හනකො නාම භොතිති අත්ථො. තස්ස තං රූපන්ති තස්ස තං එවං ගහිතං රූපං. වෙදනාදීසු පි එසෙව නයො.

තත්ථ “රූපං අත්තතො සමනුපස්සති”ති සුද්ධරූපමෙව අත්තාති කථිතං. “රූපවත්තං වා අත්තානං, අත්තති වා රූපං, රූපස්මිං වා අත්තානං, වෙදනං අත්තතො...පෙ.... සඤ්ඤං... සඬ්ඛාරෙ... විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සති”ති ඉමෙසු සත්තසු යානෙසු අරූපං අත්තාති කථිතං. “වෙදනාවත්තං වා අත්තානං, අත්තති වා වෙදනං, වෙදනාය වා අත්තාන”න්ති එවං චතුසු ඛන්ධෙසු තිණ්ණං තිණ්ණං වසෙන ද්වාදසසු යානෙසු රූපාරූපමිස්සකො අත්තා කථිතො. තත්ථ “රූපං අත්තතො සමනුපස්සති, වෙදනං... සඤ්ඤං... සඬ්ඛාරෙ... විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සති”ති ඉමෙසු පඤ්චසු යානෙසු උච්ඡේදදිට්ඨි කථිතා, අවසෙසෙසු සස්සතදිට්ඨිති එවමෙත්ථ පන්තරස භවදිට්ඨියො පඤ්ච විභවදිට්ඨියො භොන්ති, තා සඬ්ඛාපි මග්ගාවරණා, න සග්ගාවරණා, පඨමමග්ගවජ්ඣාති වෙදිතබ්බා.

එවං බො, ගහපති, ආතුරකායො චෙව භොති ආතුරචිත්තො වාති කායො නාම බුද්ධානම්පි ආතුරොයෙව. චිත්තං පන රාගදොසමොභානුගතං ආතුරං නාම, තං ඉධ දස්සිතං. තො ව ආතුරචිත්තොති ඉධ නික්කිලෙසනාය චිත්තස්ස අනාතුරභාවො දස්සිතො. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ ලොකියමහාපතො ආතුරකායො චෙව ආතුරචිත්තො වාති දස්සිතො, බිණ්ණසවා ආතුරකායා අනාතුරචිත්තා, සත්ත සෙබා නෙව ආතුරචිත්තා, න අනාතුරචිත්තාති වෙදිතබ්බා. භජමානා පන අනාතුරචිත්තතංයෙව භජන්තිති. පඨමං.

2. දෙවදහසුත්තවණ්ණනා

2. දුතියෙ දෙවදහන්ති දෙවා වුවුවන්ති රාජානො, තෙසං මඬගලදහො, සයංජාතො වා සො දහොති, තස්මා “දෙවදහො”ති චුත්තො. තස්ස අච්චුරෙ නිගමො දෙවදහන්ත්ථෙව නපුංසකලිඬගවසෙන සඬ්ඛං ගතො. පච්ඡාභූමගමිකාති පච්ඡාභූමං අපරදිසායං නිව්ට්ඨං ජනපදං ගන්තුකාමා. නිවාසන්ති තෙමාසං වස්සාවාසං. අපලොකිකොති ආපුච්ඡිතො. අපලොකෙථාති ආපුච්ඡ්ථ. කස්මා ථෙරං ආපුච්ඡාපෙති? තෙ සභාරෙ කාතුකාමතාය. යො හි එකච්ඡාරෙ වසන්තොපි සන්තිකං න ගච්ඡති පක්කමන්තො අනාපුච්ඡා පක්කමති, අයං නිබ්භාරො නාම. යො එකච්ඡාරෙ වසන්තොපි ආගන්ත්වා පස්සති, පක්කමන්තො ආපුච්ඡති, අයං සභාරො නාම. ඉමෙපි භික්ඛු භගවා “එවමිමෙ සීලාදීහි වඩ්ඪිස්සන්ති”ති සභාරෙ කාතුකාමො ආපුච්ඡාපෙති.

පණ්ඩිතොති ධාතුකොසල්ලාදිනා චතුබ්බිධෙන පණ්ඩිතචෙන සමන්තාගතො. අනුග්ගහකොති ආමිසානුග්ගහෙන ව ධම්මානුග්ගහෙන වාති ද්විතීයි අනුග්ගහෙහි අනුග්ගහකො. ථෙරො කිර අඤ්ඤෙ භික්ඛු විය පාතොව පිණ්ඩාය අගන්ත්වා සබ්බභික්ඛුසු ගතෙසු සකලං සඬ්ඝාරාමං අනුවචරන්තො

අසම්මට්ඨවිධානං සම්මජ්ජති, අජඩ්ඞිතං කවචරං ඡඩ්ඞෙති, සඩ්ඞාරාමෙ දුන්නික්ඛිත්තානි මඤ්චපීඨදාරුහණ්ඩමත්තිකාහණ්ඩානි පටිසාමෙති. කිං කාරණං? “මා අඤ්ඤතිත්ථියා විහාරං පටිට්ඨා දිස්වා පරිභවං අකංසු”ති. තතො ගිලානසාලං ගත්ත්වා ගිලානෙ අස්සාසෙත්වා “කෙනත්ථො”ති පුච්ඡිත්වා යෙන අත්ථො හොති, තදත්ථං තෙසං දහරසාමණෙරෙ ආදාය භික්ඛාචාරවත්තෙන වා සභාගට්ඨානෙ වා හෙසජ්ජං පරියෙසිත්වා තෙසං දත්වා, “ගිලානුපට්ඨානං නාම බුද්ධපච්චෙකබුද්ධෙහි චණ්ණිකං, ගච්ඡට්ඨ සජ්ජුරිසා අප්පමත්තා හොටා”ති තෙ පෙසෙත්වා සයං පිණ්ඩාය වරිත්වා උපට්ඨාකකුලෙ වා හත්තකිච්චං කත්වා විහාරං ගච්ඡති. ඉදං තාවස්ස නිබද්ධවාසට්ඨානෙ ආවිණ්ණං.

භගවති පන වාරිකං වරමානෙ “අභං අග්ගසාවකො”ති උපාහනං ආරුය්හ ඡත්තං ගහෙත්වා පුරතො පුරතො න ගච්ඡති. යෙ පන තත්ථ මහල්ලකා වා ආබාධිකා වා අතිදහරා වා, තෙසං රුජ්ජනට්ඨානානි තෙලෙන මක්ඛාපෙත්වා පත්තචීවරං අත්තනො දහරසාමණෙරෙහි ගාභාපෙත්වා තංදිවසං වා දුතියදිවසං වා තෙ ගණ්හිත්වා ගච්ඡති. එකදිවසඤ්ඤි තඤ්ඤෙව ආයස්මත්තං අතිවිකාලෙ සම්පත්තත්තා සෙනාසනං අලභිත්වා, චීවරකුටියං නිසින්නං දිස්වා, සත්ථා පුනදිවසෙ භික්ඛුසඩ්ඞං සන්නිපාතාපෙත්වා, හත්ථීවානරතිත්තිරවත්ථුං කට්ඨෙත්වා, “යථාචුඩ්ඞං සෙනාසනං දාතබ්බ”න්ති සික්ඛාපදං පඤ්ඤාපෙසී. එවං තාවෙස ආමිසානුග්ගහෙන අනුග්ගණ්හාති. ඔවදන්තො පනෙස සත්ථාරම්පි සහස්සචාරම්පි තාව ඔවදති, යාව සො පුග්ගලො සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාති, අථ නං විස්සජ්ජෙත්වා අඤ්ඤං ඔවදති. ඉමිනා නයෙන ඔවදතො වස්ස ඔවාදෙ යත්වා අරහත්තං පත්තා ගණනපථං අතික්කන්තා. එවං ධම්මානුග්ගහෙන අනුග්ගණ්හාති.

පච්චස්සොසුන්ති තෙ භික්ඛු “අමිහාකං නෙව උපජ්ඣායො, න ආචරියො න සන්දිට්ඨසම්භත්තො. කිං තස්ස සන්නිකෙ කරස්සාමා”ති? තුණ්හිභාවං අනාපජ්ජිත්වා “එවං, හත්තෙ”ති සත්ථු වචනං සම්පට්ඨිජංසු. එළගලාගුම්බෙති ගච්ඡමණ්ඩපකෙ. සො කිර එළගලාගුම්බො ධූවසලිලට්ඨානෙ ඡාතො. අට්ඨත්ථ චතුහි පාදෙහි මණ්ඩපං කත්වා තස්ස උපරි තං ගුම්බං ආරොපෙසුං, සො තං මණ්ඩපං ඡාදෙසී. අට්ඨස්ස භෙට්ඨා ඉට්ඨකාහි පරිච්ඡිත්වා වාලිකං ඔකිරිත්වා ආසනං පඤ්ඤාපයිංසු. සීතලං දිවාට්ඨානං උදකවාතො වායති. ථෙරො තස්මිං නිසීදි. තං සන්ධාය චුත්තං “එළගලාගුම්බෙ”ති.

නානාවෙරජ්ජගතන්ති එකස්ස රඤ්ඤො රජ්ජතො නානාවිධං රජ්ජගතං. චිරජ්ජන්ති අඤ්ඤං රජ්ජං. යථා හි සදෙසතො අඤ්ඤො විදෙසො, එවං නිචුත්ථරජ්ජතො අඤ්ඤං රජ්ජං චිරජ්ජං නාම, තං වෙරජ්ජන්ති චුත්තං. ඛත්තියපණ්ඩිතාති බ්මිබ්සාරකොසලරාජාදයො පණ්ඩිතරාජාතො. බ්‍රාහ්මණපණ්ඩිතාති වඩ්ඞිකාරුක්ඛාදයො පණ්ඩිතබ්‍රාහ්මණො. ගහපතිපණ්ඩිතාති විත්තසුදත්තාදයො පණ්ඩිතගහපතයො. සමණපණ්ඩිතාති සහියපිලොතිකාදයො පණ්ඩිතපරිබ්බාජකා. වීමංසකාති අත්ථගවෙසිනො. කිංවාදීති කිං අත්තනො දස්සනං වදති, කිං ලද්ධිකොති අත්ථො. කිමක්ඛායීති කිං සාවකානං ඔවාදානුසාසනිං ආචික්ඛති? ධම්මස්ස වානුධම්මන්ති භගවතා චුත්තබ්‍යාකරණස්ස අනුබ්‍යාකරණං. සහධම්මිකොති සකාරණො. වාදානුචාදොති භගවතා චුත්තවාදස්ස අනුචාදො. “වාදානුපාතො”තිපි පාඨො, සත්ථු වාදස්ස අනුපාතො අනුපතනං, අනුගමනන්ති අත්ථො. ඉමිනාපි වාදං අනුගතො වාදොයෙව දීපිතො හොති.

අවිගතරාගස්සාතිආදීසු තණ්හාවසෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. තණ්හා හි රජ්ජනතො රාගො, ඡන්දියනතො ඡන්දො, පියායනට්ඨෙන පෙමං, පිච්ඡුකාමට්ඨෙන පිපාසා, අනුදහනට්ඨෙන පරිළාභොති චුච්චති. අකුසලෙ වාචුසො, ධම්මෙතිආදි කස්මා ආරද්ධං? පඤ්චසු ඛන්ධෙසු අවිතරාගස්ස ආදීනවං, විතරාගස්ස ව ආනිසංසං දස්සෙතුං. තත්‍ර අවිසාතොති නිද්දුක්ඛො. අනුපායාසොති නිරූපනාපො. අපරිළාභොති නිද්දාහො. එවං සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. දුතියං.

3. භාලිද්දිකානිසුත්තවණ්ණනා

3. තතියෙ අවන්තිසුති අවන්තිදක්ඛිණාපට්ඨසඩ්ඞානෙ අවන්තිරට්ඨෙ. කුරරසරෙති එවංනාමකෙ නගරෙ. පපාතෙති එකතො පපාතෙ. තස්ස කිර පබ්බතස්ස එකං පස්සං ඡන්දිත්වා පාතිතං විය අහොසී. “පවත්තෙ”තිපි පාඨො, නානාතිත්ථියානං ලද්ධිපවත්තට්ඨානෙති අත්ථො. ඉති ථෙරො තස්මිං රට්ඨෙ තං නගරං නිස්සාය තස්මිං පබ්බතෙ විහරති. භාලිද්දිකානීති එවංනාමකො. අට්ඨකවග්ගියෙ

මාගණ්ඩියපඤ්ඤානි අට්ඨකචග්ගිකම්භි මාගණ්ඩියපඤ්ඤානාම අත්ථි, තස්මිං පඤ්ඤානෙ. රූපධාතුනි රූපක්ඛන්ධො අධිජ්ජෙතො. රූපධාතුරාගච්ඡිඛද්ධන්ති රූපධාතුම්භි රාගෙන ච්ඡිඛද්ධං. විඤ්ඤාණන්ති කම්මවිඤ්ඤාණං. ඔක්කසාරීති ගෙහසාරි ආලයසාරි.

කස්මා පනෙත්ථ “විඤ්ඤාණධාතු ඛො, ගහපති” ති න චුත්තන්ති? සම්මොභවිසාතත්ථං. “ඔක්කො” ති හි අත්ථතො පච්චයො චුච්චති, පුරෙජාතඤ්ඤානං පච්ඡාජාතස්ස කම්මවිඤ්ඤාණස්සපි විපාකවිඤ්ඤාණස්සපි විපාකවිඤ්ඤාණඤ්ඤානං පච්ඡාජාතස්සපි කම්මවිඤ්ඤාණස්සපි පච්චයො හොති, තස්මා “කතරං නු ඛො ඉධ විඤ්ඤාණං” න්ති? සම්මොභො භවෙය්‍ය, තස්ස විසාතත්ථං තං අගහෙත්වා අසම්භින්නාව දෙසනා කතා. අපිච ආරම්මණවසෙන චතස්සො අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණධර්මිනියො චුත්තාති තා දස්සෙතුම්පි ඉධ විඤ්ඤාණං න ගහිතං.

උපසුපාදානාති තණ්හුපයදිට්ඨපයවසෙන ද්වෙ උපයා, කාමුපාදානාදීනි චත්තාරි උපාදානාති ව. චෙතසො අධිට්ඨානාභිනිවෙසානුසයාති අකුසලචිත්තස්ස අධිට්ඨානභූතා චෙව අභිනිවෙසභූතා ව අනුසයභූතා ව. තථාගතස්සාති සම්මාසම්බුද්ධස්ස. සබ්බෙසම්පි හි බිණාසවානං එතෙ පභිනාව, සත්ථු පන බිණාසවභාවො ලොකෙ අතිපාකටොති උපරිමකොටියා එවං චුත්තං. විඤ්ඤාණධාතුයාති ඉධ විඤ්ඤාණං කස්මා ගහිතං? කිලෙසප්පභානදස්සනත්ථං. කිලෙසා හි න කෙවලං චතුසුයෙව ඛන්ධෙසු පභිනා පභියන්ති, පඤ්ඤාපි පභියන්තියෙවාති කිලෙසප්පභානදස්සනත්ථං ගහිතං. එවං ඛො, ගහපති, අනොකසාරි හොතිති එවං කම්මවිඤ්ඤාණෙන ඔක්කං අසරන්තෙන අනොකසාරි නාම හොති.

රූපනිමිත්තනිකෙතවිසාරච්ඡිඛන්ධාති රූපමෙව කිලෙසානං පච්චයට්ඨෙත නිමිත්තං, ආරම්මණකිරියසංඛාරනිවාසනට්ඨානට්ඨෙත නිකෙතන්ති රූපනිමිත්තනිකෙතං. විසාරො ව ච්ඡිඛන්ධො ව විසාරච්ඡිඛන්ධා. උභයෙනපි හි කිලෙසානං පත්ථට්ඨාවො ව ච්ඡිඛන්ධනභාවො ව චුත්තො, රූපනිමිත්තනිකෙතෙ විසාරච්ඡිඛන්ධාති රූපනිමිත්තනිකෙතවිසාරච්ඡිඛන්ධා, තස්මා රූපනිමිත්තනිකෙතම්භි උප්පන්නෙන කිලෙසවිසාරෙන චෙව කිලෙසඛන්ධනෙන වාති අත්ථො. නිකෙතසාරීති චුච්චන්ති ආරම්මණකරණවසෙන නිවාසනට්ඨානං සාරීති චුච්චති. පභිනාති තෙ රූපනිමිත්තනිකෙතකිලෙසවිසාරච්ඡිඛන්ධා පභිනා.

කස්මා පනෙත්ථ පඤ්ඤානක්ඛන්ධා “ඔක්කා” ති චුත්තා, ඡ ආරම්මණාති “නිකෙත” න්ති? ඡන්දරාගස්ස බලවද්ධබලතාය. සමානෙපි හි එතෙසං ආලයට්ඨෙත විසයභාවෙ ඔක්කොති නිව්ච්ඡිඛනට්ඨානගෙහමෙව චුච්චති, නිකෙතන්ති “අප්ප අසුකට්ඨානෙ කිළිස්සාමා” ති කතසංඛිකෙතට්ඨානං නිවාසට්ඨානං උය්‍යානාදි. තත්ථ යථා පුත්තදාරධනධඤ්ඤපුණ්ණගෙහෙ ඡන්දරාගො බලවා හොති, එවං අප්පකම්මකෙසු ඛන්ධෙසු. යථා පන උය්‍යානට්ඨානාදීසු තතො දුබ්බලතරො හොති, එවං බාහිරෙසු ඡසු ආරම්මණෙසුති ඡන්දරාගස්ස බලවද්ධබලතාය එවං දෙසනා කතාති චෙදිතබ්බො.

සුඛිතෙසු සුඛිතොති උපට්ඨාකෙසු ධනධඤ්ඤාලාභාදිවසෙන සුඛිතෙසු “ඉදානාහං මනාපං භොජනං ලභිස්සාමි” ති ගෙහසිතසුඛෙන සුඛිතො හොති, තෙහි පත්තසම්පත්තිං අනුභවමානො විය වරති. දුක්ඛිතෙසු දුක්ඛිතොති තෙසං කෙනවිදෙව කාරණෙන දුක්ඛෙ උප්පන්නෙ සයං ද්විගුණෙන දුක්ඛෙන දුක්ඛිතො හොති. කිව්චකරණියෙසුති කිව්චසංඛාරානෙසු කරණියෙසු. තෙසු යොගං ආපජ්ජන්ති උපයොගං සයං තෙසං කිව්චානං කත්තබ්බතං ආපජ්ජති. කාමෙසුති චත්ථුකාමෙසු. එවං ඛො, ගහපති, කාමෙහි අරිත්තො හොතිති එවං කිලෙසකාමෙහි අරිත්තො හොති අත්තො කාමානං භාවෙන අතුච්ඡො. සුක්කපක්ඛො තෙසං අභාවෙන රිත්තො තුච්ඡොති චෙදිතබ්බො.

පුරක්ඛරානොති වට්ඨං පුරතො කුරුමානො. එවංරූපො සියන්තිආදීසු දීඝරස්සකාලොදානාදීසු රූපෙසු “එවංරූපො නාම භවෙය්‍ය” න්ති පත්ථෙති. සුඛාදීසු වෙදනාසු එවංවෙදනො නාම; නිලසඤ්ඤාදීසු සඤ්ඤාසු එවං සඤ්ඤො නාම; පුඤ්ඤාභිසංඛාරාදීසු සංඛාරෙසු එවංසංඛාරො නාම; චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීසු විඤ්ඤාණෙසු “එවං විඤ්ඤාණො නාම භවෙය්‍ය” න්ති පත්ථෙති.

අපුරක්ඛරානොති වට්ඨං පුරතො අකුරුමානො. සහිතං මෙ, අසහිතං තෙති තුය්‍යං වචනං අසහිතං අසිලිට්ඨං, මය්‍යං සහිතං සිලිට්ඨං මධුරපානසදිසං. අධිච්ඡිණ්ණං තෙ විපරාවත්තන්ති යං තුය්‍යං දිසෙන

කාලෙන පරිචිතං සුප්පගුණං, තං මම වාදං ආගම්ම සබ්බං බණෙන විපරාවත්තං නිවත්තං. ආරොපිතො තෙ වාදොති කුය්හං දොසො මයා ආරොපිතො. වර වාදප්පමොක්ඛායාති තං තං ආචරියං උපසඬකම්භිවා උත්තරි පරියෙසන්තො ඉමස්ස වාදස්ස මොක්ඛාය වර ආභිණ්ඩාහි. නිබ්බේදෙහි වා සචෙ පහොසිති අප්ප සයමෙව පහොසි, ඉධෙව නිබ්බේදෙහීති. තතිං.

4. දුතියභාලිද්දිකානිසුත්තවණ්ණනා

4. චතුත්ථෙ සක්කපඤ්ඤෙහි වුළුසක්කපඤ්ඤෙ, මහාසක්කපඤ්ඤෙපෙතං වුත්තමෙව. තණ්හාසඬ්ඛයවිමුත්තාති තණ්හාසඬ්ඛයෙ නිබ්බානෙ තදාරම්මණාය ඵලවිමුත්තියා විමුත්තා. අවිචන්තනිට්ඨාති අත්තං අතික්කන්තනිට්ඨා සත්තනිට්ඨා. සෙසපදෙසුපි ඵසෙව නයො. චතුත්ථං.

5. සමාධිසුත්තවණ්ණනා

5. පඤ්චමෙ සමාධිත්ති ඉදං භගවා තෙ භික්ඛු චිත්තෙකග්ගතාය පරිභායන්තෙ දිස්වා, “චිත්තෙකග්ගතං ලහන්තානං ඉමෙසං කම්මට්ඨානං ථාතිං ගමිස්සති”ති ඤත්වා ආහ. අභිනන්දනීති පත්ථෙති. අභිවදනීති තාය අභිනන්දනාය “අහො පියං ඉට්ඨං කන්තං මනාප”න්ති වදති. වාචං අභිනන්දන්තොපි ච තං ආරම්මණං නිස්සාය ඵවං ලොභං උප්පාදෙන්තො අභිවදනියෙව නාම. අප්පකොසාය නිට්ඨනීති ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙන්වා ගණ්හාති. යා රූපෙ නන්දිති යා සා රූපෙ බලවපත්ථනාසඬ්ඛානා නන්දි. තදුපාදානන්ති තං ගහණට්ඨෙත උපාදානං. නාභිනන්දනීති න පත්ථෙති. නාභිවදනීති පත්ථනාවසෙන න “ඉට්ඨං කන්ත”න්ති වදති. විපස්සනාවිත්තෙන චෙතසා “අනිච්චං දුක්ඛ”න්ති වචිහෙදං කරොන්තොපි නාභිවදනියෙව. පඤ්චමං.

6. පටිසල්ලාණසුත්තවණ්ණනා

6. ඡට්ඨෙ පටිසල්ලාණෙති ඉදං භගවා තෙ භික්ඛු කායච්චෙකෙන පරිභායන්තෙ දිස්වා “කායච්චෙකං ලහන්තානං ඉමෙසං කම්මට්ඨානං ථාතිං ගමිස්සති”ති ඤත්වා ආහ. ඡට්ඨං.

7. උපාදාපරිතස්සනාසුත්තවණ්ණනා

7. සත්තමෙ උපාදාපරිතස්සනන්ති ගහණෙන උප්පන්තං පරිතස්සනං. අනුපාදාපරිතස්සනන්ති අග්ගහණෙන අපරිතස්සනං. රූපවිපරිණාමානුපරිවත්තිවිඤ්ඤාණං හොතීති “මම රූපං විපරිණාම”න්ති වා “අභු වත මෙතං, දානි වත මෙ නත්ථී”ති වා ආදිනා නයෙන කම්මවිඤ්ඤාණං රූපස්ස හෙදානුපරිවත්ති හොති. විපරිණාමානුපරිවත්තිජාති විපරිණාමස්ස අනුපරිවත්තිතො විපරිණාමාරම්මණචිත්තතො ජාතා. පරිතස්සනා ධම්මසමුප්පාදාති තණ්හාපරිතස්සනා ච අකුසලධම්මසමුප්පාදා ව. චිත්තන්ති කුසලචිත්තං. පරියාදාය නිට්ඨන්තිති පරියාදිශිත්වා නිට්ඨන්ති. උත්තාසවාති සඋත්තාසො. විසාතවාති සවිසාතො සදුක්ඛො. අපෙක්ඛවාති සාලයො. උපාදාය ච පරිතස්සනීති ගණ්හිත්වා පරිතස්සකො නාම හොති. න රූපවිපරිණාමානුපරිවත්තීති බිණාසවස්ස කම්මවිඤ්ඤාණමෙව නත්ථී, තස්මා රූපහෙදානුපරිවත්ති න හොතීති වත්තුං වට්ටති. සත්තමං.

8. දුතියඋපාදාපරිතස්සනාසුත්තවණ්ණනා

8. අට්ඨමෙ තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන දෙසනා කතා. ඉති පටිපාටියා චතුසු සුත්තෙසු වට්ටව්වට්ටමෙව කථිතං. අට්ඨමං.

9. කාලත්තයඅනිච්චසුත්තවණ්ණනා

9. නවමෙ කො පන වාදො පච්චුප්පන්තස්සාති පච්චුප්පන්තම්හි කථාව කා, අනිච්චමෙව තං. තෙ කිර භික්ඛු අතීතානාගතං අනිච්චන්ති සල්ලක්ඛෙන්වා පච්චුප්පන්තෙ කිලමිංසු, අප්ප නෙසං ඉතො

අතිතානාගතෙපි “පච්චුප්පන්තං අනිච්ච”න්ති වුච්චමානෙ බුද්ධිස්සන්තිති අප්ඤ්ඤාසං විදිත්වා සත්ථා පුග්ගලජ්ඣාසයෙන ඉමං දෙසනං දෙසෙසි. නවමං.

10-11. කාලත්තයදුක්ඛසුත්තාදිවණ්ණනා

10-11. දසමෙකාදසමානි දුක්ඛං අනත්තානි පදෙහි විසෙසෙත්වා තථාරූපෙනෙව පුග්ගලජ්ඣාසයෙන කට්ඨානීති. දසමෙකාදසමානි.

නකුලපිතුචග්ගො පයමො.

2. අනිච්චවග්ගො

1-10. අනිච්චසුත්තාදිවණ්ණනා

12-21. අනිච්චවග්ගෙ පරියොසානසුත්තං පුච්ඡාවසිකං, සෙසානි තථා තථා බුද්ධිනකානඤ්ච වසෙන දෙසිතානීති. පයමාදීති.

අනිච්චවග්ගො දුතියො.

3. භාරවග්ගො

1. භාරසුත්තවණ්ණනා

22. භාරවග්ගස්ස පයමෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධානිස්ස වචනීයන්ති පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා ඉති අස්ස වචනීයං, එවං වත්තඛිං භවෙය්‍යාති අත්ථො. අයං වුච්චති, භික්ඛවෙ, භාරොති යෙ ඉමෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා, අයං භාරොති වුච්චති. කෙනට්ඨෙතාති? පරිභාරභාරියට්ඨෙන. එතෙසඤ්චි යාපනගමනනිසීදාපනනිපජ්ජාපනන්භාපනමණ්ඩනධාපනභුඤ්ජාපනාදිපරිභාරො භාරියොති පරිභාරභාරියට්ඨෙන භාරොති වුච්චති. එවංතාමොති තිස්සො දත්තොතිආදිනාමො. එවංගොත්තොති කණ්භායනො වච්ඡායනොතිආදිගොත්තො. ඉති වොභාරමත්තසිද්ධං පුග්ගලං “භාරභාරො”ති කත්වා දස්සෙති. පුග්ගලො හි පටිසන්ධික්ඛණ්ණෙයෙව ඛන්ධභාරං උක්ඛිපිත්වා දසපි වස්සානි විසතිපි වස්සසතම්පිති යාවජීවං ඉමං ඛන්ධභාරං න්භාපෙන්නො භොජෙන්නො මුදුසම්ඵස්සමඤ්චපීඨෙසු නිසීදාපෙන්නො නිපජ්ජාපෙන්නො පරිහරිත්වා චුතික්ඛණ්ණ ජඩ්ඛෙත්වා පුන පටිසන්ධික්ඛණ්ණ අපරං ඛන්ධභාරං ආදියති, තස්මා භාරභාරොති ජාතො.

පොනොභවිකානි පුනඛිභවතිඛත්තිකා. නන්දිරාගසහගතානි නන්දිරාගෙන සහ එකත්තමෙව ගතා. තඛභාවසහගතඤ්චි ඉධ අධිප්පෙනං. තනු තනුභිනන්දිනීති උපපත්තිට්ඨානෙ වා රූපාදීසු වා ආරම්මණෙසු තත්ථ තත්ථ අභිනන්දනසීලාව. කාමතණ්භාදීසු පඤ්චකාමගුණිකො රාගො කාමතණ්භා නාම, රූපාරූපභවරාගො ඤානනිකන්ති සස්සතදිට්ඨිසහගතො රාගොති අයං භවතණ්භා නාම, උච්ඡේදදිට්ඨිසහගතො රාගො විභවතණ්භා නාම. භාරාදානන්ති භාරගහණං. තණ්භාය හි එස භාරං ආදියති. අසෙසවිරාගනිරොධොතිආදි සබ්බං නිබ්බානස්සෙව වෙච්චනං. තඤ්චි ආගම්ම තණ්භා අසෙසතො විරජ්ජති නිරුජ්ඣති වජ්ජති පටිනිස්සජ්ජියති විමුච්චති, නත්ථි චෙත්ථ කාමාලයො වා දිට්ඨාලයො වාති නිබ්බානං එතානි නාමානි ලභති. සමුලං තණ්භන්ති තණ්භාය අවිජ්ජා මූලං නාම. අබ්බුස්භාති අරහත්තමග්ගෙන තං සමුලකං උද්ධරිත්වා. නිවජාතො පරිනිබ්බුතොති නිත්තණ්භො පරිනිබ්බුතො නාමානි වත්තුං වට්ටතිති. පයමං.

2. පරිඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

23. දුතියෙ පරිඤ්ඤායොගි පරිජානිතබ්බෙ, සමතික්කමිතබ්බෙති අත්ථො. පරිඤ්ඤානි අච්චන්තපරිඤ්ඤං, සමතික්කමන්ති අත්ථො. රාගක්ඛයොතිආදි නිබ්බානස්ස නාමං. තඤ්චි අච්චන්තපරිඤ්ඤා නාම. දුතියං.

3. අභිජානසුත්තවණ්ණනා

24. තතියෙ අභිජානන්ති අභිජානන්තො. ඉමිනා ඤාතපරිඤ්ඤා කථිතා, දුතියපදෙන තීරණපරිඤ්ඤා, තතියචතුත්ථෙභි පභානපරිඤ්ඤාති ඉමස්මිං සුත්තෙ තිස්සො පරිඤ්ඤා කථිතාති. තතියං.

4-9. ඡන්දරාගසුත්තාදිවණ්ණනා

25-30. චතුත්ථාදිනි ධාතුසංයුත්තෙ චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බානි. පටිපාටියා පනෙත්ථ පඤ්චමජට්ඨසත්තමෙසු චත්තාරි සච්චානි කථිතානි, අට්ඨමනවමෙසු චට්ටච්චට්ටං. චතුත්ථාදිනි.

10. අසමුලසුත්තවණ්ණනා

31. දසමෙ අසන්ති දුක්ඛං. එවමෙත්ථ දුක්ඛලක්ඛණමෙව කථිතං. දසමං.

11. පහඬිගුසුත්තවණ්ණනා

32. එකාදසමෙ පහඬිගුන්ති පභිජ්ජනසභාවං. එවමිධ අනිච්චලක්ඛණමෙව කථිතන්ති. එකාදසමං.

භාරවග්ගො තතියො.

4. නතුම්භාකවග්ගො

1. නතුම්භාකසුත්තවණ්ණනා

33. නතුම්භාකවග්ගස්ස පඨමෙ පජ්ඣාති ඡන්දරාගජපහානෙන පජ්ඣං. තිණාදිසු තිණං නාම අන්තොචේග්ග ඛනිසාරං තාලනාළිකෙරාදි. කට්ඨං නාම අන්තොසාරං ඛනිචේග්ග ඛදිරසාලසාකපනසාදි. සාධා නාම රුක්ඛස්ස බාහා විය නික්ඛන්තා. පලාසං නාම තාලනාළිකෙරපණ්ණාදි. පඨමං.

2. දුතියනතුම්භාකසුත්තවණ්ණනා

34. දුතියං විනා උපමාය බුජ්ඣනකානං අජ්ඣාසයෙන චුත්තං. දුතියං.

3. අඤ්ඤතරහික්ඛුසුත්තවණ්ණනා

35. තතියෙ රූපඤ්චෙ, භන්තෙ, අනුසෙතීති යදි රූපං අනුසෙති. තෙන සඬ්ඛං ගච්ඡතීති කාමරාගාදිසු යෙන අනුසයෙන තං රූපං අනුසෙති, තෙනෙව අනුසයෙන “රත්තො දුට්ඨො මුල්ලො”ති පණ්ණත්තිං ගච්ඡති. න තෙන සඬ්ඛං ගච්ඡතීති තෙන අභූතෙන අනුසයෙන “රත්තො දුට්ඨො මුල්ලො”ති සඬ්ඛං න ගච්ඡතීති. තතියං.

4. දුතියඅඤ්ඤතරහික්ඛුසුත්තවණ්ණනා

36. චතුත්ථෙ තං අනුමියතීති තං අනුසයිතං රූපං මරන්තෙන අනුසයෙන අනුමරති. න හි ආරම්මණෙ භිජ්ජමානෙ තදාරම්මණා ධම්මා තිට්ඨන්ති. යං අනුමියතීති යං රූපං යෙන අනුසයෙන අනුමරති. තෙන සඬ්ඛං ගච්ඡතීති තෙන අනුසයෙන “රත්තො දුට්ඨො මුල්ලො”ති සඬ්ඛං ගච්ඡති. අථ වා

යන්නි කරණවචනමෙන, යෙන අනුසයෙන අනුමියති, තෙන “රත්තො දුට්ඨො මුළුභො”ති සඬංගච්ඡිති අත්ථො. චතුත්ථං.

5-6. ආනන්දසුත්තාදිවණ්ණනා

37-38. පඤ්චමෙ ධීතස්ස අඤ්ඤාපට්ඨං පඤ්ඤායතීති ධර්මානස්ස ජීවමානස්ස ජරා පඤ්ඤායති. ධීතීති හි ජීවිතීන්ද්‍රියසඬබ්බාතාය අනුපාලනාය නාමං. අඤ්ඤාපට්ඨනන්ති ජරාය. තෙනාහු පොරාණා –

“උප්පාදො ජාති අක්ඛාතො, භඬගො චුත්තො වයොති ව;
අඤ්ඤාපට්ඨං ජරා චුත්තා, ධීති ව අනුපාලනා”ති.

එවං එකෙකස්ස ඛන්ධස්ස උප්පාදජරාභඬගසඬබ්බාතානි තීණි ලක්ඛණානි භොත්ති යානි සන්ධාය චුත්තං “තීණිමානි, හික්ඛවෙ, සඬබ්බස්ස සඬබ්බලක්ඛණානි”ති (අ. නි. 3.47).

තත්ථ සඬබ්බං නාම පච්චයනිබ්බත්තො යො කොචි සඬබ්බාරො. සඬබ්බාරො ච න ලක්ඛණං, ලක්ඛණං න සඬබ්බාරො, න ච සඬබ්බාරෙන විනා ලක්ඛණං පඤ්ඤාපෙතුං සක්කා, නාපි ලක්ඛණං විනා සඬබ්බාරො, ලක්ඛණෙන පන සඬබ්බාරො පාකටා භොති. යථා හි න ච ගාවියෙව ලක්ඛණං, ලක්ඛණමෙව න ගාවි, නාපි ගාවිං මුඤ්චිත්වා ලක්ඛණං පඤ්ඤාපෙතුං සක්කා, නාපි ලක්ඛණං මුඤ්චිත්වා ගාවිං, ලක්ඛණෙන පන ගාවි පාකටා භොති, එවංසම්පදමිදං වෙදිතබ්බං.

තත්ථ සඬබ්බාරානං උප්පාදක්ඛණෙ සඬබ්බාරොපි උප්පාදලක්ඛණමිපි කාලසඬබ්බාතො තස්ස ඛණොපි පඤ්ඤායති. “උප්පාදොපි”ති චුත්තෙ සඬබ්බාරොපි ජරාලක්ඛණමිපි කාලසඬබ්බාතො තස්ස ඛණොපි පඤ්ඤායති. භඬගක්ඛණෙ සඬබ්බාරොපි තංලක්ඛණමිපි කාලසඬබ්බාතො තස්ස ඛණොපි පඤ්ඤායති. අපරෙ පන වදන්ති “අරුපධම්මානං ජරාඛණො නාම න සක්කා පඤ්ඤාපෙතුං, සම්මාසම්මුද්ධො ච ‘වෙදනාය උප්පාදො පඤ්ඤායති, වයො පඤ්ඤායති, ධීතාය අඤ්ඤාපට්ඨං පඤ්ඤායති’ති වදන්තො අරුපධම්මානමිපි තීණි ලක්ඛණානි පඤ්ඤාපෙති, තානි අත්ථික්ඛණං උපාදාය ලබ්භන්ති”ති චත්වා –

“අත්ථිතා සබ්බධම්මානං, ධීති නාම පචුච්චති;
තස්සෙව භෙදො මරණං, සබ්බදා සබ්බපාණින්”න්ති. –

ඉමාය ආචරියගාථාය තමත්ථං සාධෙත්ති. අථ වා සත්තතිවසෙන යානං ධීතීති වෙදිතබ්බන්ති ච වදන්ති. යස්මා පන සුත්තෙ අයං විසෙසො නත්ථි, තස්මා ආචරියමතියා සුත්තං අපට්ඨාභෙත්වා සුත්තමෙව පමාණං කත්තබ්බං. ඡට්ඨං උත්තානමෙව. පඤ්චමඡට්ඨානි.

7-10. අනුධම්මසුත්තාදිවණ්ණනා

39-42. සත්තමෙ ධම්මානුධම්මජ්ජපිපත්තස්සාති නවත්තං ලොකුත්තරධම්මානං අනුලොමධම්මං පුබ්බභාගපිපදං පටිපත්තස්ස. අයමනුධම්මොති අයං අනුලොමධම්මො භොති. නිබ්බිදාබ්බලොති උක්කණ්ඨනබ්බලො හුත්වා. පරිජානාතීති තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානාති. පරිමුච්චතීති මග්ගක්ඛණෙ උප්පත්තාය පහානපරිඤ්ඤාය පරිමුච්චති. එවං ඉමස්මිං සුත්තෙ මග්ගොව කටීතො භොති, තථා ඉතො පරෙසු තිසු. ඉධ පන අනුපස්සනා අනියමිතා, තෙසු නියමිතා. තස්මා ඉධාපි සා තත්ථ නියමිතවසෙනෙව නියමෙතබ්බා. න හි සක්කා තිසු අඤ්ඤතරං අනුපස්සනං විනා නිබ්බින්දිතුං පරිජානිතුං වාති. සත්තමාදීති.

නතුම්භාකවග්ගො චතුත්ථො.

5. අත්තදිපවග්ගො

1. අත්තදිපසුත්තවණ්ණනා

43. අත්තදිපවග්ගස්ස පඨමෙ අත්තදිපාති අත්තානං දීපං තාණං ලෙණං ගතිං පරායණං පතිට්ඨං කත්වා විහරට්ඨාති අත්ථො. අත්තසරණාති ඉදං තස්සෙව වෙවචනං. අනඤ්ඤසරණාති ඉදං අඤ්ඤස්ස සරණපටික්ඛෙපවචනං. න හි අඤ්ඤො අඤ්ඤස්ස සරණං හොති අඤ්ඤස්ස වායාමෙන අඤ්ඤස්ස අසිජ්ඣන්තො, චුත්තම්පි වෙනං -

“අත්තා හි අත්තනො නාථො,
කො හි නාථො පරො සියා”ති. (ධ. ප. 160);

තෙනාහ “අනඤ්ඤසරණා”ති. කො පනෙත්ථ අත්තා නාම? ලොකියලොකුත්තරො ධම්මො. තෙනෙවාහ - “ධම්මදීපා ධම්මසරණා අනඤ්ඤසරණා”ති. යොනීති කාරණං - “යොනි හෙසා, භූමිජ, ඵලස්ස අධිගමායා”තිආදීසු (ම. නි. 3.227) විය. කිංපහොතිකාති කිංපභූතිකා, කුතො පභවන්තීති අත්ථො? රූපස්ස ත්වෙවාති ඉදං තෙසංයෙව සොකාදීනං පහානදස්සනත්ථං ආරද්ධං. න පරිතස්සතීති න ගණහාති න ගහති. තදඛගතිබ්බුතොති තෙන විපස්සනඛගෙන කිලෙසානං නිබ්බුතත්තා තදඛගතිබ්බුතො. ඉමස්මිං සුත්තෙ විපස්සනාව කථිතා. පඨමං.

2. පටිපදාසුත්තවණ්ණනා

44. දුතියෙ දුක්ඛසමුදයගාමීනී සමනුපස්සනාති යස්මා සක්කායො දුක්ඛං, තස්ස ච සමුදයගාමීනී පටිපදා නාම “රූපං අත්තනො සමනුපස්සති”ති එවං දිට්ඨිසමනුපස්සනා චුත්තා, තස්මා දුක්ඛසමුදයගාමීනී සමනුපස්සනාති අයමෙත්ථ අත්ථො හොති. දුක්ඛනිරොධගාමීනී සමනුපස්සනාති එත්ථ සහ විපස්සනාය චතුමග්ගඤ්ඤාණං “සමනුපස්සනා”ති චුත්තං. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ වට්ටවිවට්ටං කථිතං. දුතියං.

3. අනිච්චසුත්තවණ්ණනා

45. තතියෙ සම්මප්පඤ්ඤාය දට්ඨබ්බන්ති සහ විපස්සනාය මග්ගපඤ්ඤාය දට්ඨබ්බං. විරජ්ජති විමුච්චතීති මග්ගක්ඛණෙ විරජ්ජති, ඵලක්ඛණෙ විමුච්චති. අනුපාදාය ආසවෙහීති අනුප්පාදනිරොධෙන නිරුද්ධෙහි ආසවෙහි අගහෙත්වා ඉති විමුච්චති. රූපධාතුයාතිආදි පච්චවෙක්ඛණදස්සනත්ථං චුත්තං. සහ ඵලෙන පච්චවෙක්ඛණදස්සනත්ථන්තිපි වදන්තියෙව. ඨිතන්ති උපරි කත්තබ්බකිච්චාභාවෙන ඨිතං. ඨිතත්තා සන්තුස්සිතන්ති පත්තබ්බං පත්තභාවෙන සන්තුට්ඨං. පච්චත්තංයෙව පරිනිබ්බායතීති සයමෙව පරිනිබ්බායති. තතියං.

4. දුතියඅනිච්චසුත්තවණ්ණනා

46. චතුත්ථෙ පුබ්බත්තානුදිට්ඨියොති පුබ්බත්තං අනුගතා අට්ඨාරස දිට්ඨියො න හොන්ති. අපරත්තානුදිට්ඨියොති අපරත්තං අනුගතා චතුත්තාරිස දිට්ඨියො න හොන්ති. ථාමසො පරාමාසොති දිට්ඨිථාමසො වෙව දිට්ඨිපරාමාසො ව න හොති. එත්තාවතා පඨමමග්ගො දස්සිතො. ඉදානි සහ විපස්සනාය තයො මග්ගෙ ව ඵලානි ව දස්සෙතුං රූපස්මිත්තිආදි ආරද්ධං. අථ වා දිට්ඨියො නාම විපස්සනාය එව පභීනා, ඉදං පන උපරි සහ විපස්සනාය චත්තාරො මග්ගෙ දස්සෙතුං ආරද්ධං. චතුත්ථං.

5. සමනුපස්සනාසුත්තවණ්ණනා

47. පඤ්චමෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙ සමනුපස්සන්ති එතෙසං වා අඤ්ඤතරන්ති පරිපුණ්ණගාභවසෙන පඤ්චක්ඛන්ධෙ සමනුපස්සන්ති, අපරිපුණ්ණගාභවසෙන එතෙසං අඤ්ඤතරං. ඉති අයඤ්චෙව සමනුපස්සනාති ඉති අයඤ්ච දිට්ඨිසමනුපස්සනා. අස්මිති වස්ස අවිගතං හොතීති යස්ස අයං සමනුපස්සනා අත්ථි, තස්මිං අස්මිති තණ්හාමානදිට්ඨිසඛිධාතං පපඤ්චත්තයං අවිගතමෙව හොති. පඤ්චන්තං ඉන්ද්‍රියානං අවක්කන්ති හොතීති තස්මිං කිලෙසජාතෙ සති කම්මකිලෙසපච්චයානං පඤ්චන්තං ඉන්ද්‍රියානං නිබ්බන්ති හොති.

අත්ථි, භික්ඛවෙ, මනොති ඉදං කම්මමනං සන්ධාය චුත්තං. ධම්මාති ආරම්මණං. අවිජ්ජාධාතුති ජවනක්ඛණෙ අවිජ්ජා. අවිජ්ජාසම්පස්සජෙනාති අවිජ්ජාසම්පයුත්තපස්සතො ජාතෙන. අපිච මනොති භවධිගක්ඛණෙ විපාකමනොධාතු, ආවජ්ජනක්ඛණෙ කිරියමනොධාතු. ධම්මාදයො චුත්තජපකාරාව. අස්මිතිපිස්ස භොතිති තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන අස්මිති එවම්පිස්ස භොති. ඉතො පරෙසු අයමහමස්මිති රූපාදිසු කිඤ්චිදෙව ධම්මං ගහෙත්වා ‘අයං අහමස්මි’ති අත්තදිට්ඨිවසෙන චුත්තං. භවිස්සන්ති සස්සතදිට්ඨිවසෙන. න භවිස්සන්ති උච්ඡේදදිට්ඨිවසෙන. රූපි භවිස්සන්තිආදීති සබ්බාති සස්සතමෙව භජන්ති. අපේත්ථාති අප් තෙනෙනවාකාරෙන ධීතෙසු එතෙසු ඉන්ද්රියෙසු. අවිජ්ජා පභීයතිති වතුසු සච්චෙසු අඤ්ඤාණභූතා අවිජ්ජා පභීයති. විජ්ජා උප්පජ්ජතිති අරහත්තමග්ගවිජ්ජා උප්පජ්ජති. එවමෙත්ථ අස්මිති තණ්හාමානදිට්ඨියො. කම්මස්ස පඤ්චන්තඤ්ච ඉන්ද්රියානං අන්තරෙ එකො සන්ධි, විපාකමනං පඤ්චන්ද්රියපක්ඛිකං කත්වා පඤ්චන්තඤ්ච ඉන්ද්රියානං කම්මස්ස ව අන්තරෙ එකො සන්ධිති. ඉති තයො පපඤ්චා අතීතො අද්ධා, ඉන්ද්රියාදීති පච්චුප්පන්තො අද්ධා, තත්ථ කම්මමනං ආදිං කත්වා අනාගතස්ස පච්චයො දස්සිතොති. පඤ්චමං.

6. ඛන්ධසුත්තවණ්ණනා

48. ඡට්ඨෙ රූපක්ඛන්ධො කාමාවචරො, චත්තාරො ඛන්ධා චතුභුමකා. සාසචන්ති ආසවානං ආරම්මණභාවෙන පච්චයභූතං. උපාදානියන්ති තථෙව ච උපාදානානං පච්චයභූතං. චචන්ත්ථො පනෙත්ථ – ආරම්මණං කත්වා පචත්තෙහි සහ ආසවෙහිති සාසවං. උපාදාතඛින්නති උපාදානියං. ඉධාපි රූපක්ඛන්ධො කාමාවචරො, අවසෙසා තෙභුමකා විපස්සනාවාරවසෙන චුත්තා. එවමෙත්ථ රූපං රාසට්ඨෙන ඛන්ධෙසු පච්චියං, සාසවරාසට්ඨෙන උපාදානක්ඛන්ධෙසු. වෙදනාදයො සාසවාපි අත්ථි, අනාසවාපි අත්ථි. තෙ රාසට්ඨෙන සබ්බෙපි ඛන්ධෙසු පච්චියා, තෙභුමකා පනෙත්ථ සාසවට්ඨෙන උපාදානක්ඛන්ධෙසු පච්චියාති. ඡට්ඨං.

7-8. සොණසුත්තාදිවණ්ණනා

49-50. සත්තමෙ සෙය්‍යාහමස්මිති විසිට්ඨො උත්තමො අහමස්මි. කිමඤ්ඤු යථාභූතස්ස අදස්සනාති යථාභූතස්ස අදස්සනතො අඤ්ඤං කිං භවෙය්‍යා? අදස්සනං අඤ්ඤාණමෙව භවෙය්‍යාති අත්ථො. ඉදානිස්ස තෙ පරිචට්ටං චරිතභෙදදෙසනං ආරහන්තො තං කිං මඤ්ඤසි සොණොතිආදිමාහ. අට්ඨමං උත්තානමෙව. සත්තමඅට්ඨමානි.

9-10. නන්දික්ඛයසුත්තාදිවණ්ණනා

51-52. නවමදසමෙසු නන්දික්ඛයා රාගක්ඛයො, රාගක්ඛයා නන්දික්ඛයොති ඉදං නන්දීති වා රාගොති වා ඉමෙසං අත්ථතො නින්නානාකරණතාය චුත්තං. නිබ්බදානුපස්සනාය වා නිබ්බන්දන්තො නන්දිං පජහති, විරාගානුපස්සනාය විරජ්ජන්තො රාගං පජහති. එත්තාවතා විපස්සනං නිට්ඨපෙත්වා ‘රාගක්ඛයා නන්දික්ඛයො’ති ඉධ මග්ගං දස්සෙත්වා ‘නන්දිරාගක්ඛයා චිත්තං විමුක්ත’න්ති එලං දස්සිතන්ති. නවමදසමානි.

අත්තදිපවග්ගො පඤ්චමො.

මූලපණ්ණාසකො සමත්තො.

6. උපයවග්ගො

1. උපයසුත්තවණ්ණනා

53. උපයවග්ගස්ස පඨමෙ උපයොති තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන පඤ්චක්ඛන්ධො උපගතො. විඤ්ඤාණන්ති කම්මවිඤ්ඤාණං. ආපජ්ජෙය්‍යාති කම්මං ජවාපෙත්වා පටිසන්ධිආකඩ්ඨනසමත්ථතාය චුද්ධිආදීති ආපජ්ජෙය්‍ය. විඤ්ඤාණපයන්ති පදස්ස අග්ගහණෙ කාරණං චුත්තමෙව.

වෛවිජ්ජිකාරම්මණන්ති පටිසන්ධිආකඩ්ඵනසමත්ථතාය අභාවෙන ආරම්මණං වෛවිජ්ජිජනි. පතිට්ඨා විඤ්ඤාණස්සාති කම්මවිඤ්ඤාණස්ස පතිට්ඨා න භොති. තදප්පතිට්ඨිතන්ති තං අප්පතිට්ඨිතං. අනභිසංඛවච වම්බන්තන්ති පටිසන්ධිං අනභිසංඛරිත්වා විමුත්තං. පයමං.

2. ඛිජ්ජුත්තවණ්ණනා

54. දුතියෙ ඛිජ්ජානානීති ඛිජානි. මූලඛිජන්ති චචං චචත්තං හලිද්දං සිඬගිවෙරන්ති එවමාදි. ඛන්ධඛිජන්ති අස්සත්ථො නිග්‍රොධොති එවමාදි. එලුඛිජන්ති උච්ඡු වෙඵ නළොති එවමාදි. අග්ගඛිජන්ති අප්පුකං එණිජ්ජකන්ති එවමාදි. ඛිජඛිජන්ති සාලිච්ඡිආදි පුබ්බණ්ණඤ්ඤවෙව මුග්ගමාසාදි අපරණ්ණඤ්ඤව. අබණ්ඩානීති අභිත්තානි. භිත්තකාලතො පට්ඨාය ඛිජං ඛිජත්ථාය න උපකප්පති. අපුතිකානීති උදකතෙමනෙන අපුතිකානි. පුතිඛිජඤ්ඤි ඛිජත්ථාය න උපකප්පති. අවාතාතපහතානීති වාතෙන ච ආතපෙන ච න හතානි, නිරොජනං න පාපිතානි. නිරොජඤ්ඤි කසටං ඛිජං ඛිජත්ථාය න උපකප්පති. සාරාදානීති ගභිතසාරානි පතිට්ඨිතසාරානි. නිස්සාරඤ්ඤි ඛිජං ඛිජත්ථාය න උපකප්පති. සුඛසයිතානීති චත්තාරො මාසෙ කොට්ඨෙ පක්ඛිත්තනියාමෙනෙව සුඛං සයිතානි. පට්ඨිති භෙට්ඨා පතිට්ඨානපට්ඨි. ආපොති උපරිස්සෙනහනආපො. චතස්සො විඤ්ඤාණට්ඨිතියොති කම්මවිඤ්ඤාණස්ස ආරම්මණභූතා රූපාදයො චත්තාරො ඛන්ධා. තෙ හි ආරම්මණවසෙන පතිට්ඨාභූතත්තා පට්ඨිතාතුසදිසා. නන්දිරාගො සිනෙහනට්ඨෙත ආපොධාතුසදිසො. විඤ්ඤාණං සාභාරන්ති සප්පච්චයං කම්මවිඤ්ඤාණං. තඤ්ඤි ඛිජං විය පට්ඨියං ආරම්මණපට්ඨියං විරුහති. දුතියං.

3. උදානසුත්තවණ්ණනා

55. තතියෙ උදානං උදානෙසීති ඛලවසොමනස්සමුට්ඨානං උදානං උදාහරි. කිං නිස්සාය පනෙස හගවතො උප්පන්නොති. සාසනස්ස නියානිකභාවං. කථං? එවං කිරස්ස අභොසි, “තයොමෙ උපනිස්සයා – දානුපනිස්සයො සීලුපනිස්සයො භාවනුපනිස්සයො චා”ති. තෙසු දානසීලුපනිස්සයා දුබ්බලා, භාවනුපනිස්සයො ඛලවා. දානසීලුපනිස්සයා හි තයො මග්ගෙ ච ඵලානි ච පාපෙන්ති, භාවනුපනිස්සයො අරහත්තං පාපෙති. ඉති දුබ්බලුපනිස්සයෙ පතිට්ඨිතො භික්ඛු සට්ඨන්තො වායමන්තො පඤ්චොරමභාගියානි ඛන්ධනානි ඡෙත්වා තිණි මග්ගඵලානි නිබ්බන්තෙති, “අභො සාසනං නියානික”න්ති ආචජ්ජෙන්තස්ස අයං උදපාදි.

තත්ථ “දුබ්බලුපනිස්සයෙ යත්වා සට්ඨාමානො තිණි මග්ගඵලානි පාපුණාති”ති ඉමස්සත්ථස්සාවිභාවනත්ථං මිලකත්ථෙරස්ස චත්ථු වෙදිතබ්බං – සො කිර ගිහිකාලෙ පාණානිපාතකම්මෙන ජීවිකං කප්පෙන්තො අරඤ්ඤෙ පාසසතඤ්ඤවෙව අදුහලසතඤ්ඤව යොපෙසි. අට්ඨකදිවසං අඬිගාරපක්කමංසං බාදිත්වා පාසට්ඨානෙසු විවරන්තො පිපාසාහිභූතො එකස්ස අරඤ්ඤවාසිත්ථෙරස්ස විහාරං ගන්ත්වා ථෙරස්ස වඩ්ඪකමන්තස්ස අවිදුරෙ යිතං පානියසටං විවරි, හත්ථතෙමනමත්තමපි උදකං නාද්දස. සො කුප්ඤ්ඤිත්වා ආහ – “භික්ඛු, භික්ඛු තුම්හෙ ගහපතිකෙහි දින්නං භුඤ්ජිත්වා භුඤ්ජිත්වා සුපථ, පානියසටෙ අඤ්ජලිමත්තමපි උදකං න යපෙථ, න යුත්තමෙත”න්ති. ථෙරො “මයා පානියසටො පුරෙත්වා යපිතො, කිං නු බො එත”න්ති? ගන්ත්වා ඔලොකෙන්තො පරිපුණ්ණසටං දිස්වා පානියසඬ්ඛං පුරෙත්වා අදාසි. සො ද්වත්තිසඬ්ඛපුරං පිචිත්වා චිත්තෙසි – “එවං පුරිතසටො නාම මම කම්මං ආගම්ම තත්තකපාලො විය ජාතො. කිං නු බො අනාගතෙ අත්තභාවෙ හවිස්සති”ති? සංවිග්ගචිත්තො ධනුං ඡඩ්ඪෙත්වා, “පබ්බාපෙථ මං, හන්තෙ”ති ආහ. ථෙරො තවපඤ්ඤකම්මට්ඨානං ආචික්ඛිත්වා තං පබ්බාපෙසි.

තස්ස සමණධම්මං කරොන්තස්ස බහුතං මිගසුකරානං මාරිතට්ඨානං පාසඅදුහලානඤ්ඤව යොජිතට්ඨානං උපට්ඨාති. තං අනුස්සරතො සරිරෙ දාහො උප්පජ්ජති, කුටගොණො විය කම්මට්ඨානමපි විටීං න පටිපජ්ජති. සො “කිං කරස්සාමි භික්ඛුභාවෙනා”ති? අනභිරතියා පිළිතො ථෙරස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා චන්දිත්වා ආහ – “න සක්කොමි, හන්තෙ, සමණධම්මං කාතු”න්ති. අථ නං ථෙරො “හත්ථකම්මං කරොහි”ති ආහ. සො “සාධු, හන්තෙ”ති චත්වා උදුම්බරාදයො අල්ලරුක්ඛෙ ඡින්නිත්වා මහත්තං රාසිං කත්වා, “ඉදානි කිං කරොමි”ති පුච්ඡි? කුමාපෙහි නන්ති. සො චතුසු දිසාසු අග්ගිං දත්වා කුමාපෙතුං අසක්කොන්තො, “හන්තෙ, න සක්කොමි”ති ආහ. ථෙරො “තෙන හි අපෙහි”ති පට්ඨිං ද්විධා

කන්වා අවිච්ඡාදන ධර්මපානකමත්තං අග්ගිං නිහරිත්වා තත්ථ පක්ඛිපි. සො තාව මහත්තං රාසිං සුක්ඛපණ්ණං විය ඛණෙන ඤාපෙසි. අප්පස්ස ථෙරො අවිච්චං දස්සෙත්වා, “සවෙ විබ්භම්පස්සි, එත්ථ පච්චිස්සස්සි”ති සංවෙගං ජනෙසි. සො අවිච්චදස්සනතො පට්ඨාය පවෙධමානො “නියානිකං, හත්තෙ, බුද්ධසාසන”න්ති පුච්ඡි, ආමාචුසොති. හත්තෙ, බුද්ධසාසනස්ස නියානිකත්තෙ සති මිලකො අත්තමොක්ඛං කරිස්සති, මා විත්තයිත්ථාති. තතො පට්ඨාය සමණධම්මං කරොති සට්ඨාති, තස්ස චත්තපට්චත්තං පුරෙති, නිද්දාය ඛාධයමානාය තිත්තං පලාලං සිසෙ යපෙත්වා පාදෙ සොණ්ඩියං ඔතාරත්වා නිසීදති. සො එකදිවසං පානියං පරිස්සාවෙත්වා සට්ඨං උරුමිති යපෙත්වා උදකමණිකානං පච්ඡෙදං ආගමයමානො අට්ඨාසි. අප්ථ ඛො ථෙරො සාමණෙරස්ස ඉමං උද්දෙසං දෙති –

“උට්ඨානවතො සතීමතො,
සුචිකම්මස්ස නිසම්මකාරිනො;
සඤ්ඤාතස්ස ධම්මජීවිනො,
අප්පමත්තස්ස යසොභිවඤ්ඤි”ති. (ධ. ප. 24);

සො චතුප්පදිකම්මි තං ගාථං අත්තනියෙව උපනෙසි – “උට්ඨානවතා නාම මාදිසෙන භවිතඛිං. සතිමතාපි මාදිසෙනෙව...පෙ.... අප්පමත්තෙනපි මාදිසෙනෙව භවිතඛිං”න්ති. එවං තං ගාථං අත්තනි උපනෙත්වා තස්මිංයෙව පදවාරෙ යිතො පඤ්චොරම්භාගියානි සංයොජනානි ඡිත්තදිත්වා අනාගාමිඵලෙ පතිට්ඨාය භට්ඨතුට්ඨො –

“අල්ලං පලාලපුඤ්ජාහං, සිසෙනාදාය වඤ්ඤාමි;
පත්තොස්මි තතියං යානං, එත්ථ මෙ තත්ථි සංසයො”ති. –

ඉමං උදානගාථං ආහ. එවං දුබ්බලුපනිස්සයෙ යිතො සට්ඨන්තො වායමන්තො පඤ්චොරම්භාගියානි සංයොජනානි ඡිත්තදිත්වා තිණි මග්ගඵලානි නිබ්බත්තෙති. තෙනාහ භගවා – “නො වස්සං, නො ව මෙ සියා, නාහවිස්ස, න මෙ භවිස්සතිති එවං අධිමුච්චමානො භික්ඛු ඡිත්තදෙය්‍ය ඔරම්භාගියානි සංයොජනානි”ති.

තත්ථ නො වස්සං, නො ව මෙ සියාති සවෙ අහං න භවෙය්‍යං, මම පරික්ඛාරොපි න භවෙය්‍යං. සවෙ වා පන මෙ අතීතෙ කම්මාභිසඤ්ඤාතො නාහවිස්ස, ඉදං මෙ එතරහි ඛන්ධපඤ්චකං න භවෙය්‍යං. නාහවිස්ස, න මෙ භවිස්සතිති ඉදානි පන තථා පරක්කම්ප්පාමි, යථා මෙ ආයතිං ඛන්ධාභිනිබ්බත්තකො කම්මසඤ්ඤාතො න භවිස්සති, තස්මිං අසති ආයතිං පටිසන්ධි නාම න මෙ භවිස්සති. එවං අධිමුච්චමානොති එවං අධිමුච්චන්තො භික්ඛු දුබ්බලුපනිස්සයෙ යිතො පඤ්චොරම්භාගියානි සංයොජනානි ඡිත්තදෙය්‍ය. එවං චුත්තෙති එවං සාසනස්ස නියානිකභාවං ආවජ්ජෙත්තෙන භගවතා ඉමස්මිං උදානෙ චුත්තෙ. රූපං විභවිස්සතිති රූපං භිජ්ජිස්සති. රූපස්ස විභවාති විභවදස්සනෙන සභවිපස්සනෙන. සභවිපස්සනකා හි චත්තාරො මග්ගා රූපාදිනං විභවදස්සනං නාම. තං සන්ධායෙන චුත්තං. එවං අධිමුච්චමානො, හත්තෙ, භික්ඛු ඡිත්තදෙය්‍යාති, හත්තෙ, එවං අධිමුච්චමානො භික්ඛු ඡිත්තදෙය්‍යෙව පඤ්චොරම්භාගියානි සංයොජනානි. කස්මා න ඡිත්තදස්සතිති?

ඉදානි උපරි මග්ගඵලං පුච්ඡන්තො කථං පන, හත්තෙතිආදිමාහ. තත්ථ අනන්තරාති ද්වෙ අනන්තරාති ආසන්නානන්තරඤ්ච දුරානන්තරඤ්ච. විපස්සනා මග්ගස්ස ආසන්නානන්තරං නාම, ඵලස්ස දුරානන්තරං නාම. තං සන්ධාය “කථං පන, හත්තෙ, ජානතො කථං පස්සතො විපස්සනානන්තරා ‘ආසවානං ඛයො’ති සඬ්ඛං ගතං අරහත්තඵලං හොති”ති පුච්ඡති. අතසිතායෙති අතසිතඛිංඛෙ අභාගිතඛිංඛෙ යානම්හි. තාසං ආපජ්ජතිති භයං ආපජ්ජති. තාසො හෙසොති යා එසා “නො වස්සං, නො ව මෙ සියා”ති එවං පවත්තා දුබ්බලුච්චස්සනා, සා යස්මා අත්තසිනෙනං පරියාදාතුං න සක්කොති, තස්මා අස්සුතවතො පුච්ඡජ්ජනස්ස තාසො නාම හොති. සො හි “ඉදානං උච්ඡිජ්ජිස්සාමි, න දානි කිඤ්ච භවිස්සාමි”ති අත්තානං පපාතෙ පනත්තං විය පස්සති අඤ්ඤාතරො බ්‍රාහ්මණො විය. ලොභපාසාදස්ස කිර හෙට්ඨා තිපිටකවුළුනාගත්ථෙරො තිලක්ඛණාහතං ධම්මං පරිචත්තෙති. අප්ථ අඤ්ඤාතරස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස එකමන්තෙ යත්වා ධම්මං සුණන්තස්ස සඬ්ඛාරා සුඤ්ඤතො උපට්ඨන්ති. සො පපාතෙ පනත්තො විය හුත්වා විච්චද්ධාරෙන තතො පලායිත්වා ගෙහං පවිසිත්වා, පුත්තං උරෙ සයාපෙත්වා, “තාත, සක්ඛාසමයං

ආවජ්ජේන්තො මනම්හි නට්ඨො”ති ආහ. න හෙසො භික්ඛු තාසොති එසා එවං පවත්තා බලවච්ඡස්සනා සුඛවතො අරියසාවකස්ස න තාසො නාම හොති. න හි තස්ස එවං හොති “අහං උච්ඡිජ්ජිස්සාමි”ති වා “විනස්සිස්සාමි”ති වාති. එවං පන හොති “සඬ්ඛාරාව උජ්ජජ්ජන්ති, සඬ්ඛාරාව නිරුජ්ඣන්ති”ති. තතියං.

4. උපාදානපරිපවත්තසුත්තවණ්ණනා

56. චතුත්ථෙ චතුපරිවට්ටන්ති එකෙකස්මිං ඛන්ධෙ චතුත්තං පරිවට්ටනවසෙන. රූපං අබ්භඤ්ඤාසින්ති රූපං දුක්ඛස්ඵ්වන්ති අභිඤ්ඤාසිං. එවං සබ්බපදෙසු චතුස්ඵ්වවසෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. ආහාරසමුදයාති එත්ථ සච්ඡන්දරාගො කබලිකාරාහාරො ආහාරො නාම. පටිපන්නාති සීලතො පට්ඨාය යාව අරහත්තමග්ගො පටිපන්නා හොන්ති. ගාඨන්තීති පතිට්ඨන්ති. එත්තාවතා සෙක්ඛතුමිං කටේත්වා ඉදානි අසෙක්ඛතුමිං කටේත්තො යෙ ව බො කෙවි, භික්ඛවෙතිආදිමාහ. සුවිමුත්තාති අරහත්තඵලවිමුත්තියා සුවිට්ඨ විමුත්තා. කෙවලිනොති සකලිනො කතසබ්බකිච්චා. වට්ටං තෙසං නත්ථි පඤ්ඤාපනායාති යෙන තෙ අවසිට්ඨෙන වට්ටෙන පඤ්ඤාපෙය්‍යං, තං තෙසං වට්ටං නත්ථි පඤ්ඤාපනාය. අථ වා වට්ටන්ති කාරණං, පඤ්ඤාපනාය කාරණං නත්ථිති. එත්තාවතා අසෙක්ඛතුමිවාරො කටිතො. චතුත්ථං.

5. සත්තට්ඨානසුත්තවණ්ණනා

57. පඤ්චමෙ සත්තට්ඨානකුසලොති සත්තසු ඕකාසෙසු ඡෙකො. වුසිතවාති වුසිතවාසො. උත්තමපුරිසොති සෙට්ඨපුරිසො. සෙසමෙත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ඉදං පන සුත්තං උස්සදනන්දියඤ්චෙව පලොහනීයඤ්චාති වෙදිතබ්බං. යථා හි රාජා විජිතසඬ්ඛාමො සඬ්ඛාමෙ විජයිතො යොධෙ උච්චට්ඨානෙ යථෙත්වා තෙසං සක්කාරං කරොති. කිං කාරණං? එතෙසං සක්කාරං දිස්වා සෙසාපි සුරා භවතුං මඤ්ඤිස්සන්තිති, එවමෙව භගවා අප්පමෙය්‍යං කාලං පාරමිසො පුරෙත්වා මහාබොධිමණ්ඩෙ කිලෙසමාරවිජයං කත්වා සබ්බඤ්ඤානං පත්තො සාවත්ථියං ජෙනවනමහාවිහාරෙ නිසීදිත්වා ඉමං සුත්තං දෙසෙන්නො ඛිණාසවෙ උක්ඛිපිත්වා ථොමෙසි වණ්ණෙසි. කිං කාරණං? එවං අවසෙසා සෙක්ඛපුග්ගලා අරහත්තඵලං පත්තබ්බං මඤ්ඤිස්සන්තිති. එවමෙතං සුත්තං ඛිණාසවානං උක්ඛිපිත්වා පසංසිතත්තා උස්සදනන්දියං, සෙක්ඛානං පලොභිතත්තා පලොහනීයන්ති වෙදිතබ්බං.

එවං බො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සත්තට්ඨානකුසලො හොතීති එත්තාවතා වෙන්ථ මග්ගඵලපච්චවෙක්ඛණ්ණවසෙන දෙසනං නිට්ඨපෙත්වාපි පුන කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛු තිව්ඨුපපරික්ඛි හොතීති ඉදං “ඛිණාසවො යස්මිං ආරම්මණෙ සත්තවිහාරෙන විහරති, තං සත්තො වා පුග්ගලො වා න හොති, ධාතුආදිමත්තමෙව පන හොති”ති එවං ඛිණාසවස්ස සත්තවිහාරඤ්ච, “ඉමෙසු ධම්මෙසු කම්මං කත්වා අයං ආගතො”ති ආගමනීයපටිපදඤ්ච දස්සෙතුං වුත්තං. තත්ථ ධාතුසො උපපරික්ඛතීති ධාතුසහාවෙන පස්සති ඕලොකෙති. සෙසපද්ද්වයෙපි එසෙව නයො. පඤ්චමං.

6. සම්මාසම්බුද්ධසුත්තවණ්ණනා

58. ඡට්ඨෙ කො අධිජ්ජයාසොති කො අධිකපයොගො. අනුජ්ජන්තස්සාති ඉමඤ්ඤි මග්ගං කස්සපසම්මාසම්බුද්ධො උජ්ජාදෙසි, අන්තරා අඤ්ඤො සත්ථා උජ්ජාදෙතුං නාසක්ඛි, ඉති භගවා අනුජ්ජන්තස්ස මග්ගස්ස උජ්ජාදෙතා නාම. නගරොපමස්මිඤ්ඤි අවලඤ්ජනට්ඨානෙසු පුරාණමග්ගො ජාතො, ඉධ අවත්තමානට්ඨෙන අනුජ්ජන්තමග්ගො නාම. අසඤ්ජාතස්සාති තස්සෙව වෙච්චනං. අනක්ඛාතස්සාති අකථිතස්ස. මග්ගං ජානාතීති මග්ගඤ්ඤ. මග්ගං විදිතං පාකටං අකාසිති මග්ගවිදු. මග්ගෙ ව අමග්ගෙ ව කොවිදොති මග්ගකොවිදො. මග්ගානුගාති මග්ගං අනුගච්ඡන්තා. පච්ජා සමන්තාගතාති අහං පඨමං ගතො, සාවකා පච්ජා සමන්තාගතා. ඡට්ඨං.

7. අනත්තලක්ඛණසුත්තවණ්ණනා

59. සත්තමෙ පඤ්චවග්ගියෙති අඤ්ඤාසි කොණ්ඩඤ්ඤත්ථොරාදිකෙ පඤ්ච ජනෙ පුරාණපට්ඨාකෙ. ආමන්තෙසීති ආසාළ්භිපුණ්ණමදිවසෙ ධම්මවක්කප්පවත්තනතො පට්ඨාය අනුක්කමෙන

සොනාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨිතෙ “ඉදානි නෙසං ආසවක්ඛයාය ධම්මං දෙසෙස්සාමී”ති පඤ්චමියං පක්ඛස්ස ආමන්තෙසි. එතදවොචාති එතං “රූපං, භික්ඛවෙ, අනත්තා”ති ආදිනායප්පවත්තං අනත්තලක්ඛණසුත්තං අවොච. තත්ථ අනත්තාති පුබ්බෙ වුත්තෙහි චතුහි කාරණෙහි අනත්තා. තං කිං මඤ්ඤුට්ඨං, භික්ඛවෙති ඉදං කස්මා ආරද්ධං? එත්තකෙන යානෙන අනත්තලක්ඛණමෙව කථිතං, න අනිච්චදුක්ඛලක්ඛණානි, ඉදානි තානි දස්සෙත්වා සමොධානෙත්වා තිණ්හි ලක්ඛණානි දස්සෙතුං ඉදමාරද්ධන්ති වෙදිතබ්බං. තස්මාති යස්මා ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා අනිච්චා දුක්ඛා අනත්තා, තස්මා. යංකිඤ්චී රූපන්ති ආදීසු විත්ථාරකථා විසුද්ධිමග්ගෙ පඤ්ඤාභාවනාධිකාරෙ ඛන්ධනිද්දෙසෙ වුත්තාව. සෙසං සබ්බත්ථ වුත්තානුසාරෙනෙව වෙදිතබ්බං. ඉමස්මිං පන සුත්තෙ අනත්තලක්ඛණමෙව කථිතන්ති. සත්තමං.

8. මහාලිසුත්තවණ්ණනා

60. අට්ඨමෙ එකන්තදුක්ඛන්ති ආදීනි ධාතුසංයුත්තෙ වුත්තනායානෙව. අට්ඨමං.

9. ආදිත්තසුත්තවණ්ණනා

61. නවමෙ ආදිත්තන්ති එකාදසහි අග්ගිහි ආදිත්තං පජ්ජලිතං. ඉති ද්විසුපි ඉමෙසු සුත්තෙසු දුක්ඛලක්ඛණමෙව කථිතං. නවමං.

10. නිරුත්තිපට්ඨසුත්තවණ්ණනා

62. දසමෙ නිරුත්තියොව නිරුත්තිපථා, අට්ඨ වා නිරුත්තියො ව තා නිරුත්තිවසෙන විඤ්ඤාතබ්බානං අත්ථානං පට්ත්තා පථා වාති නිරුත්තිපථා. සෙසපද්දවයෙපි එසෙව නයො. තිණ්හි වෙතානි අඤ්ඤමඤ්ඤවෙචනානෙවාවාති වෙදිතබ්බානි. අසංකිණ්ණානි අවිජ්ඣතා, “කො ඉමෙහි අත්ථො”ති වත්වා අප්ඨංඛිතා. අසංකිණ්ණපුබ්බානි අතීතෙපි න ජහිතපුබ්බා. න සංකීයන්තිති එතරහිපි “කිමෙතෙහි”ති න ජඨංඛියන්ති. න සංකීයස්සන්තිති අනාගතෙපි න ජඨංඛියස්සන්ති. අප්පටිකුට්ඨානි අප්පට්ඨානිතා. අතීතන්ති අත්තනො සභාවං භඩ්ගමෙව වා අතික්කන්තං. නිරුද්ධන්ති දෙසන්තරං අසඬකම්මිත්වා තත්ථෙව නිරුද්ධං වූපසන්තං. විපරිණතන්ති විපරිණාමං ගතං නට්ඨං. අජාතන්ති අනුප්පන්තං. අපාතුභුතන්ති අපාකට්ඨතං.

උක්කලාති උක්කලජනපදවාසිනො. වස්සභඤ්ඤාති වස්සො ව භඤ්ඤො ව. ද්වෙපි හි තෙ මූලදිට්ඨිගතිකා. අභෙතුකවාදානි ආදීසු “නත්ථි භෙතු නත්ථි පච්චයො”ති ගහිතත්තා අභෙතුකවාදා. “කරොතො න කරියති පාප”න්ති ගහිතත්තා අකිරියවාදා. “නත්ථි දින්න”න්ති ආදිගහණතො නත්ථිකවාදා. තත්ථ ඉමෙ ද්වෙ ජනා, තිස්සො දිට්ඨියො, කිං එකෙකස්ස දියඬ්ඨා හොතිති? න තථා, යථා පන එකො භික්ඛු පටිපාටියා වත්තාරිපි කුමානානි නිබ්බන්තෙති, එවමෙත්ථ එකෙකො තිස්සොපි දිට්ඨියො නිබ්බන්තෙසිති වෙදිතබ්බො. “නත්ථි භෙතු නත්ථි පච්චයො”ති පුනස්සුතං ආවජ්ජෙත්තස්ස ආභරන්තස්ස අභිනන්දන්තස්ස අස්සාදෙන්තස්ස මග්ගදස්සනං විය හොති. සො මිච්ඡන්තනියාමං ඔක්කමති, සො එකන්තකාලකොති වූච්චති. යථා පන අභෙතුකදිට්ඨියං, එවං “කරොතො න කරියති පාපං, නත්ථි දින්න”න්ති ඉමෙසුපි යානෙසු මිච්ඡන්තනියාමං ඔක්කමති.

න ගරහිතබ්බං නප්පටික්කොසිතබ්බං අමඤ්ඤිංසුති එත්ථ “යදෙනං අතීතං නාම, නයිදං අතීතං, ඉදමස්ස අනාගතං වා පච්චුප්පන්තං වා”ති වදන්තො ගරහති නාම. තත්ථ දොසං දස්සෙත්වා “කිං ඉමිනා ගරහිතෙනා”ති? වදන්තො පටික්කොසති නාම. ඉමෙ පන නිරුත්තිපථෙ තෙපි අවිචන්තකාලකා දිට්ඨිගතිකා න ගරහිතබ්බෙ න පටික්කොසිතබ්බෙ මඤ්ඤිංසු. අතීතං පන අතීතමෙව, අනාගතං අනාගතමෙව, පච්චුප්පන්තං පච්චුප්පන්තමෙව කට්ඨංසු. නින්දාසට්ඨනඛ්‍යාරොසඋපාරම්භභයානි විඤ්ඤානං සන්තිකා නින්දාභයෙන ව සට්ඨනභයෙන ව දොසාරොපනභයෙන ව උපාරම්භභයෙන ව. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ චතුභුමිකඛන්ධානං පණ්ණත්ති කථිතාති. දසමං.

උපයවග්ගො ජට්ඨො.

7. අරහන්තවග්ගො

1. උපාදියමානසුත්තවග්ගො

63. අරහන්තවග්ගස්ස පයමෙ උපාදියමානොති තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන ගණ්හමානො. ඛද්ධො මාරස්සාති මාරස්ස පාසෙන ඛද්ධො නාම. මුත්තො පාපිමතොති පාපිමතො පාසෙන මුත්තො නාම හොති. පයමං.

2. මඤ්ඤමානසුත්තවග්ගො

64. දුතියෙ මඤ්ඤමානොති තණ්හාමානදිට්ඨිමඤ්ඤනාහි මඤ්ඤමානො. දුතියං.

3. අභිනන්දමානසුත්තවග්ගො

65. තතියෙ අභිනන්දමානොති තණ්හාමානදිට්ඨිඅභිනන්දනාහියෙව අභිනන්දමානො. තතියං.

4-5. අනිච්චසුත්තාදිවග්ගො

66-68. චතුත්ථෙ ඡන්දොති තණ්හාඡන්දො. පඤ්චමඡට්ඨෙසුපි එසෙව නයො. චතුත්ථාදීති.

7. අනත්තනියසුත්තවග්ගො

69. සත්තමෙ අනත්තනියන්ති න අත්තනො සත්තකං, අත්තනො පරික්ඛාරභාවෙන සුඤ්ඤතන්ති අත්ථො. සත්තමං.

8-10. රජනියසංශ්ඨිතසුත්තාදිවග්ගො

70-72. අට්ඨමෙ රජනියසංශ්ඨිතන්ති රජනියෙන ආකාරෙන සංශ්ඨිතං, රාගස්ස පච්චයභාවෙන ඨිතන්ති අත්ථො. නවමදසමාති රාහුලසංයුත්තෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතඛිබානීති. අට්ඨමාදීති.

අරහන්තවග්ගො සත්තමො.

8. ඛජ්ජනියවග්ගො

1-3. අස්සාදසුත්තාදිවග්ගො

73-75. ඛජ්ජනියවග්ගස්ස ආදිතො තිසු සුත්තෙසු චතුසච්චමෙව කථිතං. පයමාදීති.

4. අරහන්තසුත්තවග්ගො

76. චතුත්ථෙ යාවතා, භික්ඛවෙ, සත්තාවාසාති, භික්ඛවෙ, යත්තකා සත්තාවාසා නාම අත්ථි. යාවතා භවග්ගන්ති යත්තකං භවග්ගං නාම අත්ථි. එතෙ අග්ගා එතෙ සෙට්ඨාති එතෙ අග්ගභූතා වෙව සෙට්ඨභූතා ව. යදිදං අරහන්තොති යෙ ඉමෙ අරහන්තො නාම. ඉදම්පි සුත්තං පුරිමනයෙනෙව උස්සදනන්දියඤ්ච පලොභනියඤ්චාති වෙදිතඛිබං.

අථාපරං එතදවොචාති තදත්ථපරිදිපනාහි වෙව විසෙසත්ථපරිදිපනාහි ව ගාථාහි එතං “සුඛිනො චත අරහන්තො” තිආදිවචනං අවොච. තත්ථ සුඛිනොති ඤානසුඛෙන මග්ගසුඛෙන ඵලසුඛෙන ව සුඛිතා. තණ්හා තෙසං න විජ්ජන්ති තෙසං අපායදුක්ඛජනිකා තණ්හා න විජ්ජති. එවං තෙ ඉමස්සපි

තණ්හාමූලකස්ස අභාවෙන සුඛිතාව. අස්මිමානො සමුවිජින්නොති නවවිධො අස්මිමානො
අරහත්තමග්ගෙන සමුවිජින්නො. මොහජාලං පදාලිතන්ති ඤාණෙන අවිජ්ජාජාලං ථාලිතං.

අනෙජන්ති එජාසඬ්ඛාතාය තණ්හාය පහානභූතං අරහත්තං. අනුපලිත්තාති තණ්හාදිට්ඨිලෙපෙහි
අලිත්තා. බ්‍රහ්මභූතාති සෙට්ඨභූතා. පරිඤ්ඤායාති තිහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානිත්වා. සත්තසද්ධම්මගොවරාති
සද්ධා හිරි ඔත්තප්පං බාහුසච්චං ආරද්ධවිරියතා උපට්ඨිතස්සතිතා පඤ්ඤාති ඉමෙ සත්ත සද්ධම්මා
ගොවරො එතෙසන්ති සත්තසද්ධම්මගොවරා.

සත්තරතනසම්පන්නාති සත්තහි බොජ්ඣංගධරතනෙහි සමන්තාගතා. අනුවචරන්තිති
ලොකියමහාජනාපි අනුවචරන්තියෙව. ඉධ පත ඛිණාසවානං නිරාසඬ්ඛවානො නාම ගතිතො. තෙනෙවාහ
“පභීනභයහෙරවා”ති. තත්ථ භයං භයමෙව, හෙරවං බලවභයං. දසභඩ්ගෙහි සම්පන්නාති අසෙක්ඛෙහි
දසහි අඩ්ගෙහි සමන්තාගතා. මහානාගාති චතුහි කාරණෙහි මහානාගා. සමාහිතාති උපචාරජපනාහි
සමාහිතා. තණ්හා තෙසං න විජ්ජතිති “ඌනො ලොකො අතිත්තො තණ්හාදාසොති බො, මහාරාජ, තෙන
හගවතා”ති (ම. නි. 2.305) එවං චුත්තා දාසකාරිකා තණ්හාපි තෙසං නත්ථි. ඉමිනා ඛිණාසවානං
භුජිස්සභාවං දස්සෙති.

අසෙබඤ්ඤාණන්ති අරහත්තඵලඤ්ඤාණං. අන්තිමොයං සමුස්සයොති පච්ඡිමො අයං අත්තභාවො. යො
සාරො බ්‍රහ්මචරියස්සාති සාරො නාම ඵලං. තස්මිං අපරපච්චයාති තස්මිං අරියඵලෙ, න අඤ්ඤං
පත්තියායන්ති, පච්චක්ඛතොව පටිවිජ්ඣිත්වා යිතා. විධාසු න විකම්පන්තිති තිසු මානකොට්ඨාසෙසු න
විකම්පන්ති. දන්තභූමිත්ති අරහත්තං. විජිතාවිනොති රාගාදයො විජෙත්වා යිතා.

උද්ධන්තිආදීසු උද්ධං චූච්චති කෙසමත්ථකො, අපාචිනං පාදතලං, තිරියං වෙමජ්ඣං. උද්ධං වා
අතිතං, අපාචිනං අනාගතං, තිරියං පච්චුප්පන්තං. උද්ධං වා චූච්චති දෙවලොකො, අපාචිනං
අපායලොකො, තිරියං මනුස්සලොකො. නන්දී තෙසං න විජ්ජතිති එතෙසු යානෙසු සඬ්ඛෙපතො වා
අතීතානාගතපච්චුප්පන්තෙසු ඛන්ධෙසු තෙසං තණ්හා නත්ථි. ඉධ වට්ටමූලකතණ්හාය අභාවො
දස්සිතො. බුද්ධාති චතුත්තං සච්චානං බුද්ධත්තා බුද්ධා.

ඉදං පනෙත්ථ සීහනාදසමොධානං – “විමුත්තිසුඛෙනම්හා සුඛිතා, දුක්ඛජනිකා නො තණ්හා පභීනා,
පඤ්චක්ඛන්ධා පරිඤ්ඤාතා, දාසකාරිකතණ්හා වෙව වට්ටමූලිකතණ්හා ව පභීනා, අනුත්තරම්හා අසද්ධා,
චතුත්තං සච්චානං බුද්ධත්තා බුද්ධා”ති භවපිට්ඨෙ යත්වා අභීතනාදසඬ්ඛානං සීහනාදං නදන්ති
ඛිණාසවාති. චතුත්ථං.

5. දුතියඅරහත්තසුත්තවණ්ණනා

77. පඤ්චමං විනා ගාථාහි සුද්ධිකමෙව කත්වා කටීයමානං බුද්ධිකානං අජ්ඣාසයෙන චුත්තං.
පඤ්චමං.

6. සීහසුත්තවණ්ණනා

78. ජට්ඨෙ සීහොති චත්තාරො සීහා – තිණසීහො, කාලසීහො, පණ්ඩුසීහො, කෙසරසීහොති. තෙසු
තිණසීහො කපොතවණ්ණගාවිසදිසො තිණහක්ඛො ව හොති. කාලසීහො කාලගාවිසදිසො
තිණහක්ඛොයෙව. පණ්ඩුසීහො පණ්ඩුපලාසවණ්ණගාවිසදිසො මංසහක්ඛො. කෙසරසීහො
ලාබාරසපරිකම්මකතෙනෙව මුඛෙන අග්ගනඬ්ගුට්ඨෙයන චතුහි ව පාදපරියන්තෙහි සමන්තාගතො,
මත්ථකතොපිස්ස පට්ඨාය ලාබාතුලිකාය කත්වා විය තිස්සො රාජියො පිට්ඨිමජ්ඣෙක ගත්ත්වා
අන්තරසත්ථිමිහි දක්ඛිණාවත්තා හුත්වා යිතා, ඛන්ධෙ පනස්ස සතසභස්සග්ගසනිකම්මලපරික්ඛෙපො
විය කෙසරභාරො හොති, අවසෙසට්ඨානං පරිසුද්ධං සාලිපිට්ඨසඬ්ඛවුණ්ණපිච්චවණ්ණං හොති. ඉමෙසු
චතුසු සීහෙසු අයං කෙසරසීහො ඉධ අධිජ්ජෙතො.

මිගරාජානි මිගගණස්ස රාජා. ආසයානි වසනට්ඨානතො සුවණ්ණගුහතො වා රජතමණිඵලිකමනොසිලාගුහතො වා නික්ඛමනීති චුත්තං හොති. නික්ඛමමානො පනෙස චතුහි කාරණෙහි නික්ඛමනි අන්ධකාරපිළිනො වා ආලොකත්ථාය, උච්චාරපස්සාවපිළිනො වා තෙසං විස්සජ්ජනත්ථාය, ජිස්සවිජාපිළිනො වා ගොවරත්ථාය, සමිහවපිළිනො වා අස්සද්ධම්මපටිසෙවනත්ථාය. ඉධ පන ගොවරත්ථාය නික්ඛන්තොති අධිජ්ජෙතො.

විජමිහනීති සුවණ්ණතලෙ වා රජතමණිඵලිකමනොසිලාතලානං වා අඤ්ඤතරස්මිං ද්වෙ පච්ඡිමපාදෙ සමං පතිට්ඨාපෙන්වා පුරිමපාදෙ පුරතො පසාරෙන්වා සරිරස්ස පච්ඡාහාගං ආකඩ්ඪිත්වා පුරිමහාගං අභිහරිත්වා පිට්ඨිං නාමෙන්වා ගිවං උක්ඛිපිත්වා අසනිසද්දං කරොන්තො විය නාසපුටානි පොටෙන්වා සරිරලග්ගං රජං විධුනන්තො විජමිහති. විජමිහනභූමියඤ්ච පන තරුණවච්ඡකො විය අපරාපරං ජවති. ජවතො පනස්ස සරිරං අන්ධකාරෙ පරිබ්භමන්තං අලාතං විය ඛායති.

අනුච්ලොකෙතීති කස්මා අනුච්ලොකෙති? පරානුද්දයනාය. තස්මිං කිර සිහනාදං නදන්තෙ පපාතාචාටාදිසු විසමට්ඨානෙසු වරන්තා හත්ථිගොකණ්ණමහිංසාදයො පාණා පපාතෙපි ආචාටෙපි පතන්ති, තෙසං අනුද්දයාය අනුච්ලොකෙති. කිං පනස්ස ලුද්දකම්මස්ස පරමංසබ්බදිනො අනුද්දයා නාම අත්ථිති? ආම අත්ථි. තථා හෙස “කිං මෙ බහුහි සාතිතෙහි”ති? අත්තනො ගොවරත්ථායපි බුද්දකෙ පාණෙ න ගණ්හාති, එවං අනුද්දයං කරොති. චුත්තම්පිට්ඨෙතං – “මාහං ඛො බුද්දකෙ පාණෙ විසමගතෙ සඩ්ඨාතං ආපාදෙසි”න්ති (අ. නි. 10.21).

සිහනාදං නදතීති නික්ඛන්තුං තාව අභිතනාදං නදති. එවඤ්ච පනස්ස විජමිහනභූමියං යත්වා නදන්තස්ස සද්දො සමන්තා තියොජනපදෙසං එකනින්තාදං කරොති, තමස්ස නින්තාදං සුත්වා තියොජනබ්භන්තරගතා ද්විපදචතුප්පදගණා යථායානෙ යාතුං න සක්කොන්ති. ගොවරාය පක්කමතීති ආහාරත්ථාය ගච්ඡති. කථං? සො හි විජමිහනභූමියං යත්වා දක්ඛිණතො වා වාමතො වා උජ්ජනන්තො උසහමන්තං යානං ගණ්හාති, උද්ධං උජ්ජනන්තො චත්තාරිපි අට්ඨපි උසහාති උජ්ජනති, සමට්ඨානෙ උජුකං පක්ඛන්දන්තො සොළසඋසහමන්තම්පි විසතිඋසහමන්තම්පි යානං පක්ඛන්දති, ථලා වා පබ්බතා වා පක්ඛන්දන්තො සට්ඨිඋසහමන්තම්පි අසිතිඋසහමන්තම්පි යානං පක්ඛන්දති, අත්තරාමග්ගෙ රුක්ඛං වා පබ්බතං වා දිස්වා තං පරිහරන්තො වාමතො වා දක්ඛිණතො වා, උසහමන්තම්පි අපක්කමති. තතියං පන සිහනාදං නදිත්වා තෙනෙව සද්ධිං තියොජනෙ යානෙ පඤ්ඤායති. තියොජනං ගන්ත්වා නිවත්තිත්වා ධීතො අත්තනොව නාදස්ස අනුනාදං සුණාති. එවං සිසෙන ජවෙන පක්කමතීති.

යෙභුයොනාති පායෙන. හයං සංවෙගං සන්තාසන්ති සබ්බං චිත්තුත්තාසස්සෙව නාමං. සිහස්ස හි සද්දං සුත්වා බහු සන්තා භායන්ති, අප්පකා න භායන්ති. කෙ පන තෙති? සමසිහො හත්ථාජානියො අස්සාජානියො උසහාජානියො පුරිසාජානියො ඛිණ්ණාසවොති. කස්මා පනෙතෙ න භායන්ති? සමසිහො නාම “ජාතිගොත්තකුලසුරහාවෙහි සමානොස්මි”ති න භායති, හත්ථාජානියාදයො අත්තනො සක්කායදිට්ඨිබලවතාය න භායන්ති, ඛිණ්ණාසවො සක්කායදිට්ඨිපහිනන්තා න භායති.

බිලාසයානි බිලෙ සයන්තා බිලවාසිනො අභිතකුලගොඛාදයො. දකාසයානි උදකවාසිනො මච්ඡකච්ඡපාදයො. වනාසයානි වනවාසිනො හත්ථිඅස්සගොකණ්ණමිගාදයො. පච්ඡන්තීති “ඉදානි ආගන්ත්වා ගණ්හිස්සති”ති මග්ගං ඔලොකෙන්තාව පච්ඡන්ති. දළ්භෙහිති ථීරෙහි. වරත්තෙහිති වම්මරජ්ජුහි. මහිද්ධිකොතිආදිසු විජමිහනභූමියං යත්වා දක්ඛිණපස්සාදිහි උසහමන්තං, උජුකං විසතිඋසහමන්තාදිලභිසනවසෙන මහිද්ධිකතා, සෙසම්ගානං අධිපතිභාවෙන මහෙසක්ඛතා, සමන්තා තියොජනෙ සද්දං සුත්වා පලායන්තානං වසෙන මහානුභාවතා වෙදිතබ්බා.

එවමෙව ඛොති හගවා තෙසු තෙසු සුත්තෙසු තථා තථා අත්තානං කපෙසි. “සිහොති ඛො, හික්ඛවෙ, තථාගතස්සෙතං අධිවචනං අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්සා”ති (අ. නි. 5.99; 10.21) ඉමස්මිං තාව සුත්තෙ සිහසදිසං අත්තානං කපෙසි. “හිසක්කො සල්ලකත්තොති ඛො, සුනක්ඛත්ත, තථාගතස්සෙතං අධිවචන”න්ති (ම. නි. 3.65) ඉමස්මිං වෙජ්ජසදිසං. “බ්‍රාහ්මණොති, හික්ඛවෙ, තථාගතස්සෙතං අධිවචන”න්ති (අ. නි. 8.85) ඉමස්මිං බ්‍රාහ්මණසදිසං. “පුරිසො මග්ගකුසලොති ඛො, තිස්ස, තථාගතස්සෙතං අධිවචන”න්ති (සං. නි. 3.84) ඉමස්මිං මග්ගදෙසකපුරිසසදිසං. “රාජාහමස්මි සෙලා”ති

(සූ. නි. 559) ඉමස්මි රාජසදිසං. ‘‘සිහොති බො තථාගතස්සෙනං අධිවචන’’නිති (අ. නි. 5.99; 10.21) ඉමස්මි පන සුත්තෙ සිහසදිසමෙව කත්වා අත්තානං කථෙන්නො ඵවමාහ.

තත්‍රායං සදිසතා – සිහස්ස කඤ්චනගුහාදිසු වසනකාලො විය හි තථාගතස්ස දීපඛිකරපාදමුලෙ කතාහිනිහාරස්ස අපරිමිතකාලං පාරමියො පුරෙත්වා පච්ඡිමහවෙ පටිසන්ධිග්ගහණෙන චෙව මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමනෙන ව දසසහස්සිලොකධාතුං කම්පෙත්වා වුද්ධිමත්වාය දිබ්බසම්පත්තිසදිසං සම්පත්තිං අනුභවමානස්ස තිසු පාසාදෙසු නිවාසකාලො දට්ඨබ්බො. සිහස්ස කඤ්චනගුහාදිතො නික්ඛන්තකාලො විය තථාගතස්ස ඵකුන්තිංසෙ සංවච්ඡරෙ විවටෙන ද්වාරෙන කණ්ඩකං ආරුය්හ ඡන්තසභායස්ස නික්ඛමිත්වා තිණි රජ්ජානි අතික්කමිත්වා අනොමානදිනීරෙ බ්‍රහ්මිනා දින්නානි කාසායානි පරිදහිත්වා පබ්බජිතස්ස සත්තමෙ දිවසෙ රාජගහං ගන්ත්වා තත්ථ පිණ්ඩාය වරිත්වා පණ්ඩවගිරිපබ්බාතරෙ කතහත්තකිව්වස්ස සම්මාසම්බොධිං පත්වා, පයමමෙව මගධරට්ඨං ආගමනත්ථාය යාව රඤ්ඤො පටිඤ්ඤාදානකාලො.

සිහස්ස විජම්භනකාලො විය තථාගතස්ස දින්නපටිඤ්ඤස්ස ආළාරකාලාමඋපසඬකමනං ආදිං කත්වා යාව සුජාතාය දින්නපායාසස්ස ඵකුන්තපණ්ණාසාය පිණ්ඩෙහි පරිභුත්තකාලො වෙදිතබ්බො. සිහස්ස කෙසරවිධුනනං විය සායන්තසමයෙ සොත්තියෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා දසසහස්සවක්කවාළදෙවතාහි ථොමියමානස්ස ගන්ධාදිහි පුජියමානස්ස තික්ඛන්තුං බොධිං පදක්ඛිණං කත්වා බොධිමණ්ඩං ආරුය්හ වුද්දසහත්ථුබ්බෙධෙ යානෙ තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා චතුරඬගවිරියං අධිට්ඨාය නිසින්තස්ස තංඛණංයෙව මාරබලං විධමිත්වා තිසු යාමෙසු තිස්සො විජ්ජා විසොධෙත්වා අනුලොමපටිලොමං පටිච්චසමුප්පාදමහාසමුද්දං යමකඤ්ඤාණමත්ථනෙන මත්ථෙත්තස්ස සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණෙ පටිච්ච්ඨෙ තදනුභාවෙන දසසහස්සිලොකධාතුකම්පනං වෙදිතබ්බං.

සිහස්ස චතුද්දිසාවිලොකනං විය පටිච්ච්ඨසබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණස්ස සත්තසත්තාහං බොධිමණ්ඩෙ විහරිත්වා පරිභුත්තමධුපිණ්ඩිකාහාරස්ස අප්පාලනිග්‍රොධමුලෙ මහාබ්‍රහ්මිනො ධම්මදෙසනායාවනං පටිග්ගහෙත්වා තත්ථ විහරන්තස්ස ඵකාදසමෙ දිවසෙ ‘‘ස්වෙ ආසාළ්හිපුණ්ණමා හවිස්සති’’ති පච්චුසසමයෙ ‘‘කස්ස නු බො අහං පයමං ධම්මං දෙසෙය්‍යා’’නිති? ආළාරුදකානං කාලඬකතභාවං ඤත්වා ධම්මදෙසනත්ථාය පඤ්චවග්ගියානං ඔලොකනං දට්ඨබ්බං. සිහස්ස ගොවරත්ථාය තියොජනං ගමනකාලො විය අත්තනො පත්තව්වරමාදාය ‘‘පඤ්චවග්ගියානං ධම්මවක්කං පවත්තෙස්සාමී’’ති පච්ඡාහත්තෙ අප්පාලනිග්‍රොධතො වුට්ඨිතස්ස අට්ඨාරසයොජනමග්ගං ගමනකාලො.

සිහනාදකාලො විය තථාගතස්ස අට්ඨාරසයොජනමග්ගං ගන්ත්වා පඤ්චවග්ගියෙ සඤ්ඤාපෙත්වා අවලපල්ලඬකෙ නිසින්තස්ස දසහි වක්කවාළසහස්සෙහි සන්තිපතිතෙන දෙවගණෙන පරිවුත්තස්ස ‘‘ද්වෙමෙ, හික්ඛෙවෙ, අත්තා පබ්බජිතෙන න සෙවිතබ්බා’’තිආදිනා (සං. නි. 5.1081; මහාව. 13) නයෙන ධම්මවක්කප්පවත්තනකාලො වෙදිතබ්බො. ඉමස්මිඤ්ච පන පදෙ දෙසියමානෙ තථාගතසිහස්ස ධම්මසොසො හෙට්ඨා අවිචිං උපරි හවග්ගං ගහෙත්වා දසසහස්සිලොකධාතුං පටිච්ඡාදෙසි. සිහස්ස සද්දෙන බුද්දකපාණානං සන්තාසං ආපජ්ජනකාලො විය තථාගතස්ස තිණි ලක්ඛණානි දීපෙත්වා චත්තාරි සච්චානි සොළසභාකාරෙහි සට්ඨියා ව නයසහස්සෙහි විහරිත්වා ධම්මං කථෙන්නස්ස දිසායුකදෙවතානං ඤාණසන්තාසස්ස උප්පත්තිකාලො වෙදිතබ්බො.

යදාති යස්මිං කාලෙ. තථාගතොති අට්ඨහි කාරණෙහි හගවා තථාගතො – තථා ආගතොති තථාගතො, තථා ගතොති තථාගතො, තථාලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො, තථාධම්මෙ යාථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො, තථාදස්සිතාය තථාගතො, තථාචාදිතාය තථාගතො, තථාකාරිතාය තථාගතො. අභිභවනට්ඨෙන තථාගතොති. තෙසං විත්ථාරො බ්‍රහ්මජාලවණ්ණනායමිපි (දී. නි. අට්ඨ. 1.7) මූලපරියායවණ්ණනායමිපි (ම. නි. අට්ඨ. 1.12) වුත්තොයෙව. ලොකෙහි සත්තලොකෙ. උප්පජ්ජතිති අභිනිහාරනො පට්ඨාය යාව බොධිපල්ලඬකා වා අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණා වා උප්පජ්ජති නාම, අරහත්තඵලෙ පන පත්තෙ උප්පන්නො නාම. අරහං සම්මාසම්බුද්ධොතිආදිති විසුද්ධිමග්ගෙ බුද්ධානුස්සතිතිද්දෙසෙ විත්ථාරිතානි.

ඉති රූපන්ති ඉදං රූපං ඵත්තකං රූපං, න ඉතො හියොයා රූපං අත්ථිති. ඵත්තාවතා සභාවතො සරසතො පරියන්තතො පරිච්ඡේදතො පරිච්ඡින්නතො යාවතා චත්තාරො ව මහාභූතා චතුන්නඤ්ච

මහාභුතානං උපාදායරූපං, තං සබ්බං දස්සිතං හොති. ඉති රූපස්ස සමුදයොති අයං රූපස්ස සමුදයො නාම. එත්තාවතා හි “ආභාරසමුදයො රූපසමුදයො”තිආදි සබ්බං දස්සිතං හොති. ඉති රූපස්ස අත්ථභිගමොති අයං රූපස්ස අත්ථභිගමො. ඉමිනාපි “ආභාරනිරොධා රූපනිරොධො”තිආදි සබ්බං දස්සිතං හොති. ඉති වෙදනාතිආදීසුපි එසෙව නයො.

වණ්ණවත්තොති සරිරවණ්ණෙන වණ්ණවත්තො. ධම්මදෙසනං සුත්වාති ඉමං පඤ්චස්ස ඛන්ධෙස්ස පණ්ණාසලක්ඛණපටිමණ්ඩිතං තථාගතස්ස ධම්මදෙසනං සුත්වා. යෙභුයොඤ්ඤාති ඉධ කෙ යපෙනි? අරියසාවකෙ දෙවෙ. තෙසඤ්ඤි බිණ්ණාසවත්තා චිත්තුත්තාසහයම්පි න උප්පජ්ජති, සංවිග්ගස්ස යොනිසො පධානෙන පත්තබ්බං පත්තතාය ඤාණසංවෙගොපි. ඉතරෙසං පන දෙවානං “තාසො හෙසො භික්ඛු”ති අනිච්චතං මනසිකරොත්තානං චිත්තුත්තාසහයම්පි, බලවච්චපස්සනාකාලෙ ඤාණහයම්පි උප්පජ්ජති. හොති ධම්මාලපනමත්තමෙතං. සක්කායපරියාපන්නාති පඤ්චක්ඛන්ධපරියාපන්නා. ඉති තෙසං සම්මාසම්බුද්ධෙ වට්ටදොසං දස්සෙත්වා තිලක්ඛණාහතං කත්වා ධම්මං දෙසෙන්නෙ ඤාණහයං නාම ඔක්කමති.

අභිඤ්ඤායාති ජාතිත්වා. ධම්මවක්කන්ති පටිවෙධඤාණම්පි දෙසනාඤාණම්පි. පටිවෙධඤාණං නාම යෙන ඤාණෙන බොධිපල්ලභිකෙ නිසින්තො වත්තාරි සව්වාති සොළසභාකාරෙහි සට්ඨියා ව නයසහස්සෙහි පටිච්ඡේදි. දෙසනාඤාණං නාම යෙන ඤාණෙන තිපරිවට්ටං ද්වාදසාකාරං ධම්මවක්කං පවත්තෙසි. උභයම්පි තං දසබලස්ස උරෙ ජාතඤාණමෙව. තෙසු ඉධ දෙසනාඤාණං ගහෙතබ්බං. තං පනෙස යාව අට්ඨාරසහි බ්‍රහ්මකොට්ඨි සද්ධිං අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරස්ස සොතාපත්තිඵලං උප්පජ්ජති, තාව පවත්තෙති නාම. තස්මිං උප්පන්නෙ පවත්තිතං නාම හොතීති වෙදිතබ්බං. අප්පටිපුග්ගලොති සද්ධිපුග්ගලරහිතො. යසස්සිනොති පරිවාරසම්පන්නා. තාදිනොති ලාභාලාභාදිහි එකසද්ධිස්ස. ඡට්ඨං.

7. ඛජ්ජනියසුත්තවණ්ණනා

79. සත්තමෙ පුබ්බෙතිවාසන්ති න ඉදං අභිඤ්ඤාවසෙන අනුස්සරණං සන්ධාය වුත්තං, විපස්සනාවසෙන පන පුබ්බෙතිවාසං අනුස්සරන්නෙ සමණබ්‍රාහ්මණෙ සන්ධායෙන වුත්තං. තෙනෙවාහ – “සබ්බෙතෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙ අනුස්සරන්ති, එතෙසං වා අඤ්ඤතර”න්ති. අභිඤ්ඤාවසෙන හි සමනුස්සරන්තස්ස බන්ධාපි උපාදානක්ඛන්ධාපි බන්ධපට්ඨාදාපි පණ්ණත්තිපි ආරම්මණං හොතියෙව. රූපංයෙව අනුස්සරන්ති එවඤ්ඤි අනුස්සරන්නො න අඤ්ඤං කිඤ්චි සත්තං වා පුග්ගලං වා අනුස්සරති, අතීතෙ පන නිරුද්ධං රූපක්ඛන්ධමෙව අනුස්සරති. වෙදනාදීසුපි එසෙව නයොති. සුඤ්ඤතාපබ්බං නිට්ඨිතං.

ඉදානි සුඤ්ඤතාය ලක්ඛණං දස්සෙතුං කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, රූපං වදෙට්ඨාතිආදිමාහ. යථා හි නට්ඨං ගොණං පරියෙසමානො පුරිසො ගොගණෙ වරමානෙ රත්තං වා කාළං වා බලිඛද්දං දිස්වාපි න එත්තකෙනෙව “අයං මය්හං ගොණො”ති සන්තිට්ඨානං කාතුං සක්කොති. කස්මා? අඤ්ඤෙසම්පි තාදිසානං අත්ථිතාය. සරිරපදෙසෙ පනස්ස සත්තිසුලාදිලක්ඛණං දිස්වා “අයං මය්හං සත්තකො”ති සන්තිට්ඨානං හොති, එවමෙව සුඤ්ඤතාය කථිතායපි යාව සුඤ්ඤතාලක්ඛණං න කථියති, තාව සා අකථිතාව හොති, ලක්ඛණෙ පන කථිතෙ කථිතා නාම හොති. ගොණො විය හි සුඤ්ඤතා, ගොණලක්ඛණං විය සුඤ්ඤතාලක්ඛණං. යථා ගොණලක්ඛණෙ අසල්ලක්ඛිතෙ ගොණො න සුට්ඨු සල්ලක්ඛිතො හොති, තස්මිං පන සල්ලක්ඛිතෙ සො සල්ලක්ඛිතො නාම හොති, එවමෙව සුඤ්ඤතාලක්ඛණෙ අකථිතෙ සුඤ්ඤතා අකථිතාව හොති, තස්මිං පන කථිතෙ සා කථිතා නාම හොතීති සුඤ්ඤතාලක්ඛණං දස්සෙතුං කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, රූපං වදෙට්ඨාතිආදිමාහ.

තත්ථ කිඤ්චාති කාරණපුච්ඡා, කෙන කාරණෙන රූපං වදෙට්, කෙන කාරණෙනෙතං රූපං නාමාති අත්ථො. රූප්පතීති බොති එත්ථ ඉතීති කාරණුද්දෙසො, යස්මා රූප්පති, තස්මා රූපන්ති වුවිච්ඡිති අත්ථො. රූප්පතීති කුප්පති සට්ඨියති පිළියති, හිප්පතීති අත්ථො. සිතෙනපි රූප්පතීතිආදීසු සිතෙන තාව රූප්පනං ලොකත්තරිකතිරයෙ පාකට්. තිණ්ණං තිණ්ණඤ්ඤි වක්කවාළානං අන්තරෙ එකෙකො ලොකත්තරිකතිරයො නාම හොති අට්ඨයොජනසහස්සප්පමාණො. යස්ස නෙව හෙට්ඨා පට්ඨි අත්ථි, න උපරි වන්දිමසුරියදිපමණිආලොකො, නිච්චන්ධකාරො. තත්ථ නිබ්බන්තසත්තානං තිගාචුතො

අත්තභාවො හොති, තෙ වග්ගලියො විය පබ්බතපාදෙ දීඝපුච්චලෙහි නබෙහි ලග්ගිත්වා අවංසිරා ඔලම්බන්ති. යදා සංසප්පන්තා අඤ්ඤාමඤ්ඤස්ස භත්ථපාසාගතා හොන්ති, අථ “භක්ඛො නො ලද්ධො”ති? මඤ්ඤාමානා තත්ථ ඛ්‍යාවටා විපරිවත්තිත්වා ලොකසන්ධාරකෙ උදකෙ පතන්ති, වාතෙ පහරන්තෙපි මධුකඵලානි විය ඡීප්ඡීත්වා උදකෙ පතන්ති, පතිතමත්තාව අවිචන්තධාරෙ උදකෙ තත්තතෙලෙ පතිතපිට්ඨපිණ්ඩි විය පටපටායමානා විලියන්ති. එවං සීතෙන රූප්පනං ලොකන්තරිකතිරයෙ පාකටං. මහිංසකරට්ඨාදීසුපි හිමපාතසීතලෙසු පදෙසෙසු එතං පාකටමෙව. තත්ථ හි සත්තා සීතෙන හින්තසරිරා ඡීවිතක්ඛයම්පි පාපුණන්ති.

උණ්හෙන රූප්පනං අවිච්චිමානිරයෙ පාකටං හොති. පීසවිජාය රූප්පනං පෙත්තිවිසයෙ වෙච දුබ්භික්ඛකාලෙ ව පාකටං. පිපාසාය රූප්පනං කාලකඤ්ජිකාදීසු පාකටං. එකො කිර කාලකඤ්ජිකාදීසුරො පිපාසං අධිවාසෙතුං අසක්කොන්තො යොජනගම්භීරවිත්ථාරං මහාගඬගං ඔතරි, තස්ස ගතගතට්ඨාතෙ උදකං ඡීප්පති, ධුමො උග්ගච්ඡති, තත්තෙ පිට්ඨිපාසාණෙ වඩ්ඤ්ඤාමානාලො විය හොති. තස්ස උදකසද්දං සුත්වා ඉතො චිතො ව විචරන්තස්සෙව රත්ති විහාසි. අථ නං පාතොව හික්ඛාවාරං ගච්ඡන්තා තිංසමත්තා පිණ්ඩවාරිකහික්ඛු දිස්වා “කො නාම ත්වං සප්පුරිසා”ති? පුච්ඡිංසු. “පෙතොභමස්මි, හන්තෙ”ති. “කිං පරියෙසසි”ති? “පානියං, හන්තෙ”ති. “අයං ගඬගා පරිපුණ්ණා, කිං ත්වං න පස්සසි”ති? “න උපකප්පති, හන්තෙ”ති. තෙන හි ගඬගාපිට්ඨෙ නිපජ්ජ, මුඛෙ තෙ පානියං ආසිඤ්ඤිස්සාමා”ති. සො වාලිකාපුළිනෙ උත්තාතො නිපජ්ජී. හික්ඛු තිංසමත්තෙ පත්තෙ නීභරිත්වා උදකං ආභරිත්වා තස්ස මුඛෙ ආසිඤ්ඤිංසු. තෙසං තථා කරොන්තානංයෙව වෙලා උපකට්ඨා ජාතා. තතො “හික්ඛාවාරකාලො අමීභාකං සප්පුරිස, කච්චි තෙ අස්සාදමත්තා ලද්ධා”ති ආභංසු. පෙතො “සවෙ මෙ, හන්තෙ, තිංසමත්තානං අය්‍යානං තිංසපත්තෙහි ආසිත්තඋදකතො අඩ්ඨප්පසතමත්තම්පි පරගලං ගතං, පෙතත්තභාවතො මොක්ඛො මා හොතු”ති ආභ. එවං පිපාසාය රූප්පනං පෙත්තිවිසයෙ පාකටං.

ඩංසාදීහි රූප්පනං ඩංසමක්ඛිකාදිබහුලෙසු පදෙසෙසු පාකටං. එත්ථ ව ඩංසාති පිඩ්ගලමක්ඛිකා. මකසාති මකසාව. වාතාති කුච්ඡිවාතපිට්ඨිවාතාදිවසෙන වෙදිතබ්බං. සරිරස්මිඤ්ඤි වාතරොගො උප්පජ්ජිත්වා භත්ථපාදපිට්ඨිආදීනි හින්දති, කාණං කරොති, ධුජ්ජං කරොති, පීඨසප්පිං කරොති. ආතපොති සුරියාතපො. තෙන රූප්පනං මරුකන්තාරාදීසු පාකටං. එකා කිර ඉත්ථී මරුකන්තාරෙ රත්තිං සත්ථතො ඔහිනා දිවා සුරියෙ උග්ගච්ඡන්තෙ වාලිකාය තප්පමානාය පාදෙ යපෙතුං අසක්කොන්ති සිසතො පච්ඡිං ඔතාරෙත්වා අක්කමි. කමෙන පච්ඡියා උණ්භාහිතත්තාය යාතුං අසක්කොන්ති තස්සා උපරි සාටකං යපෙත්වා අක්කමි. තස්මිම්පි සත්තත්තෙ අත්තතො අඩ්ඨකෙන ගහිතපුත්තකං අධොමුඛං නිපජ්ජාපෙත්වා කන්දන්තංයෙව අක්කමිත්වා සද්ධිං තෙන තස්මිංයෙව යාතෙ උණ්භාහිතත්තා කාලමකාසි.

සරිසපාති යෙ කෙච්චි දීඝජාතිකා සරන්තා ගච්ඡන්ති. තෙසං සම්ඵස්සෙන රූප්පනං ආසිච්ඡදට්ඨකාදීනං වසෙන වෙදිතබ්බං. ඉති භගවතා යාති ඉමානි සාමඤ්ඤපච්චත්තවසෙන ධම්මානං ද්වෙ ලක්ඛණානි, තෙසු රූපක්ඛන්ධස්ස තාව පච්චත්තලක්ඛණං දස්සිතං. රූපක්ඛන්ධස්සෙව හි එතං, න වෙදනාදීනං, තස්මා පච්චත්තලක්ඛණන්ති වුව්චති. අනිච්චදුක්ඛානන්තලක්ඛණං පත වෙදනාදීනම්පි හොති, තස්මා තං සාමඤ්ඤලක්ඛණන්ති වුව්චති.

කිඤ්ච, හික්ඛවෙ, වෙදනං වදෙථානිආදීසු පුරිමසදිසං චුත්තනසෙනෙව වෙදිතබ්බං. යං පත පුරිමෙන අසදිසං, තස්සායං විභාවනා – සුඛම්පි වෙදයතීති සුඛං ආරම්මණං වෙදෙති අනුභවති. පරතො පද්ද්වයෙපි එසෙව නයො. කථං පනෙතං ආරම්මණං සුඛං දුක්ඛං අදුක්ඛමසුඛං නාම ජාතන්ති? සුඛාදීනං පච්චයතො. ස්වායමත්ථො “යස්මා ව ඛො, මහාලී, රූපං සුඛං සුඛානුපතිතං සුඛාවක්කන්ත”න්ති ඉමස්මි. මහාලීසුත්තෙ (සං. නි. 3.60) ආගතොයෙව. වෙදයතීති එත්ථ ව වෙදනාව වෙදයති, න අඤ්ඤො සත්තො වා පුග්ගලො වා. වෙදනා හි වෙදයිතලක්ඛණා, තස්මා වත්ථාරම්මණං පටිච්ච වෙදනාව වෙදයතීති. එවම්ඨ භගවා වෙදනායපි පච්චත්තලක්ඛණමෙව භාජෙත්වා දස්සෙසි.

නීලම්පි සඤ්ජානාතීති නීලපුප්ඵෙ වා වත්ථෙ වා පරිකම්මං කන්වා උපචාරං වා අප්පනං වා පාපෙන්තො සඤ්ජානාති. අයඤ්ඤි සඤ්ඤා නාම පරිකම්මසඤ්ඤාපි උපචාරසඤ්ඤාපි අප්පනාසඤ්ඤාපි

වට්ටනි, නිලං නිලන්ති උප්පජ්ජනසඤ්ඤාපි වට්ටනියෙව. පීතකාදිසුපි එසෙව නයො. ඉධාපි හගවා සඤ්ජානනලක්ඛණාය සඤ්ඤාය පච්චත්තලක්ඛණමෙව භාජෙත්වා දස්සෙසි.

රූපං රූපත්තාය සඛිඛතමභිසඛිඛරොන්තීති යථා යාගුමෙව යාගුත්තාය, සුවමෙව සුවත්තාය පච්චි නාම, එවං පච්චයෙහි සමාගන්ත්වා කතභාවෙන සඛිඛතන්ති ලද්ධනාමං රූපමෙව රූපත්තාය යථා අභිසඛිඛතං රූපං නාම හොති, තථත්තාය රූපභාවාය අභිසඛිඛරොති ආයුහති සම්පිණ්ඩෙති, නිප්පාදෙතීති අත්ථො. වෙදනාදිසුපි එසෙව නයො. අයං පනෙත්ථ සඛිඛෙපො – අත්තනා සහ ජායමානං රූපං සම්පයුත්තෙ ව වෙදනාදයො ධම්මෙ අභිසඛිඛරොති නිබ්බත්තෙතීති. ඉධාපි හගවා චෙතයිතලක්ඛණස්ස සඛිඛාරස්ස පච්චත්තලක්ඛණමෙව භාජෙත්වා දස්සෙසි.

අම්බිලම්පි විජානාතීති අම්බඅම්බාටකමාතුලුඬිගාදිඅම්බිලං “අම්බිල”න්ති විජානාති. එසෙව නයො සබ්බපදෙසු. අපි චෙත්ථ තිත්තකන්ති නිම්බපටොලාදිනානප්පකාරං කට්ඨකන්ති පිප්පලිමරිවාදිනානප්පකාරං. මධුරන්ති සප්පිඵාණිතාදිනානප්පකාරං. බාරිකන්ති වාතිඬිගණනාලිකෙර වතුරස්සවල්ලිචෙත්තඬිකුරාදිනානප්පකාරං. අබාරිකන්ති යං වා තං වා ඵලජාතං කාරපණ්ණාදිමිස්සකපණ්ණං. ලොණිකන්ති ලොණයාගුලොණමච්ඡලොණහත්තාදිනානප්පකාරං. අලොණිකන්තිඅලොණයාගුඅලොණමච්ඡඅලොණහත්තාදිනානප්පකාරං. තස්මා විඤ්ඤාණන්ති වුව්චතීති යස්මා ඉමං අම්බිලාදිහෙදං අඤ්ඤමඤ්ඤවිසිට්ඨෙන අම්බිලාදිභාවෙන ජානාති, තස්මා විඤ්ඤාණන්ති වුව්චතීති. එවම්ධාපි හගවා විජානනලක්ඛණස්ස විඤ්ඤාණස්ස පච්චත්තලක්ඛණමෙව භාජෙත්වා දස්සෙසි.

යස්මා පන ආරම්මණස්ස ආකාරසණ්ඨානගහණවසෙන සඤ්ඤා පාකටා හොති, තස්මා සා වක්ඛුද්ධාරෙර විභත්තා. යස්මා විනාපි ආකාරසණ්ඨානා ආරම්මණස්ස පච්චත්තහෙදගහණවසෙන විඤ්ඤාණං පාකටං හොති, තස්මා තං ජීව්හාද්ධාරෙර විභත්තං. ඉමෙසං පන සඤ්ඤාවිඤ්ඤාණපඤ්ඤානං අසම්මොහතො සභාවසල්ලක්ඛණත්ථං සඤ්ජානාති, විජානාති, පජානාතීති එත්ථ විසෙසා වෙදිතබ්බා. තත්ථ උපසග්ගමත්තමෙව විසෙසො, ජානාතීති පදං පන අවිසෙසො. තස්සපි ජානනට්ඨෙන විසෙසො වෙදිතබ්බො. සඤ්ඤා හි නිලාදිවසෙන ආරම්මණසඤ්ජානනමත්තමෙව, අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති ලක්ඛණපටිච්චෙධං පාපෙනුං න සක්කොති. විඤ්ඤාණං නිලාදිවසෙන ආරම්මණඤ්ඤෙව ජානාති, අනිච්චාදිවසෙන ලක්ඛණපටිච්චෙධඤ්ඤෙව පාපෙනි, උස්සක්කිත්වා පන මග්ගපාතුභාවං පාපෙනුං න සක්කොති. පඤ්ඤා නිලාදිවසෙන ආරම්මණම්පි ජානාති, අනිච්චාදිවසෙන ලක්ඛණපටිච්චෙධම්පි පාපෙනි, උස්සක්කිත්වා මග්ගපාතුභාවම්පි පාපෙනි.

යථා හි හෙරඤ්ඤිකඵලකෙ කභාපණ්ණාසිම්හි කතෙ අජාතබුද්ධිදාරකො ගාමිකපුරිසො මහාහෙරඤ්ඤිකොති තීසු ජනෙසු ඔලොකෙන්වා ධීතෙසු අජාතබුද්ධිදාරකො කභාපණානං චිත්තචිත්තවතුරස්සමණ්ඩලාදිභාවමෙව ජානාති, “ඉදං මනුස්සානං උපහොගපරිහොගං රතනසම්මත”න්ති න ජානාති. ගාමිකපුරිසො චිත්තාදිභාවඤ්ඤෙව ජානාති, මනුස්සානං උපහොගපරිහොගරතනසම්මතභාවඤ්ඤෙව, “අයං කුටො, අයං ඡෙකො, අයං කරටො, අයං සණ්ඨො”ති න ජානාති. මහාහෙරඤ්ඤිකො චිත්තාදිභාවම්පි රතනසම්මතභාවම්පි කුටාදිභාවම්පි ජානාති. ජානන්තො ව පන රූපං දිස්වාපි සද්දං සුත්වාපි ගන්ධං සායිත්වාපි රසං සායිත්වාපි හත්ථෙන ගරුලහුභාවං උපධාරෙත්වාපි “අසුකගාමෙ කතො”තිපි ජානාති, “අසුකනිගමෙ අසුකනගරෙ අසුකපබ්බතච්ඡායාය අසුකනදීතිරෙ කතො”තිපි, “අසුකාවරියෙන කතො”තිපි ජානාති. එවමෙව සඤ්ඤා අජාතබුද්ධිදාරකස්ස කභාපණ්ණාසනං විය නිලාදිවසෙන ආරම්මණමත්තමෙව ජානාති. විඤ්ඤාණං ගාමිකපුරිසස්ස කභාපණ්ණාසනං විය නිලාදිවසෙන ආරම්මණම්පි ජානාති, අනිච්චාදිවසෙන ලක්ඛණපටිච්චෙධම්පි පාපෙනි. පඤ්ඤා මහාහෙරඤ්ඤිකස්ස කභාපණ්ණාසනං විය නිලාදිවසෙන ආරම්මණම්පි ජානාති, අනිච්චාදිවසෙන ලක්ඛණපටිච්චෙධම්පි පාපෙනි, උස්සක්කිත්වා මග්ගපාතුභාවම්පි පාපෙනි.

සො පන නෙසං විසෙසො දුප්පට්ඨිජ්ඣො. තෙනාහ ආයස්මා නාගසෙනො –

“දුක්කරං, මහාරාජ, හගවතා කතන්ති. කිං, හන්තෙ නාගසෙන, හගවතා දුක්කරං කතන්ති? දුක්කරං, මහාරාජ, හගවතා කතං, ඉමෙසං අරුපීනං චිත්තචෙතසිකානං ධම්මානං එකාරම්මණෙ

වත්තමානානං වචන්ථානං අක්ඛානං ‘අයං ඵස්සො, අයං වෙදනා, අයං සඤ්ඤා, අයං චෙතනා, ඉදං චිත්ත’”න්ති (මි. ප. 2.7.16).

යථා හි තිලතෙලං සාසපතෙලං මධුකතෙලං ඵරණ්ඩකතෙලං වසාතෙලන්ති ඉමානි පඤ්ච තෙලානි එකවාටියං පක්ඛිපිත්වා දිවසං යමකමත්තං හි මත්තංචා තතො “ඉදං තිලතෙලං, ඉදං සාසපතෙලං”න්ති එකෙකස්ස පාටියෙක්කං උද්ධරණං නාම දුක්කරං, ඉදං තතො දුක්කරතරං. භගවා පන සබ්බඤ්ඤාඤාණස්ස සුප්පට්ඨිද්ධත්තා ධම්මිස්සරො ධම්මරාජා ඉමෙසං අරුපීනං ධම්මානං එකාරම්මණෙ වත්තමානානං වචන්ථානං අකාසි. පඤ්චන්තං මහානදීනං සමුද්දං පට්ටය්ට්ඨානෙ “ඉදං ගඬගාය උදකං, ඉදං යමුනායා”ති එවං පාටියෙක්කං උදකුද්ධරණෙනාපි අයමත්තො වෙදිතබ්බො.

ඉති පට්ටපබ්බෙන සුඤ්ඤතං, දුතියෙන සුඤ්ඤතාලක්ඛණන්ති ද්විතී පබ්බෙහි අනත්තලක්ඛණං කට්ඨන්වා ඉදානි දුක්ඛලක්ඛණං දස්සෙතුං තත්ත්ව, භික්ඛවෙතිආදිමාහ. තත්ථ ඛප්පාමීති න රූපං සුනබො විය මංසං ලුඤ්චිත්වා ලුඤ්චිත්වා බාදති, යථා පන කිලිට්ඨවත්ථනිවත්තො තතොනිදානං පිළං සන්ධාය “බාදති මං වත්ථ”න්ති භණති, එවමිදමපි පිළං උප්පාදෙන්තං බාදති නාමානි වෙදිතබ්බං. පට්ටපන්නො භොතීති සීලං ආදිං කත්වා යාව අරහත්තමග්ගා පට්ටපන්නො භොති. යො පනෙත්ථ ඛලවඤ්ඤාණො තික්ඛවුද්ධි ඤාණුත්තරො යොගාවචරො පධානභූමියං වායමන්නො බාණුනා වා කණ්ටකෙන වා විද්ධො ආවුධෙන වා පහටො බ්‍යග්ඝාදීහි වා ගහෙත්වා ඛප්පමානො තං වෙදනං අබ්බොභාරිකං කත්වා මූලකම්මට්ඨානං සම්මසන්නො අරහත්තමෙව ගණ්හාති, අයං වෙදනාය නිබ්බදාය විරාගාය නිරොධාය පට්ටපන්නො නාම වුවචති පිතමල්ලත්තංචරො විය කුටුම්භියපුත්තමහාතිස්සත්තංචරො විය වත්තනිඅට්ටියං තිංසමත්තානං භික්ඛුනං අඤ්ඤතරො බ්‍යග්ඝමුඛෙ නිපන්නහික්ඛු විය කණ්ටකෙන විද්ධත්තංචරො විය ව.

ද්වාදසසු කිර භික්ඛුසු සණ්ටිං පහරිත්වා අරඤ්ඤෙ පධානමනුසුඤ්ජන්තෙසු එකො සූරියෙ අත්ථඩගතමත්තෙයෙව සණ්ටිං පහරිත්වා වඩ්ඛමං ඔරුය්භ වඩ්ඛමන්නො තිරියං නිම්මට්ටන්නො තිණපට්ටිජන්තං කණ්ටකං අක්කමි. කණ්ටකො පිට්ඨිපාදෙන නික්ඛන්නො. තත්තථාලෙන විනිවිද්ධකාලො විය වෙදනා වත්තති. ථෙරො චිත්තෙසි – “කිං ඉමං කණ්ටකං උද්ධරාමි, උදාහු පකතියා විජ්ඣත්වා ධීතකණ්ටක”න්ති? තස්ස එවමහොසි – “ඉමිනා කණ්ටකෙන විද්ධත්තා නිරයාදීසු භයං නාම නත්ථි, පකතියා විජ්ඣත්වා ධීතකණ්ටකංයෙවා”ති. සො තං වෙදනං අබ්බොභාරිකං කත්වා සබ්බරත්තිං වඩ්ඛමිත්වා විභාතාය රත්තියා අඤ්ඤස්ස සඤ්ඤං අදාසි. සො ආගන්ත්වා “කිං, භන්තෙ”ති පුච්ඡී? “කණ්ටකෙනමිහි, ආවුසො, විද්ධො”ති. “කාය වෙලාය, භන්තෙ”ති? “සායමෙව, ආවුසො”ති. “කස්මා න අම්හෙ පක්කොසිත්ථ, කණ්ටකං උද්ධරිත්වා තත්ථ තෙලමිපි සිඤ්චෙය්‍යාමා”ති? “පකතියා විජ්ඣත්වා ධීතකණ්ටකමෙව උද්ධරිතුං වායමිමිහා, ආවුසො”ති. “සක්කුණිත්ථ, භන්තෙ, උද්ධරිතු”න්ති. “එකදෙසමත්තෙන මෙ, ආවුසො, උද්ධටො”ති. සෙසවත්ථුනි දීඝමජ්ඣමට්ඨකථාසු (දී. නි. අට්ඨ. 2.373; ම. නි. අට්ඨ. 1.106) සතිපට්ඨානසුත්තනිද්දෙසෙ චිත්ථාරිතානෙව.

තං කිං මඤ්ඤථ, භික්ඛවෙති කස්මා ආරද්ධං? ඉමස්මිං පබ්බෙ දුක්ඛලක්ඛණමෙව කථිතං, න අනිච්චලක්ඛණං. තං දස්සෙතුං ඉදමාරද්ධං. තිණි ලක්ඛණානි සමොධානෙන්වා දස්සෙතුමිපි ආරද්ධමෙව. අපචිනාති නො ආචිනාතීති වට්ටං විනාසෙති, නෙව විනාති. පජහති න උපාදියතීති තදෙව විස්සජ්ජෙති, න ගණ්හාති. විසිනෙති න උස්සිනෙතීති විකිරති න සම්පිණ්ඩෙති. විධුපෙති න සන්ධුපෙතීති නිබ්බාපෙති න ජාලාපෙති.

එවං පස්සං, භික්ඛවෙති ඉදං කස්මා ආරද්ධං? වට්ටං විනාසෙන්වා ධීතං මහාබ්ණාසවං දස්සෙස්සාමීති ආරද්ධං. එත්තකෙන වා යානෙන විපස්සනා කථිතා, ඉදානි සහ විපස්සනාය වත්තාරො මග්ගෙ දස්සෙතුං ඉදං ආරද්ධං. අථ වා එත්තකෙන යානෙන පට්ටමග්ගො කථිතො, ඉදානි සහ විපස්සනාය තයො මග්ගෙ දස්සෙතුං ඉදමාරද්ධං. එත්තකෙන වා යානෙන තිණි මග්ගානි කථිතානි, ඉදානි සහ විපස්සනාය අරහත්තමග්ගං දස්සෙතුමිපි ඉදං ආරද්ධමෙව.

සපජාපතිකානි සද්ධිං පජාපතිනා දෙවරාජෙන. ආරකාව නමස්සන්තීති දුරතොව නමස්සන්ති, දුරෙපි ධීතං නමස්සන්තියෙව ආයස්මන්තං නිත්තංචරං විය.

ථෙරො කිර පුජඵච්ඡඩ්ඛකකුලනො නික්ඛම්ම පබ්බජිතො, බුරග්ගෙයෙව අරහත්තං පත්වා චිත්තෙසි
 – “අභං අජ්ජෙව පබ්බජිතො අජ්ජෙව මෙ පබ්බජිතකිච්චං මත්ථකං පත්තං,
 චතුපච්චයසන්තොසභාවනාරාමමණ්ඩිතං මහාඅරියවංසපට්ඨං පුරෙස්සාමි” ති. සො පංසුකුලත්ථාය
 සාවත්ථිං පටිසිත්වා චොළකං පරියෙසන්තො චිචරි. අථෙකො මහාබ්‍රහ්මා සමාපත්තිනො වුට්ඨාය
 මනුස්සපථං ඔලොකෙන්තො ථෙරං දිස්වා – “අජ්ජෙව පබ්බජිත්වා අජ්ජෙව බුරග්ගෙ අරහත්තං පත්වා
 මහාඅරියවංසපට්ඨං පුරෙතො චොළකං පරියෙසති” ති අඤ්ජලිං පග්ගස්ස නමස්සමානො අට්ඨාසි.
 තමඤ්ඤො මහාබ්‍රහ්මා දිස්වා “කං නමස්සසි” ති? පුච්ඡි. නිත්තථෙරං නමස්සාමිති. කිං කාරණාති?
 අජ්ජෙව පබ්බජිත්වා අජ්ජෙව බුරග්ගෙ අරහත්තං පත්වා මහාඅරියවංසපට්ඨං පුරෙතො චොළකං
 පරියෙසතිති. සොපි නං නමස්සමානො අට්ඨාසි. අථඤ්ඤො, අථඤ්ඤොති සත්තසතා මහාබ්‍රහ්මානො
 නමස්සමානා අට්ඨංසු. තෙන වුත්තං –

“තා දෙවතා සත්තසතා උළාරා,
 බ්‍රහ්මා විමානා අභිනික්ඛමිත්වා;
 නිත්තං නමස්සන්ති පසන්නචිත්තා,
 ‘බිණාසවො ගණ්හති පංසුකුලං’”.

“තා දෙවතා සත්තසතා උළාරා,
 බ්‍රහ්මා විමානා අභිනික්ඛමිත්වා;
 නිත්තං නමස්සන්ති පසන්නචිත්තා,
 ‘බිණාසවො කයිරති පංසුකුලං’”.

“‘බිණාසවො ධොවති පංසුකුලං’;
 ‘බිණාසවො රජති පංසුකුලං’;
 ‘බිණාසවො පාරුපති පංසුකුලං’” ති.

ඉති භගවා ඉමස්මිං සුත්තෙ දෙසනං තිහි භවෙහි චිතිවත්තෙන්වා අරහත්තස්ස කුටං ගණ්හි.
 දෙසනාපරියොසානෙ පඤ්චසතා හික්ඛු අරහත්තෙ පතිට්ඨහිංසු. සත්තමං.

8. පිණ්ඩොලාසුත්තවණ්ණනා

80. අට්ඨමෙ කිස්මිඤ්චිදෙව පකරණෙති කිස්මිඤ්චිදෙව කාරණෙ. පණාමෙත්වාති නිහරිත්වා. කිස්මිං
 පන කාරණෙ ඵනෙ භගවතා පණාමිතාති? ඵකස්මිඤ්චි අන්තොවස්සෙ භගවා සාවත්ථියං වසිත්වා
 වුත්ථවස්සො පචාරෙන්වා මහාහික්ඛුසඩ්ඨපරිවාරො සාවත්ථිතො නික්ඛමිත්වා ජනපදවාරිකං වරන්තො
 කපිලවත්ථුං පත්වා නිග්‍රොධාරාමං පාටිසි. සක්කාරාජානො “සත්ථා ආගතො” ති සුත්වා පච්ඡාහත්තෙ
 කප්පියාති තෙලමධුඵාණිකාදිති වෙච පානකාති ච කාපස්සෙහි ගාභාපෙත්වා විහාරං ගන්ත්වා සඩ්ඨස්ස
 නිය්‍යාතෙන්වා සත්ථාරං වන්දිත්වා පටිසන්ථාරං කරොන්තා ඵකමන්තෙ නිසිදිංසු. සත්ථා තෙසං
 මධුරධම්මකථං කථෙන්නො නිසිදි. තස්මිං ඛණෙ ඵකච්චෙ හික්ඛු සෙනාසනං පටිජග්ගන්ති, ඵකච්චෙ
 මඤ්චපියාදිති පඤ්ඤාපෙත්ති, සාමණෙරා අප්පහරිතං කරොන්ති. භාජනියට්ඨානෙ සම්පත්තහික්ඛුපි
 අත්ථි, අසම්පත්තහික්ඛුපි අත්ථි. සම්පත්තා අසම්පත්තානං ලාභං ගණ්හන්තා, “අම්භාකං දෙථ, අම්භාකං
 ආවරියස්ස දෙථ උපජ්ඣායස්ස දෙථා” ති කථෙන්නා මහාසද්දමකංසු. සත්ථා සුත්වා ථෙරං පුච්ඡි “කෙ
 පන තෙ, ආනන්ද, උච්චාසද්දා මහාසද්දා කෙච්චා මඤ්ඤෙ මච්ඡවිලොපෙ” ති? ථෙරො ඵත්තමත්ථං
 ආරොවෙසි. සත්ථා සුත්වා “ආම්සහෙතු, ආනන්ද, හික්ඛු මහාසද්දං කරොන්ති” ති ආහ. “ආම,
 හන්තෙ” ති. “අනනුච්ඡවිකං, ආනන්ද, අප්පතිරුපං. න හි මයා කප්පසතසහස්සාධිකාති වත්තාරි
 අසඬ්ඛෙය්‍යානි චීවරාදිහෙතු පාරමියො පුරිතා, නාපි ඉමෙ හික්ඛු චීවරාදිහෙතු අගාරස්මා අනගාරියං
 පබ්බජිතා, අරහත්තහෙතු පබ්බජිත්වා අනත්ථං අත්ථසදිසං අසාරං සාරසදිසං කරොන්ති, ගච්ඡානන්ද, තෙ
 හික්ඛු පණාමෙහි” ති.

පුබ්බණ්ඩසමයන්ති දුතියදිවසෙ පුබ්බණ්ඩසමයං. ඛෙලුවලට්ඨිකාය මූලෙති
 තරුණඛෙලුවරුක්ඛමූලෙ. පබ්බාජ්ඣොති පබ්බාජිතො. පචාජ්ඣොතිපි පායො, පචාහිතොති අත්ථො. උභයමිපි

නිහඬනවමෙව දීපෙනි. සියා අඤ්ඤාපුත්තන්ති පසාදඤ්ඤාපුත්තං වා භාවඤ්ඤාපුත්තං වා භවෙය්‍යා. කථං? “සම්මාසම්බුද්ධෙන මයං ලහුකෙ කාරණෙ පණාමිතා” ති පසාදං මන්දං කරොන්තානං පසාදඤ්ඤාපුත්තං නාම භොති. සලිඬගෙනෙව තිත්ථායතනං පක්කමන්තානං භාවඤ්ඤාපුත්තං නාම. සියා විපරිණාමොති එත්ථ පන “මයං සත්ථු අප්පකාසයං ගණ්හිතුං සක්ඛිස්සාමාති පබ්බජිතා, නං ගහෙතුං අසක්කොන්තානං කිං අම්භාකං පබ්බජ්ජායා” ති? සික්ඛං පච්චක්ඛාය හිතායාවත්තනං විපරිණාමොති වෙදිතබ්බො. වච්ඡස්සාති බිරුපකච්ඡස්ස. අඤ්ඤාපුත්තන්ති මිලායනඅඤ්ඤාපුත්තං. බිරුපකො හි වච්ඡො මාතු අදස්සනෙන බිරං අලහන්තො මිලායති කම්පති පවෙධති. විපරිණාමොති මරණං. සො හි බිරං අලහමානො බිරපිපාසාය සුස්සන්තො පතිත්වා මරති.

බීජානං තරුණානන්ති උදකෙන අනුග්ගහෙනබ්බානං විරුළ්භබීජානං. අඤ්ඤාපුත්තන්ති මිලායනඤ්ඤාපුත්තමෙව. තානි හි උදකං අලහන්තානි මිලායන්ති. විපරිණාමොති විනාසො. තානි හි උදකං අලහන්තානි සුක්ඛිත්වා විනස්සන්ති, පලාලමෙව භොන්ති. අනුග්ගහිතොති ආමිසානුග්ගහෙන වෙව ධම්මානුග්ගහෙන ව අනුග්ගහිතො. අනුග්ගණ්හෙය්‍යන්ති ද්විති ප්‍රථමෙ අනුග්ගහෙහි අනුග්ගණ්හෙය්‍යං. අවිරපබ්බජිතා හි සාමණෙරා වෙව දහරහික්ඛු ව විවරාදිපච්චයවෙකල්ලෙ වා සති ගෙලඤ්ඤෙ වා සත්ථාරා වා ආවරිපුප්පකායෙහි වා ආමිසානුග්ගහෙන අනුග්ගහිතා කිලමන්තා න සක්කොන්ති සප්පකායං වා මනසිකාරං වා කාතුං, ධම්මානුග්ගහෙන අනුග්ගහිතා උද්දෙසෙන වෙව ඔවාදානුසාසනියා ව පරිභායමානා න සක්කොන්ති අකුසලං පරිච්ඡේදන්වා කුසලං භාවෙතුං. ඉමෙහි පන ද්විති අනුග්ගහෙහි අනුග්ගහිතා කායෙන අකිලමන්තා සප්පකායමනසිකාරෙ පවත්තිත්වා යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානා අපරභාගෙ තං අනුග්ගහං අලහන්තාපි තෙනෙව පුරිමානුග්ගහෙන ලද්ධබලා සාසනෙ පතිට්ඨහන්ති, තස්මා භගවතො එවං පරිචිතක්කො උදපාදි.

භගවතො පුරතො පාතුරහොසිති සත්ථු චිත්තං ඤත්වා – “ඉමෙ හික්ඛු භගවතා පණාමිතා, ඉදානි නෙසං අනුග්ගහං කාතුකාමො එවං චිත්තෙසි, කාරණං භගවා චිත්තෙසි, අහමෙත්ථ උස්සාහං ජනෙස්සාමි” ති පුරතො පාකටො අහොසි. සන්තෙත්ථ හික්ඛුති ඉදං සො මහාබ්‍රහ්මා යථා නාම ධ්‍යාන්තො සුදො යදෙව අම්බිලග්ගදිසු රසජාතං රඤ්ඤො රුච්චති, තං අභිසංඛාරොන සාදුතරං කත්වා පුනදිවසෙ උපනාමෙති, එවමෙව අත්තනො ධ්‍යාන්තතාය භගවතා ආහට්ඨපමංයෙව එවමෙතං භගවාතිආදිවචනෙහි අභිසංඛාරිත්වා භගවත්තං යාවන්තො හික්ඛුසංඝස්ස අනුග්ගහකරණත්ථං වදති. තත්ථ අභිනන්දතුති “මම සන්තිකං හික්ඛුසංඝො ආගච්ඡතු” ති. එවමස්ස ආගමනං සම්පියායමානො අභිනන්දතු. අභිවදතුති ආගතස්ස ව ඔවාදානුසාසනීං දදන්තො අභිවදතු.

පටිසල්ලානාති එකිභාවා. ඉද්ධාභිසංඛාරං අභිසංඛාරාසිති ඉද්ධං අකාසි. එකද්විතිකායාති එකෙකො වෙව ද්වෙ ද්වෙ ව හුත්වා. සාරජ්ජමානරූපාති ඔත්තජ්ජමානසභාවා භායමානා. කස්මා පන භගවා තෙසං තථා උපසංඝාතනාය ඉද්ධිමකාසිති? හිතපත්ථනාය. යදි හි තෙ වග්ගවග්ගා හුත්වා ආගච්ඡෙය්‍යුං, “භගවා හික්ඛුසංඝං පණාමෙත්වා අරඤ්ඤං පටිට්ඨො එකදිවසමිපි තත්ථ වසිතුං නාසක්ඛි, වෙගෙනෙව ආගතො” ති කෙළිමිපි කරෙය්‍යුං. අථ නෙසං නෙව බුද්ධගාරවං පච්චුපට්ඨෙය්‍යා, න ධම්මදෙසනං සම්පට්චිත්තුං සමත්ථා භවෙය්‍යුං. සභයානං පන සසාරජ්ජානං එකද්විතිකාය ආගච්ඡන්තානං බුද්ධගාරවඤ්ඤෙව පච්චුපට්ඨිතං භවිස්සති, ධම්මදෙසනඤ්ඤෙව සම්පට්චිත්තුං සක්ඛිස්සන්තිති වින්තෙත්වා තෙසං හිතපත්ථනාය තථාරූපං ඉද්ධං අකාසි.

නිසිදිංසුති තෙසු හි සාරජ්ජමානරූපෙසු ආගච්ඡන්තෙසු එකො හික්ඛු “මමංයෙව සත්ථා ඔලොකෙති, මංයෙව මඤ්ඤෙ නිග්ගණ්හිතුකාමො” ති සණ්ඨං ආගන්ත්වා වන්දිත්වා නිසිදි, අථඤ්ඤො අථඤ්ඤොති එවං පඤ්චහික්ඛුසතානි නිසිදිංසු. එවං නිසින්නං පන හික්ඛුසංඝං සිද්ධන්තරෙ සන්තිසින්නං මහාසමුද්දං විය නිවාතෙ පදිපං විය ව නිව්චලං දිස්වා සත්ථා චිත්තෙසි – “ඉමෙසං හික්ඛුනං කිදිසි ධම්මදෙසනා වට්ටති” ති? අථස්ස එතදහොසි – “ඉමෙ ආභාරහෙතු පණාමිතා, පිණ්ඩියාලොපධම්මදෙසනාව නෙසං සප්පායා, තං දස්සෙත්වා මත්ථකෙ තිපරිවට්ටදෙසනං දෙසෙස්සාමි, දෙසනාපරියොසානෙ සබ්බෙ අරහත්තං පාපුණ්ණස්සන්ති” ති. අථ නෙසං තං ධම්මදෙසනං දෙසෙන්නො අත්තමිදං, හික්ඛෙවතිආදිමාහ.

තත්ප් අත්තනති පවිජිමං ලාමකං. යදිදං පිණ්ඩොලාන්ති යං එවං පිණ්ඩපරියෙසනෙන ජීවිකං කප්පෙන්තස්ස ජීවිතං. අයං පනෙත්ප් පදත්තො – පිණ්ඩාය උලතිති පිණ්ඩොලො, පිණ්ඩොලස්ස කම්මං පිණ්ඩොලාං, පිණ්ඩපරියෙසනෙන නිජ්ජාදිතජීවිතනති අත්තො. අභිසාපොති අක්කොසො. කුපිතා හි මනුස්සා අත්තනො පච්චත්ථිකං “චීවරං නිවාසෙත්වා කපාලං ගහෙත්වා පිණ්ඩං පරියෙසමානො චරිස්සති”ති අක්කොසනති. අප් වා පන “කිං තුය්හං අකාතබ්බං අත්ථි, යො ත්වං එවං බලවා විරියසම්පන්නොපි හිරොත්තප්පං පහාය කපණො විය පිණ්ඩොලො චිවරසි පත්තපාණි”ති? එවම්පි අක්කොසනතියෙව. තඤ්ච ඛො එතනති එවං තං අභිසාපං සමානම්පි පිණ්ඩොලාං. කුලපුත්තා උපෙන්නි අත්ප්චසිකාති මම සාසනෙ ජාතිකුලපුත්තා ච ආචාරකුලපුත්තා ච අත්ප්චසිකා කාරණවසිකා හුත්වා කාරණවසං පටිච්ච උපෙන්නි.

රාජාභිනිතාතිආදිසු යෙ රඤ්ඤො සත්තකං බාදිත්වා රඤ්ඤො බන්ධනාගාරෙ බන්ධාපිතා පලායිත්වා පබ්බජන්ති, තෙ රාජාභිනිතා නාම. තෙ හි රඤ්ඤො බන්ධනං අභිනිතත්තා රාජාභිනිතා නාම. යෙ පන වොරෙහි අට්ඨියං ගහෙත්වා එකච්චෙසු මාරියමානෙසු එකච්චෙ “මයං සාමි තුම්හෙහි විස්සට්ඨා ගෙහං අනජ්ඣාවසිත්වා පබ්බජිස්සාම, තත්ප් යං යං බුද්ධපුජාදිපුඤ්ඤං කරිස්සාම, තතො තුම්හාකං පත්තිං දස්සාමා”ති තෙහි විස්සට්ඨා පබ්බජන්ති, තෙ වොරාභිනිතා නාම. තෙපි හි වොරෙහි මාරෙතබ්බතං අභිනිතාති වොරාභිනිතා නාම. යෙ පන ඉණං ගහෙත්වා පටිදාතුං අසක්කොන්තා පලායිත්වා පබ්බජන්ති, තෙ ඉණට්ඨා නාම, ඉණපිළිතාති අත්තො. ඉණට්ඨාතිපි පායො, ඉණෙ ධීතාති අත්තො. යෙ රාජවොරජාතකරොගහයානං අඤ්ඤතරෙන අභිභූතා උපද්දුතා පබ්බජන්ති, තෙ භයට්ඨා නාම, භයපිළිතාති අත්තො. භයට්ඨාතිපි පායො, භයෙ ධීතාති අත්තො. ආජීවිකාපකතාති ආජීවිකාය උපද්දුතා අභිභූතා, පුත්තදාරං පොසෙතුං අසක්කොන්තාති අත්තො. ඔතිණ්ණාමිහාති අත්තො අනුපට්ඨිට්ඨා.

සො ච හොති අභිජ්ඣාලුති ඉදං සො කුලපුත්තො “දුක්ඛස්ස අත්තං කරිස්සාමි”තිආදිවසෙන චිත්තං උප්පාදෙත්වා පබ්බජිතො, අපරහාගෙ, තං පබ්බජ්ජං තථාරූපං කාතුං න සක්කොති, තං දස්සෙතුං චුත්තං. තත්ප් අභිජ්ඣාලුති පරහණ්ඩානං අභිජ්ඣායිතා. තිබ්බසාරාගොති බහලරාගො. බ්‍යාපන්නචිත්තොති පුත්තභාවෙන චිත්තචිත්තො. පදුට්ඨමනසඩ්ඤ්ඤාති තිබ්බසාරාගො විය ගොණො දුට්ඨචිත්තො. මුට්ඨස්සතිති භත්තනික්ඛිත්තකාකො විය නට්ඨස්සති, ඉධ කතං එත්ප් නස්සති. අසම්පජානොති නිජ්ජපඤ්ඤො. බන්ධාදිපට්ඨප්පෙදරහිතො. අසමාහිතොති වණ්ඩසොනෙ බද්ධනාචා විය උපචාරප්පනාභාවෙන අසණ්ඨිතො. විබ්භන්තචිත්තොති බන්ධාරුල්භමගො විය සත්තමනො. පාකතින්ද්‍රියොති යථා ගිහි පුත්තධිතරො ඔලොකෙන්නො අසංවුතින්ද්‍රියො හොති, එවං අසංවුතින්ද්‍රියො.

ජවාලාතනති ජවානං දඩ්ඨට්ඨානෙ අලාතං. උභතොපදිත්තං මජ්ඣෙ ගුප්තනනති පමාණෙන අට්ඨඩ්ගුලමත්තං ද්විසු යානෙසු ආදිත්තං මජ්ඣෙ ගුප්තමත්තං. නෙව ගාමෙති සචෙ හි තං යුගතඩ්ගුලගොපනසිපක්ඛපාසකාදිනං අත්ථාය උපනෙතුං සක්කා අස්ස, ගාමෙ කට්ඨත්ථං එරෙය්‍ය. සචෙ ඛෙත්තකුටියං කට්ඨත්ප්ථරමඤ්ඤවකාදිනං අත්ථාය උපනෙතුං සක්කා, අරඤ්ඤෙ කට්ඨත්ථං එරෙය්‍ය. යස්මා පන උභයථාපි න සක්කා, තස්මා එවං චුත්තං. ගිහිහොගා ච පරිහිනොති යො අගාරෙ වසන්නෙහි ගිහිති දායජ්ජෙ භාජියමානෙ හොගො ලද්ධබ්බො අස්ස, තතො ච පරිහිනො. සාමඤ්ඤත්ප්ඤ්ඤාති ආචරියුපජ්ඣායානං ඔවාදෙ යත්වා පරියත්තිපට්ඨෙවසෙන පත්තබ්බං සාමඤ්ඤත්ප්ඤ්ඤං. ඉමඤ්ඤං පන උපමං සත්ථා න දුස්සිලස්ස වසෙන ආහරි, පරිසුද්ධසිලස්ස පන අලසස්ස අභිජ්ඣාදිහි දොසෙහි උපහතස්ස පුග්ගලස්ස ඉමං උපමං ආහරි.

තයොමෙ, භික්ඛවෙති කස්මා ආරද්ධං? ඉමස්ස පුග්ගලස්ස ජවාලාතසදිසභාවො නෙව මාතාපිතුහි කතො, න ආචරියුපජ්ඣායෙහි, ඉමෙහි පන පාපචිතක්කෙහි කතොති දස්සනත්ප් ආරද්ධං. අනිමිත්තං වා සමාධිත්ති විපස්සනාසමාධිං. සො හි නිච්චතිමිත්තාදිනං සමුග්ගාතනෙන අනිමිත්තොති චුච්චති. එත්ප් ච චත්තාරො සතිපට්ඨානා මිස්සකා, අනිමිත්තසමාධි පුබ්බහාගො. අනිමිත්තසමාධි වා මිස්සකො, සතිපට්ඨානා පුබ්බහාගාති චෙදිතබ්බා.

ද්වෙමා, භික්ඛවෙ, දිට්ඨියොති ඉදං පන න කෙවලං අනිමිත්තසමාධිභාවනා ඉමෙසංයෙව තිණ්ණං මහාවිතක්කානං පහානාය සංචත්තති, සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨිනම්පි පන සමුග්ගාතං කරොතිති දස්සනත්ප් චුත්තං. න චජ්ජවා අස්සනති නිද්දොසො භවෙය්‍යං. සෙසමෙත්ප් උත්තානමෙව. ඉති භගවා ඉමස්මිම්පි

සුත්තෙ දෙසනං තිහි භවෙහි චිතිවත්තෙන්වා අරහත්තෙන කුටං ගණ්හි. දෙසනාවසානෙ පඤ්චසනා භික්ඛු සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණිංසුති. අට්ඨමං.

9. පාලිලෙයාසුත්තවණ්ණනා

81. නවමෙ වාරිකං පක්කාමිති කොසම්බිකානං භික්ඛුනං කලභකාලෙ සත්ථා එකදිවසං දිසිතිස්ස කොසලරඤ්ඤො වත්ථුං ආහරිත්වා “න හි වෙරෙන වෙරානි, සම්මන්තිධ කුදාවන” න්තිආදිහි (ධ. ප. 5) ගාථාහි ඔවදති. තංදිවසං තෙසං කලභං කරොන්තානංයෙව රත්ති විහාතා. දුතියදිවසෙපි හගවා තමෙව වත්ථුං කපෙසි. තංදිවසම්පි තෙසං කලභං කරොන්තානංයෙව රත්ති විහාතා. තතියදිවසෙපි හගවා තමෙව වත්ථුං කපෙසි. අථ නං අඤ්ඤතරො භික්ඛු එවමාහ – “අප්පොස්සුක්කො, හත්තෙ, හගවා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරං අනුයුත්තො විහරතු, මයමෙතෙන හණ්ඩනෙන කලභෙන විග්ගහෙන විවාදෙන පඤ්ඤායිස්සාමා”ති. සත්ථා “පරියාදිණ්ණරූපවිත්තා ඛො ඉමෙ මොසපුරිසා, න ඉමෙ සක්කා සඤ්ඤාපෙතු”න්ති විත්තෙන්වා – “කිං මය්හං ඉමෙහි, එකචාරවාසං වසිස්සාමි”ති? සො පාතොව සරීරපට්ඨග්ගනං කත්වා කොසම්බියං පිණ්ඩාය වරිත්වා කඤ්චිපි අනාමන්තෙන්වා එකොව අදුතියො වාරිකං පක්කාමි.

යස්මිං, ආවුසො, සමයෙති ඉදං ථෙරො යස්මාස්ස අප්ප හගවා එකෙන භික්ඛුනා සද්ධිං පක්කම්ස්සති, අප්ප ද්විහි, අප්ප සතෙන, අප්ප සහස්සෙන, අප්ප එකකොවාති සබ්බො හගවතො වාරො විදිතො පාකටො පච්චක්ඛො, තස්මා ආහ.

අනුපුබ්බෙනාති ගාමනිගමපටිපාටියා පිණ්ඩාය වරමානො එකචාරවාසං තාව වසමානං භික්ඛුං පස්සිතුකාමො හුත්වා බාලකලොණකාරගාමං අගමාසි. තත්ථ හගුත්ථෙරස්ස සකලපච්ඡාහත්තඤ්චෙව තියාමරත්තිඤ්ච එකචාරවාසෙ ආනිසංසං කපෙත්වා පුනදිවසෙ තෙන පච්ඡාසමණෙන පිණ්ඩාය වරිත්වා තං තත්ථෙව නිවත්තෙන්වා “සමග්ගවාසං වසමානෙ තයො කුලපුත්තෙ පස්සිස්සාමි”ති පාවිනවංසම්ගදායං අගමාසි. තෙසම්පි සකලපච්ඡාහත්තඤ්චෙව තියාමරත්තිඤ්ච එකචාරවාසෙ ආනිසංසං කපෙත්වා තෙ තත්ථෙව නිවත්තෙන්වා එකකොව පාලිලෙයා නගරාහිමුඛො පක්කම්ත්වා අනුපුබ්බෙන පාලිලෙයානගරං සම්පත්තො. තෙන චුත්තං – “අනුපුබ්බෙන වාරිකං වරමානො යෙන පාලිලෙයාකං, තදවසරි”ති.

හද්දසාලමුලෙති පාලිලෙයාවාසිනො හගවතො දානං දත්වා පාලිලෙයානො අවිදුරෙ රක්ඛිතවනසණ්ඨො නාම අත්ථි, තත්ථ හගවතො පණ්ණසාලං කත්වා “එත්ථ වසථා”ති පටිඤ්ඤං කාරෙත්වා වාසයිංසු. හද්දසාලො පන තත්ථෙකො මනාපො ලද්ධකො සාලරුක්ඛො. හගවා තං නගරං උපනිස්සාය තස්මිං වනසණ්ඨෙ පණ්ණසාලසම්පෙ තස්මිං රුක්ඛමුලෙ විහරති. තෙන චුත්තං “හද්දසාලමුලෙ”ති.

එවං විහරන්තෙ පනෙත්ථ තථාගතෙ අඤ්ඤතරො හත්ථිනාගො හත්ථිනිහි හත්ථිපොතකාදිහි ගොවරභුමිතිත්ථොගාහනාදිසු උබ්බාළ්භො යුථෙ උක්කණ්ඨිතො “කිං මෙ ඉමෙහි හත්ථිහි”ති? යුථං පහාය මනුස්සපථං ගච්ඡන්තො පාලිලෙයාකවනසණ්ඨෙ හගවත්තං දිස්වා සට්ඨසහස්සෙන නිබ්බාපිතසන්තාපො විය නිබ්බුතො හුත්වා සත්ථු සන්තිකෙ අට්ඨාසි. සො තතො පට්ඨාය සත්ථු වත්තපට්ඨත්තං කරොන්තො මුඛධොවනං දෙති, න්භානොදකං ආහරති, දන්තකට්ඨං දෙති, පරිවෙණං සම්මජ්ජති, අරඤ්ඤතො මධුරානි එලාඑලානි ආහරිත්වා සත්ථුනො දෙති. සත්ථා පරිභොගං කරොති.

එකදිවසං සත්ථා රත්තිභාගසමන්තරෙ වඩ්ඪකම්ත්වා පාසාණඵලකෙ නිසිදි. හත්ථිපි අවිදුරෙ යානෙ අට්ඨාසි. සත්ථා පච්ඡතො ඔලොකෙන්වා න කිඤ්චි අද්දස, එවං පුරතො ව උභයපස්සෙසු ව. අථස්ස “සුඛං වතාහං අඤ්ඤතු තෙහි හණ්ඩනකාරකෙහි වසාමි”ති විත්තං උප්පජ්ජි. හත්ථිනොපි “මයා නාමිතසාධං අඤ්ඤෙ බාදන්තා නත්ථි”තිආදිනි විත්තෙන්වා – “සුඛං වත එකකොව වසාමි, සත්ථු වත්තං කාතුං ලභාමි”ති විත්තං උප්පජ්ජි. සත්ථා අත්තනො විත්තං ඔලොකෙන්වා – “මම තාව ඊදිසං විත්තං, කීදිසං නු ඛො හත්ථිස්සා”ති තස්සාපි තාදිසමෙව දිස්වා “සමෙති නො විත්ත”න්ති ඉමං උදානං උදානෙසි

“එතං නාගස්ස නාගෙන, ඊසාදන්තස්ස හත්ථිනො;
සමෙති චිත්තං චිත්තෙන, යදෙකො රමති වනෙ”ති. (මහාව. 467);

අප්ථං බො සම්බුද්ධා භික්ඛුනි අප්ථං එවං තථාගතෙ තත්ථ චිහරන්තෙ පඤ්චසතා දිසාසු වස්සංවුත්ථා භික්ඛු. යෙනායස්මා ආනන්දොති “සත්ථා කිර භික්ඛුසඬ්ඨං පණාමෙත්වා අරඤ්ඤං පච්චියො”ති අත්තනො ධම්මතාය සත්ථු සන්තිකං ගන්තුං අසක්කොන්තා යෙනායස්මා ආනන්දො, තෙනුපසඬ්ඨකමිංසු.

අනන්තරා ආසවානං බයොති මග්ගානන්තරං අරහත්තඵලං. විවයසොති විවයෙන, තෙසං තෙසං ධම්මානං සභාවච්චිනනසමත්ථෙන ඤාණෙන පරිච්ඡින්නදිත්වාති අත්ථො. ධම්මොති සාසනධම්මො. වත්තාරො සතිපට්ඨානාතිආදි යෙ යෙ කොට්ඨාසෙ පරිච්ඡින්නදිත්වා ධම්මො දෙසිනො, තෙසං පකාසනත්ථාය වුත්තං. සමනුපස්සනාති දිට්ඨිසමනුපස්සනා. සඬ්ඨාරො සොති දිට්ඨිසඬ්ඨාරො සො. තතොඡො සො සඬ්ඨාරොති තතො තණ්හාතො සො සඬ්ඨාරො ජාතො. තණ්හාසම්පයුත්තෙසු චිත්තෙසුච්චතුසු චිත්තෙසු එස ජායති. සාපි තණ්හාති සා දිට්ඨිසඬ්ඨාරස්ස පච්චයභූතා තණ්හා. සාපි වෙදනාති සා තණ්හාය පච්චයභූතා වෙදනා. සොපි එස්සොති සො වෙදනාය පච්චයො අවිජ්ජාසම්පස්සො. සාපි අවිජ්ජාති සා එස්සසම්පයුත්තා අවිජ්ජා.

නො වස්සං, නො ව මෙ සියාති සවෙ අභං න භවෙය්‍යං, මම පරික්ඛාරොපි න භවෙය්‍යං. නාහවිස්සං, න මෙ හවිස්සතීති සවෙ පන ආයතිමිපි අභං න හවිස්සාමි, එවං මම පරික්ඛාරොපි න හවිස්සති. එත්තකෙ යානෙ භගවා තෙන භික්ඛුනා ගතිතගතිතදිට්ඨිං විස්සජ්ජාපෙන්තො ආගතො පුග්ගලජ්ඣාසයෙනපි දෙසනාවිලාසෙනපි. තතොඡො සො සඬ්ඨාරොති තණ්හාසම්පයුත්තචිත්තෙ විචිකිච්ඡාව නත්ථි, කථං විචිකිච්ඡාසඬ්ඨාරො තණ්හාතො ජායතිති? අප්පභින්නත්තා. යස්ස හි තණ්හාය අප්පභින්නාය සො උප්පජ්ජති, තං සන්ධායෙනං වුත්තං. දිට්ඨියාපි එසෙව නයො ලබ්භතියෙව චතුසු හි චිත්තුප්පාදෙසු සම්පයුත්තදිට්ඨි නාම නත්ථි. යස්මා පන තණ්හාය අප්පභින්නත්තා සා උප්පජ්ජති, තස්මා තං සන්ධාය තත්තාපි අයමත්ථො යුජ්ජති. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ තෙව්සතියා යානෙසු අරහත්තං පාපෙන්වා විපස්සනා කථිතා. නවමං.

10. පුණ්ණමසුත්තවණ්ණනා

82. දසමෙ තද්වුපොසට්ඨිආදි පචාරණසුත්තෙ චිත්ථාරිතමෙව. කිඤ්චිදෙව දෙසන්ති කිඤ්චි කාරණං. සකෙ ආසනෙ නිසිදිත්වා පුච්ඡ යදාකඬ්ඨිති කස්මා එවමාහ? සො කිර භික්ඛු පඤ්චසතභික්ඛුපරිවාරො. ආචරියෙ පන ඨිතකෙ පුච්ඡන්තෙ සවෙ තෙ භික්ඛු නිසිදන්ති, සත්ථරි ගාරවං කතං හොති, ආචරියෙ අගාරවං. සවෙ උට්ඨහන්ති, ආචරියෙ ගාරවං කතං හොති, සත්ථරි අගාරවං. ඉති තෙසං චිත්තං අනෙකග්ගං හවිස්සති, දෙසනං සම්පට්චිජ්තුං න සක්ඛිස්සන්ති. තස්මිං පන නිසිදිත්වා පුච්ඡන්තෙ තෙසං චිත්තං එකග්ගං හවිස්සති, දෙසනං සම්පට්චිජ්තුං සක්ඛිස්සන්තිති ඤත්වා භගවා එවමාහ. ඉමෙ නු බො, හත්තෙති අයං ථෙරො පඤ්චන්තං භික්ඛුසතානං ආචරියො, පඤ්චක්ඛන්ධමත්තමිපි නප්පජානාතීති න වත්තබ්බො. පඤ්ඤං පුච්ඡන්තෙන පන “ඉමෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා, න අඤ්ඤෙ”ති එවං ජානන්තෙන විය හුත්වා පුච්ඡතුං න වට්ටති, තස්මා අජානන්තො විය පුච්ඡති. තෙපි වස්ස අන්තෙවාසිකා “අම්භාකං ආචරියො ‘අභං ජානාමි’ති න කට්ඨෙති, සබ්බඤ්ඤාඤාඤාණෙන පන සද්ධිං සංසන්දිත්වා ව කට්ඨෙති”ති සොතබ්බං සද්ධාතබ්බං මඤ්ඤිස්සන්තිතිපි අජානන්තො විය පුච්ඡති.

ජන්දමුලකාති තණ්හාජන්දමුලකා. න බො භික්ඛු තඤ්ඤෙව උපාදානං තෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධාති යස්මා ජන්දරාගමත්තං පඤ්චක්ඛන්ධා න හොති, තස්මා ඉදං වුත්තං. යස්මා පන සහජාතතො වා ආරම්මණතො වා බන්ධෙ මුඤ්චිත්වා උපාදානං නත්ථි, තස්මා නාපි අඤ්ඤත්‍ර පඤ්චභි උපාදානක්ඛන්ධෙහි උපාදානන්ති වුත්තං. තණ්හාසම්පයුත්තස්මිඤ්භි චිත්තෙ වත්තමානෙ තංචිත්තසමුට්ඨානරූපං රූපක්ඛන්ධො, යථෙත්වා තං තණ්හං සෙසා අරූපධම්මා වත්තාරො බන්ධාති සහජාතතොපි බන්ධෙ මුඤ්චිත්වා උපාදානං නත්ථි. උපාදානස්ස පන රූපාදිසු අඤ්ඤතරං ආරම්මණං කත්වා උප්පජ්ජනතො ආරම්මණතොපි පඤ්චක්ඛන්ධෙ මුඤ්චිත්වා උපාදානං නත්ථි. ජන්දරාගවෙමත්තතාති ජන්දරාගනානන්තං. එවං බො භික්ඛුනි එවං රූපාරම්මණස්ස ජන්දරාගස්ස වෙදනාදිසු අඤ්ඤතරං ආරම්මණං අකරණතො සියා ජන්දරාගවෙමත්තතා. බන්ධාධිවචනන්ති බන්ධාති

අයං පඤ්ඤත්ති. අයං පන අනුසන්ධි න සට්ඨානි, කිඤ්චාපි න සට්ඨානි, සානුසන්ධිකාව පුච්ඡා, සානුසන්ධිකං විස්සජ්ජනං. අයඤ්ඤි ථෙරො තෙසං තෙසං භික්ඛූනං අප්ඤ්ඤාසයෙන පුච්ඡති, සත්ථාපි තෙසං තෙසං අප්ඤ්ඤාසයෙනෙව විස්සජ්ජෙති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙව. දසමං.

ඉමස්ස ව පන වග්ගස්ස එකෙකස්මිං සුත්තෙ පඤ්චසතා පඤ්චසතා භික්ඛූ අරහත්තං පත්තාති.

බජ්ජනියවග්ගො අට්ඨමො.

9. ථෙරවග්ගො

1. ආනන්දසුත්තවණ්ණනා

83. ථෙරවග්ගස්ස පට්ඨමෙ මත්තාණිසුත්තොති, මත්තාණියා නාම බ්‍රාහ්මණියා පුත්තො. උපාදායාති ආගම්ම ආරබ්භ සන්ධාය පටිච්ච. අස්මීති හොතිති අස්මීති එවං පචත්තං තණ්හාමානදිට්ඨිපපඤ්චත්තයං හොති. දහරොති තරුණො. යුවාති යොබ්බනෙන සමන්තාගතො. මණ්ඩනකජාතිකොති මණ්ඩනකසභාවො මණ්ඩනකසිලො. මුඛනිමිත්තන්ති මුඛපට්ඨිමිඛං. තඤ්ඤි පරිසුද්ධං ආදාසමණ්ඩලං පටිච්ච පඤ්ඤායති. කිං පන තං ඔලොකයතො සකමුඛං පඤ්ඤායති, පරමුඛන්ති? යදි සකං භවෙය්‍ය, පරමුඛං හුත්වා පඤ්ඤායෙය්‍ය, අප් පරස්ස භවෙය්‍ය, වණ්ණාදිහි අසදිසං හුත්වා පඤ්ඤායෙය්‍ය. තස්මා න තං අත්තනො, න පරස්ස, ආදාසං පන නිස්සාය නිභාසරූපං නාම තං පඤ්ඤායතිති වදන්ති. අප් යං උදකෙ පඤ්ඤායති, තං කෙන කාරණෙනාති? මහාභූතානං විසුද්ධතාය. ධම්මො මෙ අභිසම්මොති මයා ඤාණෙන චතුසච්චධම්මො අභිසමාගතො, සොනාපන්නොස්මි ජාතොති කථෙසි. පට්ඨමං.

2. තිස්සසුත්තවණ්ණනා

84. දුතියෙ මධුරකජාතො වියාති සඤ්ජාතගරුභාවො විය අකම්මඤ්ඤො. දිසාපි මෙති අයං පුරත්ථිමා අයං දක්ඛිණාති එවං දිසාපි මය්හං න පක්ඛායන්ති, න පාකටා හොන්තිති වදති. ධම්මාපි මං න පටිභන්තිති පරියන්තිධම්මාපි මය්හං න උපට්ඨහන්ති, උග්ගහිතං සප්ඤ්ඤායිතං න දිස්සතිති වදති. විචිකිච්ජාති නො මහාවිචිකිච්ජා. න හි තස්ස “සාසනං නියායාතිකං නු ඛො, න නු ඛො”ති විමති උප්පජ්ජති. එවං පනස්ස හොති “සක්ඛිස්සාමි නු ඛො සමණධම්මං කාතුං, උදාහු පත්තවිවරධාරණමත්තමෙව කරිස්සාමි”ති.

කාමානමෙතං අධිවචනන්ති යථා හි නින්තං පල්ලලං ඔලොකෙන්තස්ස දස්සනරාමණෙය්‍යකමත්තං අත්ථි, යො පනෙත්ථ ඔතරති, තං වණ්ඩම්නාකුලතාය ආකඩ්ඪිත්වා අනායබ්‍යසනං පාපෙති, එවමෙවං පඤ්චසු කාමගුණෙසු චක්ඛුද්ධාරාදිනං ආරම්මණෙ රාමණෙය්‍යකමත්තං අත්ථි, යො පනෙත්ථ ගෙධං ආපජ්ජති, තං ආකඩ්ඪිත්වා නිරයාදිසු එව පක්ඛිපන්ති. අප්පස්සාදා හි කාමා බහුදුක්ඛා බහුපායාසා, ආදීනවො එත්ථ භියෙය්‍යාති ඉමං අත්ථවසං පටිච්ච “කාමානමෙතං අධිවචන”න්ති චුත්තං. අභමනුග්ගහෙනාති අහං ධම්මාමිසානුග්ගහෙහි අනුග්ගණ්හාමි. අභිනන්දිති සම්පට්ච්ඡි. න කෙවලඤ්ච අභිනන්දි, ඉමං පන සත්ථු සන්තිකා අස්සාසං ලභිත්වා සට්ඨන්තො වායමන්තො කතිපාහෙන අරහත්තෙ පතිට්ඨාසි. දුතියං.

3. යමකසුත්තවණ්ණනා

85. තතියෙ දිට්ඨිගතන්ති සචෙ භිස්ස එවං භවෙය්‍ය “සඬ්ඛාරා උප්පජ්ජන්ති චෙව නිරුප්ඤ්ඤන්ති ව, සඬ්ඛාරප්පචත්තමෙව අප්පචත්තං හොති”ති, දිට්ඨිගතං නාම න භවෙය්‍ය, සාසනාවචරිකං ඤාණං භවෙය්‍ය. යස්මා පනස්ස “සත්තො උච්ඡිජ්ජති විනස්සති”ති අහොසි, තස්මා දිට්ඨිගතං නාම ජාතං. ථාමසා පරාමාසාති දිට්ඨිථාමෙන චෙව දිට්ඨිපරාමාසෙන ව.

යෙනායස්මා සාරිපුත්තොති යථා නාම පච්චන්තෙ කුපිතෙ තං චූපසමෙතුං අසක්කොන්තා රාජපුරිසා සෙනාපතිස්ස වා රඤ්ඤො වා සන්තිකං ගච්ජන්ති, එවං දිට්ඨිගතවසෙන තස්මිං ථෙරෙ කුපිතෙ තං

වූපසමෙතුං අසක්කොන්තා තෙ හික්ඛු යෙන ධම්මරාජස්ස ධම්මසෙනාපති ආයස්මා සාරිපුත්තො, තෙනුපසඬ්ඛිකම්සු. එවංඛායාබොති තෙසං හික්ඛුනං සන්තිකෙ විය ථෙරස්ස සම්මුඛා පග්ගස්ස වත්තුං අසක්කොන්තො ඔලම්බන්තෙන හදයෙන “එවංඛායාබො”ති ආහ. තං කිං මඤ්ඤසී, ආවුසොති? ඉදං ථෙරො තස්ස වචනං සුත්වා, “නායං අත්තනො ලද්ධියං දොසං පස්සති, ධම්මදෙසනාය අස්ස තං පාකටං කරිස්සාමි”ති වින්තෙත්වා තිපරිවට්ටං දෙසනං දෙසෙතුං ආරභී.

තං කිං මඤ්ඤසී, ආවුසො යමක, රූපං තථාගතොති ඉදං කස්මා ආරද්ධං? අනුයොගවත්තං දාපනත්ථං. තිපරිවට්ටදෙසනාවසානස්මිඤ්ඤි ථෙරො සොනාපන්තො ජාතො. අථ නං අනුයොගවත්තං දාපෙතුං “තං කිං මඤ්ඤසී”ති ආදිමාහ? තථාගතොති සත්තො. රූපං වෙදනා සඤ්ඤා සඬ්ඛාරා විඤ්ඤාණන්ති ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධෙ සම්පිණ්ඩෙත්වා “තථාගතො”ති සමනුපස්සසීති පුච්ඡති. එත්ථ ව තෙ, ආවුසොති ඉදං ථෙරස්ස අනුයොගෙ භූමිමං. ඉදං වුත්තං හොති – එත්ථ ව තෙ එත්තකෙ යානෙ දිට්ඨෙව ධම්මෙ සච්චතො ථීරතො සත්තෙ අනුපලබ්භියමානෙති. සචෙ තං, ආවුසොති ඉදමෙතං අඤ්ඤං ඛායාකරාපෙතුකාමො පුච්ඡති. යං දුක්ඛං තං නිරුද්ධන්ති යං දුක්ඛං, තදෙව නිරුද්ධං, අඤ්ඤො සත්තො නිරුජ්ඣනකො නාම නත්ථී, එවං ඛායාකරෙයාන්ති අත්ථො.

එතස්සෙව අත්ථස්සාති එතස්ස පයම්මග්ගස්ස. භියොයාසොමත්තාය ඤාණායාති අතිරෙකප්පමාණස්ස ඤාණස්ස අත්ථාය, සහවිපස්සනකානං උපරි ව තිණ්ණං මග්ගානං ආවිභාවත්ථායාති අත්ථො. ආරක්ඛසම්පන්නොති අත්තොආරක්ඛෙන වෙව ඛහිආරක්ඛෙන ව සමන්තාගතො. අයොගක්ඛෙමකාමොති වතුහි යොගෙහි ඛෙමභාවං අනිච්ඡන්තො. පසස්භාති පසස්භිත්වා අභිභවිත්වා. අනුපබ්ජාති අනුපට්ඨිත්වා.

පුබ්බුට්ඨායිති ආදීසු දුරතොව ආගච්ඡන්තං දිස්වා ආසනතො පයම්මරං වුට්ඨාතිති පුබ්බුට්ඨායී. තස්ස ආසනං දත්වා තස්මිං නිසින්තෙ පච්ඡා නිපතති නිසීදතිති, පච්ඡානිපාතී. පාතොව වුට්ඨාය “එත්තකා කසිතුං ගච්ඡථ, එත්තකා වපිතු”න්ති වා සබ්බපයම්මං වුට්ඨාතිති පුබ්බුට්ඨායී. සායං සබ්බෙසු අත්තනො අත්තනො වසනට්ඨානං ගතෙසු ගෙහස්ස සමන්තතො ආරක්ඛං සංවිධාය ද්වාරානි ථකෙත්වා සබ්බපච්ඡා නිපජ්ජනතොපි පච්ඡානිපාතී. “කිං කරොමි, අයාපුත්ත? කිං කරොමි අයාපුත්තා”ති? මුඛං ඔලොකෙත්තො කිංකාරං පටිසාවෙතිති කිංකාරපටිස්සාවී. මනාපං වරතීති මනාපචාරී. පියං වදන්ති පියවාදී. මිත්තතොපි නං සද්දහෙයාති මිත්තො මෙ අයන්ති සද්දහෙයා. විස්සාසං ආපජ්ජෙයාති එකතො පානභොජනාදිං කරොන්තො විස්සාසිකො භවෙයා. සංවිස්සත්ථොති සුට්ඨු විස්සත්ථො.

එවමෙව බොති එත්ථ ඉදං ඔපම්මසංසන්දනං – බාලගහපතිපුත්තො විය හි වට්ටසන්තිස්සිතකාලෙ අස්සුතවා පුපුජ්ජනො, වධකපච්චාමිත්තො විය අබලදුබ්බලා පඤ්චක්ඛන්ධා, වධකපච්චාමිත්තස්ස “බාලගහපතිපුත්තං උපට්ඨතිස්සාමි”ති උපගතකාලො විය පටිසන්ධික්ඛණෙ උපගතා පඤ්චක්ඛන්ධා, තස්ස හි “න මෙ අයං සභායො, වධකපච්චත්ථිකො අය”න්ති අජානනකාලො විය වට්ටනිස්සිතපුපුජ්ජනස්ස පඤ්චක්ඛන්ධෙ “න ඉමෙ මය්හ”න්ති අගහෙත්වා “මම රූපං, මම වෙදනා, මම සඤ්ඤා, මම සඬ්ඛාරා, මම විඤ්ඤාණ”න්ති ගහිතකාලො, වධකපච්චත්ථිකස්ස “මිත්තො මෙ අය”න්ති ගහෙත්වා සක්කාරකරණකාලො විය “මම ඉමෙ”ති ගහෙත්වා පඤ්චන්තං බන්ධානං න්භාපනභොජනාදිහි සක්කාරකරණකාලො, “අතිවිස්සත්ථො මෙ අය”න්ති ඤත්වා සක්කාරං කරොන්තස්සෙව අසිනා සිසවිජ්ජන්දනං විය විස්සත්ථස්ස බාලපුපුජ්ජනස්ස තිබ්බෙහි හිජ්ජමානෙහි බන්ධෙහි ජීවිතපරියාදානං වෙදිතබ්බං.

උපෙතීති උපගච්ඡති. උපාදියතීති ගණ්භාති. අධිට්ඨාතීති අධිතිට්ඨති. අත්තා මෙති අයං මෙ අත්තාති. සුතවා ව බො, ආවුසො, අරියසාවකොති යථා පන පණ්ඩිතො ගහපතිපුත්තො එවං උපගතං පච්චත්ථිකං “පච්චත්ථිකො මෙ අය”න්ති ඤත්වා අප්පමත්තො තානි තානි කම්මානි කාරෙත්වා අනත්ථං පරිහරති, අත්ථං පාපුණාති, එවං සුතවා අරියසාවකොපි “න රූපං අත්තතො සමනුපස්සති”ති ආදිනා නයෙන පඤ්චක්ඛන්ධෙ අහන්ති වා මමන්ති වා අගහෙත්වා, “පච්චත්ථිකා මෙ එතෙ”ති ඤත්වා රූපසත්තකඅරූපසත්තකාදිවසෙන විපස්සනාය යොජෙත්වා තතොනිදානං දුක්ඛං පරිවජ්ජෙත්වා අග්ගඵලං අරහත්තං පාපුණාති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව. තතියං.

4. අනුරාධපුත්තවංශය

86. වතුන්ට අරඤ්ඤකුටිකායන්ති තස්සෙව විහාරස්ස පච්චන්තෙ පණ්ණසාලායං. තං තථාගතොති තුම්භාකං සත්ථා තථාගතො තං සත්තං තථාගතං. අරඤ්ඤා ඉමෙහිති තස්ස කිර එවං අහොසි “ඉමෙ සාසනස්ස පටිපක්ඛා පටිවිලොමා, යථා ඉමෙ භණන්ති, න එවං සත්ථා පඤ්ඤාපෙස්සති, අරඤ්ඤා පඤ්ඤාපෙස්සති” ති. තස්මා එවමාහ. එවං චූත්තෙ තෙ අරඤ්ඤතිත්ථියාති එවං ථෙරෙන අත්තනො ව පරෙසඤ්ච සමයං අජානිත්වා චූත්තෙ එකදෙසෙන සාසනසමයං ජානන්තා ථෙරස්ස වාදෙ දොසං දාතුකාමා තෙ අරඤ්ඤතිත්ථියා පරිබ්බාජකා ආයස්මන්තං අනුරාධං එතදවොචුං.

තං කිං මඤ්ඤසි අනුරාධාති සත්ථා තස්ස කථං සුත්වා වින්තෙසි – “අයං හික්ඛු අත්තනො ලද්ධියං දොසං න ජානාති, කාරකො පනෙස යුත්තයොගො, ධම්මදෙසනාය එව නං ජානාපෙස්සාමි” ති තිපරිවට්ටං දෙසනං දෙසෙතුකාමො “තං කිං මඤ්ඤසි, අනුරාධා” ති ආදිමාහ. අථස්ස තාය දෙසනාය අරහත්තප්පත්තස්ස අනුයොගවත්තං ආරොපෙත්තො තං කිං මඤ්ඤසි, අනුරාධ? රූපං තථාගතොති ආදිමාහ. දුක්ඛඤ්චෙව පඤ්ඤපෙමි, දුක්ඛස්ස ව නිරොධන්ති වට්ටදුක්ඛඤ්චෙව වට්ටදුක්ඛස්ස ව නිරොධං නිබ්බානං පඤ්ඤපෙමි. දුක්ඛන්ති වා වචනෙන දුක්ඛස්වං ගහිතං. තස්මිං ගහිතෙ සමුදයස්වං ගහිතමෙව හොති, තස්ස මූලත්තා. නිරොධන්ති වචනෙන නිරොධස්වං ගහිතං. තස්මිං ගහිතෙ මග්ගස්වං ගහිතමෙව හොති තස්ස උපායත්තා. ඉති පුබ්බෙ වාහං, අනුරාධ, එතරහි වතුසව්වමෙව පඤ්ඤපෙමිති දස්සෙති. එවං ඉමස්මිං සුත්තෙ වට්ටවිවට්ටමෙව කථිතං. වතුන්ටං.

5. වක්කලිපුත්තවංශය

87. පඤ්චමෙ කුම්භකාරනිවෙසනෙති කුම්භකාරසාලායං. ථෙරො කිර චූත්ථවස්සො පචාරෙත්වා භගවත්තං දස්සනාය ආගච්ඡති. තස්ස නගරමජ්ඣෙ මහාආබාධො උප්පජ්ජී, පාදා න වහන්ති. අථ නං මඤ්චකසිවිකාය කුම්භකාරසාලං ආහරිංසු. සා ව සාලා තෙසං කම්මසාලා, න නිවෙසනසාලා. තං සන්ධාය චූත්තං “කුම්භකාරනිවෙසනෙ විහරති” ති. බාළ්භගිලානොති අධිමත්තගිලානො. සමධොසිති සමන්තතො අධොසි, වලනාකාරෙන අපචිතිං දස්සෙසි. වත්තං කිරෙතං බාළ්භගිලානෙනපි බුඩ්ධතරං දිස්වා උට්ඨානාකාරෙන අපචිති දස්සෙතබ්බා. තෙන පන “මා වලි මා වලි” ති වත්තබ්බො. සන්තිමාති ආසනානීති බුද්ධකාලස්මිඤ්චි එකස්සපි හික්ඛුතො වසනට්ඨානෙ “සචෙ සත්ථා ආගච්ඡස්සති, ඉධ නිසිදිස්සති” ති ආසනං පඤ්ඤත්තමෙව හොති අත්තමසො එලකමත්තමපි පණ්ණසන්ථාරමත්තමපි. බමනියං යාපනියන්ති කච්චි දුක්ඛං බමිතුං ඉරියාපටං වා යාපෙතුං සක්කාති පුච්ඡති. පටික්කමන්තිති නිවත්තන්ති. අහික්කමන්තිති අධිගච්ඡන්ති. පටික්කමොසානන්ති පටික්කමො එතාසං. සීලනො න උපවදන්ති සීලං ආරබ්භ සීලභාවෙන න උපවදති. විරපටිකාහන්ති විරපටිකො අහං, විරතො පට්ඨාය අහන්ති අත්ථො. පුතිකායෙනාති අත්තනො සුවණ්ණවණ්ණමපි කායං භගවා ධූවපග්ගරණට්ඨෙන එවමාහ. යො බො, වක්කලි, ධම්මන්ති ඉධ භගවා “ධම්මකායො බො, මහාරාජ, තථාගතො” ති චූත්තං ධම්මකායතං දස්සෙති. නවවිධො හි ලොකුත්තරධම්මො තථාගතස්ස කායො නාම.

ඉදාති ථෙරස්ස තිපරිවට්ටධම්මදෙසනං ආරහන්තො තං කිං මඤ්ඤසිති ආදිමාහ. කාළසිලාති කාළසිලාවිහාරො. විමොක්ඛායාති මග්ගවිමොක්ඛත්ථාය. සුවිමුත්තො විමුච්චිස්සතිති අරහත්තඵලවිමුත්තියා විමුත්තො හුත්වා විමුච්චිස්සති. තා කිර දෙවතා “යෙන නිභාරෙන ඉමිනා විපස්සනා ආරද්ධා, අනන්තරායෙන අරහත්තං පාපුණ්ණස්සති” ති ඤත්වා එවමාහංසු. අපාපකන්ති අලාමකං. සත්ථං ආහරෙසිති ථෙරො කිර අධිමානිකො අහොසි. සො සමාධිවිපස්සනාහි වික්ඛම්භිතානං කිලෙසානං සමුදාවාරං අපස්සන්තො “බිණ්ණසවොමිති” ති සඤ්ඤී හුත්වා “කිං මෙ ඉමිනා දුක්ඛෙන ජීවිතෙන? සත්ථං ආහරිත්වා මරිස්සාමි” ති තිබ්බෙණ සත්ථෙත කණ්ඨනාලං ඡින්දි. අථස්ස දුක්ඛා වෙදනා උප්පජ්ජී. සො තස්මිං බණ්ණ අත්තනො පුපුජ්ජනභාවං ඤත්වා අවිස්සට්ඨකම්මට්ඨානත්තා සිසං මූලකම්මට්ඨානං ආදාය සම්මසන්තො අරහත්තං පාපුණ්ණත්වා කාලමකාසි. පච්චෙක්ඛණා පනස්ස ව කථං අහොසිති? බිණ්ණසවස්ස එකුනවිසති පච්චෙක්ඛණා න සබ්බාව අවස්සං ලද්ධබ්බා, තිබ්බෙණාපි පන අසිනා සිසෙ ඡිජ්ජන්තෙ එකං ද්වෙ ඤාණානි අවස්සං උප්පජ්ජන්ති.

විවන්තක්කන්ධන්ති පරිවන්තක්කන්ධං. සෙමානන්ති සයමානං. ථෙරො කිර උත්තානකො නිපන්තො සත්ථං ආහරි. තස්ස සරිරං යථායීතමෙව අහොසි. සීසං පන දක්ඛිණපස්සෙන පරිවන්තිත්වා අට්ඨාසි. අරියසාවකා හි යෙභුයොන දක්ඛිණපස්සෙනෙව කාලං කරොන්ති. තෙනස්ස සරිරං යථායීතංයෙව අහොසි. සීසං පන දක්ඛිණපස්සෙන පරිවන්තිත්වා යීතං. තං සන්ධාය විවන්තක්කන්ධො නාම ජාතොතිපි වදන්ති. ධුමායිතක්කන්ති ධුමායනභාවං. තිමිරායිතක්කන්ති තිමිරායනභාවං. ධුමවලාහකං විය තිමිරවලාහකං විය වාති අත්ථො. පඤ්චමං.

6. අස්සපිසුත්තවණ්ණනා

88. ඡට්ඨෙ කස්සපකාරාමෙති කස්සපසෙට්ඨිනා කාරිතෙ ආරාමෙ. කායසච්චාරෙති අස්සාසපස්සාසෙ. සො හි තෙ චතුත්ථජ්ඣානෙන පස්සමිහිත්වා පස්සමිහිත්වා විහාසි. එවං හොතිති ඉදානි තං සමාධිං අප්පට්ඨගන්තස්ස එවං හොති. නො වස්සාහං පරිභායාමීති කච්චි නු ඛො අහං සාසනතො න පරිභායාමී? තස්ස කිර ආබාධදොසෙන අප්පිතප්පිතා සමාපන්ති පරිභායී, තස්මා එවං වින්තෙසි. සමාධිසාරකා සමාධිසාමඤ්ඤාති සමාධිංයෙව සාරඤ්ච සාමඤ්ඤඤච මඤ්ඤන්ති. මය්හං පන සාසනෙ න එතං සාරං, විපස්සනාමග්ගඵලානි සාරං. සො ත්වං සමාධිතො පරිභායන්තො කස්මා වින්තෙසි “සාසනතො පරිභායාමී”ති. එවං ථෙරං අස්සාසෙත්වා ඉදානිස්ස තිපරිවට්ටං ධම්මදෙසනං ආරභන්තො තං කිං මඤ්ඤසීතිආදිමාහ. අපස්ස තිපරිවට්ටදෙසනාවසානෙ අරභත්තං පත්තස්ස සත්තචිහාරං දස්සෙත්තො සො සුඛං වෙ වෙදනං වෙදයතීතිආදිමාහ. තත්ථ අනභිනන්දිතාති පජානාතීති සුඛවෙදනාය තාව අභිනන්දනා හොතු, දුක්ඛවෙදනාය කථං හොතිති? දුක්ඛං පත්වා සුඛං පත්ථෙති, යදග්ගෙන සුඛං පත්ථෙති, තදග්ගෙන දුක්ඛං පත්ථෙතියෙව. සුඛවිපරිණාමෙන හි දුක්ඛං ආගතමෙව හොතිති එවං දුක්ඛෙ අභිනන්දනා වෙදිතබ්බා. සෙසං පුබ්බෙ චුත්තනයමෙවාති. ඡට්ඨං.

7. බෙමකසුත්තවණ්ණනා

89. සත්තමෙ අත්තනියන්ති අත්තනො පරික්ඛාරජාතං. අස්මීති අධිගතන්ති අස්මීති එවං පචත්තා තණ්හාමානා අධිගතා. සන්ධාවනිකායාති පුනප්පුනං ගමනාගමනෙන. උපසඬකමීති බද්ධිකාරාමතො ගාචුතමත්තං සොසිතාරාමං අගමාසි. දාසකත්ථෙරො පන චතුක්ඛත්තුං ගමනාගමනෙන තංදිවසං ද්වියොජනං අද්ධානං ආභිණ්ඩි. කස්මා පන තං ථෙරා පභිණ්සු? විස්සුතස්ස ධම්මකථිකස්ස සන්තිකා ධම්මං සුණ්ණස්සාමාති. සයං කස්මා න ගතාති? ථෙරස්ස වසනට්ඨානං අරඤ්ඤං සමීඛාධං, තත්ථ සට්ඨිමත්තානං ථෙරානං යාතුං වා නිසීදිතුං වා ඔකාසො නත්ථීති න ගතා. “ඉධාගන්ත්වා අම්භාකං ධම්මං කථෙතු”තිපි කස්මා පන න පභිණ්සුති? ථෙරස්ස ආබාධිකත්තා. අථ කස්මා පුනප්පුනං පභිණ්සුති? සයමෙව ඤත්වා අම්භාකං කථෙතුං ආගමිස්සතිති. ථෙරොපි තෙසං අප්ඣාසයං ඤත්වාච අගමාසිති.

න බ්වාහං, ආචුසො, රූපන්ති යො හි රූපමෙව අස්මීති වදති, තෙන ඉතරෙ චත්තාරො ඛන්ධා පච්චක්ඛාතා හොන්ති. යො අඤ්ඤත්තු රූපා වදති, තෙන රූපං පච්චක්ඛාතං හොති. වෙදනාදිසුපි එසෙව නයො. ථෙරස්ස පන සමුහතො පඤ්චසුපි ඛන්ධෙසු අස්මීති අධිගතො, තස්මා එවමාහ. හොතෙවාති හොතියෙව. අනුසහගතොති සුබ්බමො. ඌසෙති ඡාරිකාබාරෙ. බාරෙති ඌසබාරෙ. සම්මද්දිත්වාති තෙමෙත්වා බාදෙත්වා.

එවමෙව බොති එත්ථ ඉදං ඔපම්මසංසන්දනං – කිලිට්ඨවත්ථං විය හි පුට්ඨජ්ජනස්ස විත්තාවාරො, තයො බාරා විය තිස්සො අනුපස්සනා, තිහි බාරෙහි ධොතවත්ථං විය දෙසනාය මද්දිත්වා යීතො අනාගාමීතො විත්තාවාරො, අනුසහගතො ඌසාදිගන්ධො විය අරභත්තමග්ගවජ්ඣා කිලෙසා, ගන්ධකරණ්ඩකො විය අරභත්තමග්ගඤ්ඤාණං ගන්ධකරණ්ඩකං ආගමිම අනුසහගතානං ඌසගන්ධාදීනං සමුත්සාතො විය අරභත්තමග්ගෙන සබ්බකිලෙසක්ඛයො, ගන්ධපරිභාවිතවත්ථං නිවාසෙත්වා ඡණ්දිවසෙ අන්තරවිජීයං සුගන්ධගන්ධිනො විවරණං විය බිණාසවස්ස සිලගන්ධාදීහි දස දිසා උපවායන්තස්ස යථාකාමවාරො.

ආචික්ඛිතුන්ති කථෙතුං. දෙසෙතුන්ති පකාසෙතුං. පඤ්ඤාපෙතුන්ති ජානාපෙතුං. පට්ඨපෙතුන්ති පතිට්ඨාපෙතුං. විවරිතුන්ති විවට්ටං කාතුං. විහජිතුන්ති සුවිහත්තං කාතුං. උත්තානීකාතුන්ති උත්තානකං

කාතුං. සට්ඨිමත්තානං ථෙරානන්ති තෙ කිර ථෙරෙන කථිතකථිතට්ඨානෙ විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා උපරුපරි සම්මසන්නා දෙසනාපරියොසානෙ අරහත්තං පාපුණිංසු. ථෙරොපි අඤ්ඤෙන නිහාරෙන අකථෙත්වා විපස්සනාසහගතචිත්තෙනෙව කථෙසි. තස්මා සොපි අරහත්තං පාපුණි. තෙන චුත්තං – “සට්ඨිමත්තානං ථෙරානං භික්ඛූනං අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තානි විමුච්චිංසු ආයස්මතො ඛෙමකස්ස වා”ති. සත්තමං.

8. ජන්තසුත්තවණ්ණනා

90. අට්ඨමෙ ආයස්මා ජන්තොති තථාගතෙන සද්ධිං එකදිවසෙ ජාතො මහාභිනික්ඛමනදිවසෙ සද්ධිං නික්ඛමිත්වා පුන අපරභාගෙ සත්ථු සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා “අමිහාකං බුද්ධො අමිහාකං ධම්මො”ති එවං මක්ඛී වෙව පළාසී ව හුත්වා සබ්බමචාරිතං ඵරුසවාචාය සඬ්ඝට්ටනං කරොන්තො ථෙරො. අවාපුරණං ආදායාති කුඤ්චිකං ගහෙත්වා. විහාරෙන විහාරං උපසඬ්ඝමිත්වාති එකං විහාරං පවිසිත්වා තතො අඤ්ඤං, තතො අඤ්ඤන්ති එවං තෙන තෙන විහාරෙන තං තං විහාරං උපසඬ්ඝමිත්වා. එතදවොච ඔවදන්තු මන්ති කස්මා එවං මහන්තෙන උස්සාහෙන තත්ථ තත්ථ ගන්ත්වා එතං අවොචාති? උප්පන්නසංවෙගතාය. තස්ස භි පරිනිබ්බුතෙ සත්ථරි ධම්මසඬ්ඝාහකත්ථෙරෙහි පෙසිතො ආයස්මා ආනන්දො කොසම්බිං ගන්ත්වා බ්‍රහ්මදණ්ඩං අදාසි. සො දිත්තෙ බ්‍රහ්මදණ්ඩෙ සඤ්ජාතපරිළාහො විසඤ්ඤිභූතො පතිත්වා පුන සඤ්ඤං ලභිත්වා වුට්ඨාය එකස්ස භික්ඛූනො සන්තිකං ගතො, සො තෙන සද්ධිං කිඤ්ච න කථෙසි. අඤ්ඤස්ස සන්තිකං අගමාසි, සොපි න කථෙසිති එවං සකලවිහාරං විවරිත්වා නිබ්බින්නො පත්තවීරං ආදාය ඛාරාණසිං ගන්ත්වා උප්පන්නසංවෙගො තත්ථ තත්ථ ගන්ත්වා එවං අවොච.

සබ්බෙ සඬ්ඛාරා අනිච්චාති සබ්බෙ තෙභූමකසඬ්ඛාරා අනිච්චා. සබ්බෙ ධම්මා අනත්තාති සබ්බෙ චතුභූමකධම්මා අනත්තා. ඉති සබ්බෙපි තෙ භික්ඛූ ථෙරං ඔවදන්තා අනිච්චලක්ඛණං අනත්තලක්ඛණන්ති ද්වෙව ලක්ඛණානි කථෙත්වා දුක්ඛලක්ඛණං න කථයිංසු. කස්මා? එවං කිර තෙසං අහොසි – “අයං භික්ඛූ වාදී දුක්ඛලක්ඛණෙ පඤ්ඤාපියමානෙ රූපං දුක්ඛං...පෙ... විඤ්ඤාණං දුක්ඛං, මග්ගො දුක්ඛො, එලං දුක්ඛන්ති ‘තුම්හෙ දුක්ඛජ්ජත්තා භික්ඛූ නාමා’ති ගහණං ගණ්හෙයා, යථා ගහණං ගහෙතුං න සක්කොති, එවං නිද්දොසමෙවස්ස කත්වා කථෙස්සාමා”ති ද්වෙව ලක්ඛණානි කථයිංසු.

පරිතස්සනා උපාදානං උප්පජ්ජතිති පරිතස්සනා ව උපාදානඤ්ච උප්පජ්ජති. පච්චුදාවත්තති මානසං, අථ කො වරහි මෙ අත්තාති යදි රූපාදීසු එකොපි අනත්තා, අථ කො නාම මෙ අත්තාති එවං පටිනිවත්තති “මය්හං මානස”න්ති. අයං කිර ථෙරො පච්චයෙ අපරිග්ගහෙත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙසි, සාස්ස දුබ්බලච්චස්සනා අත්තගාහං පරියාදාතුං අසක්කුණන්ති සඬ්ඛාරෙසු සුඤ්ඤතො උපට්ඨගන්තෙසු “උච්ඡිජ්ජස්සාමි විනස්සිස්සාමි”ති උච්ඡේදදිට්ඨියා වෙව පරිතස්සනාය ව පච්චයො අහොසි. සො ව අත්තානං පාපතෙ පපතන්තං විය දිස්වා, “පරිතස්සනා උපාදානං උප්පජ්ජති, පච්චුදාවත්තති මානසං, අථ කො වරහි මෙ අත්තා”ති ආහ. න ඛො පනෙවං ධම්මං පස්සතො හොතිති චතුසච්චධම්මං පස්සන්තස්ස එවං න හොති. තාවතිකා විස්සට්ඨිති තත්තකො විස්සාසො. සම්මුඛා මෙතන්ති ථෙරො තස්ස වචනං සුත්වා, “කිදිසා නු ඛො ඉමස්ස ධම්මදෙසනා සප්පායා”ති? වින්තෙන්තො තෙපිටකං බුද්ධවචනං විචිනිත්වා කච්චානසුත්තං (සං. නි. 2.15) අද්දස “ඉදං ආදිතොව දිට්ඨිචිතිවෙයනං කත්වා මජ්ඣෙ බුද්ධබලං දීපෙත්වා සණ්භසුබ්බමපච්චයාකාරං පකාසයමානං ගතං, ඉදමස්ස දෙසෙස්සාමි”ති දස්සෙන්තො “සම්මුඛා මෙත”න්තිආදිමාහ. අට්ඨමං.

9-10. රාහුලසුත්තාදිවණ්ණනා

91-92. නවමදසමානි රාහුලසංයුත්තෙ (සං. නි. 2.188) චුත්තත්ථානෙව. කෙවලං හෙතානි අයං ථෙරවග්ගොති කත්වා ඉධාගතානීති. නවමදසමානි.

ථෙරවග්ගො නවමො.

10. පුප්ඵවග්ගො

1. නදීසුත්තවණ්ණනා

93. පුප්ඵවග්ගස්ස පයමෙ පබ්බතෙය්‍යාති පබ්බතෙ පවත්තා. ඔහාරිනීති සොතෙ පතිතපතිතාති නිණපණ්ණකට්ඨාදීති හෙට්ඨාහාරිනී. දුරඬගමාති නික්ඛන්තට්ඨානතො පට්ඨාය චතුපඤ්චයොජනසතගාමිනී. සීසසොතාති චණ්ඩසොතා. කාසාතිආදීති සබ්බාති නිණජාතාති. රුක්ඛාති ඵරණ්ඩාදයො දුබ්බලරුක්ඛා. තෙ නං අප්ඤ්ඤාලම්බෙය්‍යුන්ති තෙ තිරෙ ජාතාපි ඔනමිත්වා අග්ගෙහි උදකං ඵ්ඤ්ඤානෙහි අධිමලම්බෙය්‍යුං, උපරි ලම්බෙය්‍යුන්ති අත්ථො. පලුප්පෙය්‍යුන්ති සමුලමත්තිකාය සද්ධිං සීසෙ පතෙය්‍යුං. සො තෙහි අප්ඤ්ඤාත්ථො වාලුකමත්තිකොදකෙහි මුඛං පච්ඤ්ඤානෙහි මහාවිනාසං පාපුණෙය්‍ය.

එවමෙව බොති එත්ථ සොතෙ පතිතපුරිසො විය වට්ටසන්තිස්සිතො බාලපුප්ඵජනො දට්ඨබ්බො, උහතොතිරෙ කාසාදයො විය දුබ්බලපඤ්චක්ඛන්ධා, “ඉමෙ ගහිතාපි මං තාරෙතුං න සක්ඛිස්සන්ති”ති තස්ස පුරිසස්ස අජානිත්වා ගහණං විය ඉමෙ බන්ධා “න මය්හං සභායා”ති බාලපුප්ඵජනස්ස අජානිත්වා චතුහි ගාහෙහි ගහණං, ගහිතගහිතානං පලුප්පනත්තා පුරිසස්ස බ්‍යසනප්පත්ති විය චතුහි ගාහෙහි ගහිතානං බන්ධානං විපරිණාමෙ බාලපුප්ඵජනස්ස සොකාදිබ්‍යසනප්පත්ති වෙදිතබ්බා. පයමං.

2. පුප්ඵසුත්තවණ්ණනා

94. දුතියෙ විවදතීති “අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා අසුභ”න්ති යථාසභාවෙන වදන්තෙන සද්ධිං “නිච්චං සුඛං අත්තා සුභ”න්ති වදන්තො විවදති. ලොකධම්මොති බන්ධපඤ්චකං. තඤ්ඤි ලුප්පනසභාවත්තා ලොකධම්මොති වුවචති. කිත්ති කරොමීති කථං කරොමි? මය්හඤ්ඤි පටිපත්තිකථනමෙව භාරො, පටිපත්තිපුරුණං පන කුලපුත්තානං භාරොති දස්සෙති. ඉමස්මිං සුත්තෙ තයො ලොකා කථිතා. “නාහං, හික්ඛෙවෙ, ලොකෙනා”ති එත්ථ හි සත්තලොකො කථිතො, “අත්ථි, හික්ඛෙවෙ, ලොකෙ ලොකධම්මො”ති එත්ථ සඬ්ඛාරලොකො, “තථාගතො ලොකෙ ජාතො ලොකෙ සංවඬ්ඪො”ති එත්ථ ඔකාසලොකො කථිතො. දුතියං.

3. ඵෙණපිණ්ඩුපමසුත්තවණ්ණනා

95. තතියෙ ගඬගාය නදියා තීරෙති අයුප්ඤ්ඤාපුරාසිතො අපරිමාණහික්ඛුපරිවාරං වාරිකං වරමානං තථාගතං අත්තතො නගරං සම්පත්තං දිස්වා එකස්මිං ගඬගාය නිවත්තනට්ඨානෙන මහාවනසණ්ඩමණ්ඩිතප්පදෙසෙ සත්ථු විහාරං කත්වා අදංසු. හගවා තත්ථ විහරති. තං සන්ධාය වුත්තං “ගඬගාය නදියා තීරෙ”ති. තත්‍ර බො හගවා හික්ඛු ආමන්තෙසීති තස්මිං විහාරෙ වසන්තො හගවා සායන්හසමයං ගන්ධකුටිතො නික්ඛමිත්වා ගඬගාතීරෙ පඤ්ඤාත්තවරබුද්ධාසනෙ නිසින්තො ගඬගාය නදියා ආගච්ඡන්තං මහන්තං ඵෙණපිණ්ඩං දිස්වා, “මම සාසනෙ පඤ්චක්ඛන්ධනිස්සිතං එකං ධම්මං කට්ඨස්සාමි”ති වින්තෙත්වා පරිවාරෙත්වා නිසින්තො හික්ඛු ආමන්තෙසී.

මහන්තං ඵෙණපිණ්ඩන්ති උට්ඨානුට්ඨානෙ බදරපක්කප්පමාණතො පට්ඨාය අනුසොතාගමනෙන අනුපුබ්බෙන පවඬ්ඪිත්වා පබ්බතකුටමත්තං ජාතං, යත්ථ උදකසප්පාදයො අනෙකපාණයො නිවසන්ති, එවරුපං මහන්තං ඵෙණපිණ්ඩං. ආවහෙය්‍යාති ආහරෙය්‍ය. සො පනායං ඵෙණපිණ්ඩො උට්ඨිතට්ඨානෙපි හිප්පති, ථොකං ගන්ත්වාපි, එකද්වියොජනාදිවසෙන දුරං ගන්ත්වාපි, අන්තරා පන අහිප්පන්තොපි මහාසමුද්දං පත්වා අවස්සමෙව හිප්පති. නිප්ඤ්ඤායෙය්‍යාති ඔලොකෙය්‍ය. යොනිසො උපපරික්ඛෙය්‍යාති කාරණෙන උපපරික්ඛෙය්‍ය. කිඤ්ඤි සියා, හික්ඛෙවෙ, ඵෙණපිණ්ඩෙ සාරොති, හික්ඛෙවෙ, ඵෙණපිණ්ඩමිති සාරො නාම කිං හවෙය්‍ය? විලිසිත්වා විද්ධංසෙය්‍යෙව.

එවමෙව බොති යථා ඵෙණපිණ්ඩො නිස්සාරො, එවං රූපමිපි නිච්චසාරධූවසාරඅත්තසාරවිරහෙන නිස්සාරමෙව. යථා ව සො “ඉමිනා පත්තං වා ථාලකං වා කරිස්සාමි”ති ගහෙතුං න සක්කා, ගහිතොපි තමත්ථං න සාධෙති, හිප්පති එව, එවං රූපමිපි නිච්චන්ති වා ධූවන්ති වා අහන්ති වා මමන්ති වා ගහෙතුං න සක්කා, ගහිතමිපි න තථා තිට්ඨති, අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා අසුභඤ්ඤෙව හොතීති එවං ඵෙණපිණ්ඩසදිසමෙව හොති. යථා වා පන ඵෙණපිණ්ඩො ඡිද්දාවඡිද්දො අනෙකසන්ධිසට්ඨො බහුනං

උදකසප්පාදීන් පාණානං ආවාසො, එවං රූපමිපි ඡිද්දාවඡිද්දං අනෙකසන්ධිසට්ඨං, කුලවසෙනෙවත්ථ අසීති කිම්කුලානි වසන්ති, තදෙව තෙසං සුත්ඨිසරම්පි වච්චකුට්ඨි ගිලානසාලාපි සුසානමිපි, න තෙ අඤ්ඤත්ථ ගන්ත්වා ගබ්භවුට්ඨානාදීනි කරොන්ති, එවමිපි ඵෙණපිණ්ඩසදිසං.

යථා ච ඵෙණපිණ්ඩො ආදිතො බදරපක්කමත්තො හුත්වා අනුපුබ්බෙන පබ්බතකුට්ඨමත්තොපි හොති, එවං රූපමිපි ආදිතො කලලමත්තං හුත්වා අනුපුබ්බෙන ඛ්‍යාමමත්තමිපි ගොමනිංසහත්ථිආදීනං වසෙන පබ්බතකුට්ඨමත්තං හොති මච්ඡකච්ඡපාදීනං වසෙන අනෙකයොජනසතපමාණමිපි, එවමිපි ඵෙණපිණ්ඩසදිසං. යථා ච ඵෙණපිණ්ඩො උට්ඨිතමත්තොපි හිජ්ජති, ථොකං ගන්ත්වාපි, දුරං ගන්ත්වාපි, සමුද්දං පත්වා පන අවස්සමෙව හිජ්ජති, එවමෙවං රූපමිපි කලලභාවෙපි හිජ්ජති අබ්බදාදිභාවෙපි, අන්තරා පන අභිජ්ජමානමිපි වස්සසතායුකානං වස්සසතං පත්වා අවස්සමෙව හිජ්ජති, මරණමුඛෙ චුණ්ණවිචුණ්ණං හොති, එවමිපි ඵෙණපිණ්ඩසදිසං.

කිඤ්ඨි සියා, හික්ඛවෙ, වෙදනාය සාරොතිආදීසු වෙදනාදීනං පුබ්බුළාදිහි එවං සදිසතා වෙදිතබ්බා. යථා හි පුබ්බුළො අසාරො එවං වෙදනාපි. යථා ච සො අබලො අගය්හුපගො, න සක්කා තං ගහෙත්වා එලකං වා ආසනං වා කාතුං, ගහිතොපි හිජ්ජතෙව, එවං වෙදනාපි අබලා අගය්හුපගා, න සක්කා නිව්වාති වා ධුවාති වා ගහෙතුං, ගහිතාපි න තථා තිට්ඨති, එවං අගය්හුපගතායපි වෙදනා පුබ්බුළසදිසා. යථා පන තස්මිං තස්මිං උදකබ්බන්දුමිහි පුබ්බුළො උජ්ජජ්ජති වෙව හිජ්ජති ච, න චිරට්ඨිතිකො හොති, එවං වෙදනාපි උජ්ජජ්ජති වෙව හිජ්ජති ච, න චිරට්ඨිතිකා හොති. එකච්ඡරක්ඛණෙ කොට්ඨසතසහස්සසඬ්ඛා උජ්ජජ්ජිත්වා නිරුජ්ජකුති. යථා ච පුබ්බුළො උදකතලං, උදකබ්බන්දුං, උදකපල්ලං, සඬ්ඛකඬ්ඬිත්වා පුටං කත්වා ගහණවාතඤ්චාති චත්තාරි කාරණානි පටිච්ච උජ්ජජ්ජති, එවං වෙදනාපි චත්ත්වං ආරම්මණං කිලෙසපල්ලං එස්සසඬ්ඛට්ඨනඤ්චාති චත්තාරි කාරණානි පටිච්ච උජ්ජජ්ජති. එවමිපි වෙදනා පුබ්බුළසදිසා.

සඤ්ඤාපි අසාරකට්ඨෙත මරිච්ඡදිසා. තථා අගය්හුපගට්ඨෙත. න හි සක්කා තං ගහෙත්වා පිචිතුං වා න්භායිතුං වා භාජනං වා පුරෙතුං. අපිච යථා මරිචි විජ්ජන්දති, සඤ්ඤාතුම්චෙගා විය බායති, එවං නීලසඤ්ඤාදිභෙදා සඤ්ඤාපි නීලාදිඅනුභවනත්ථාය එන්ද්‍රි විජ්ජන්දති. යථා ච මරිචි මහාජනං විජ්ජලම්භෙති “පුණ්ණවාපි විය පුණ්ණනදි විය දිස්සති” ති වදාපෙති, එවං සඤ්ඤාපි විජ්ජලම්භෙති, “ඉදං නීලකං සුභං සුඛං නිව්ච” ති වදාපෙති. පිතකාදීසුපි එසෙව නයො. එවං සඤ්ඤා විජ්ජලම්භනෙතාපි මරිච්ඡදිසා.

අකුක්කකජාතන්ති අන්තො අසඤ්ඤාතසනදණ්ඩකං. සඬ්ඛාරාපි අසාරකට්ඨෙත කදලික්ඛන්ධසදිසා, තථා අගය්හුපගට්ඨෙත. යථෙව හි කදලික්ඛන්ධතො කිඤ්චි ගහෙත්වා න සක්කා ගොපානසිආදීනං අත්ථාය උපනෙතුං, උපනීතමිපි න තථා හොති, එවං සඬ්ඛාරාපි න සක්කා නිව්වාදිවසෙන ගහෙතුං, ගහිතාපි න තථා හොන්ති. යථා ච කදලික්ඛන්ධො බහුපත්තවට්ඨිසමොධානො හොති, එවං සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො බහුධම්මසමොධානො. යථා ච කදලික්ඛන්ධො නානාලක්ඛණො. අඤ්ඤායෙව හි බාහිරාය පත්තවට්ඨියා වණ්ණො, අඤ්ඤො තතො අබ්භන්තරඅබ්භන්තරානං, එවමෙව සඬ්ඛාරක්ඛන්ධෙපි අඤ්ඤදෙව එස්සස්ස ලක්ඛණං, අඤ්ඤා චෙතනාදීනං, සමොධානෙත්වා පන සඬ්ඛාරක්ඛන්ධොව චුච්චතිති එවමිපි සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො කදලික්ඛන්ධසදිසො.

චක්ඛුමා පුරිසොති මංසචක්ඛුනා වෙව පඤ්ඤාවක්ඛුනා වාති ද්විති චක්ඛුහි චක්ඛුමා. මංසචක්ඛුමිපි හිස්ස පරිසුද්ධං වට්ටති අපගතපටලපිළකං, පඤ්ඤාවක්ඛුමිපි අසාරභාවදස්සනසමත්ථං. විඤ්ඤාණමිපි අසාරකට්ඨෙත මායාසදිසං, තථා අගය්හුපගට්ඨෙත. යථා ච මායා ඉත්තරා ලහුපච්චුපට්ඨානා, එවං විඤ්ඤාණං. තඤ්ඨි තතොපි ඉත්තරතරඤ්චෙව ලහුපච්චුපට්ඨානතරඤ්ච. තෙනෙව හි චිත්තෙන පුරිසො ආගතො විය ගතො විය ධීතො විය නිසින්නො විය හොති. අඤ්ඤදෙව ච ආගමනකාලෙ චිත්තං, අඤ්ඤං ගමනකාලාදීසු. එවමිපි විඤ්ඤාණං මායාසදිසං. මායා ච මහාජනං වඤ්චෙති, යංකිඤ්චදෙව “ඉදං සුචණ්ණං රජතං මුත්තා” ති ගාභාපෙති, විඤ්ඤාණමිපි මහාජනං වඤ්චෙති. තෙනෙව හි චිත්තෙන ආගච්ඡන්තං විය ගච්ඡන්තං විය ධීතං විය නිසින්නං විය කත්වා ගාභාපෙති. අඤ්ඤදෙව ච ආගමනෙ චිත්තං, අඤ්ඤං ගමනාදීසු. එවමිපි විඤ්ඤාණං මායාසදිසං.

භූරිපඤ්ඤානාති සංඝ්භපඤ්ඤාන වෙව විපුලවිත්ථතපඤ්ඤාන ව. ආයුති ජීවිතින්ද්‍රියං. උස්මාති කම්මජතෙජොධාතු. පරහත්තන්ති නානාවිධානං කිම්ගණාදිනං හත්තං හුත්වා. එතාදිසායං සත්තානොති එතාදිසි අයං පවෙණි මතකස්ස යාව සුසානා සට්ඨියතීති. මායායං බාලලාපිනීති ය්වායං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො නාම, අයං බාලමහාජනලපාපනිකමායා නාම. වධකොති ද්විභි කාරණෙහි අයං ඛන්ධසඬ්ඛානො වධකො අඤ්ඤමඤ්ඤසාතනෙනපි, ඛන්ධෙසු සති වධො පඤ්ඤායතීතිපි. එකා හි පට්ඨිධාතු හිජ්ජමානා සෙසධාතුයො ගහෙන්වාච හිජ්ජති, තථා ආපොධාතුආදයො. රූපක්ඛන්ධො ච හිජ්ජමානො අරූපක්ඛන්ධො ගහෙන්වාච හිජ්ජති, තථා අරූපක්ඛන්ධෙසු වෙදනාදයො සඤ්ඤාදිකො. චත්තාරොපි චෙනෙ චත්ථුරූපන්ති එවං අඤ්ඤමඤ්ඤවධනෙනෙන්ථ වධකතා වෙදිතබ්බා. ඛන්ධෙසු පන සති වධඛන්ධනවිජෙදාදිති සම්භවන්ති, එවං එතෙසු සති වධභාවතොපි වධකතා වෙදිතබ්බා. සබ්බසංයොගන්ති සබ්බං දසවිධමිපි සංයොජනං. අවිචුකං පදන්ති නිබ්බානං. තතියං.

4-6. ගොමයපිණ්ඩසුත්තාදිවණ්ණනා

96-98. චතුත්ථෙප සස්සතිසමන්ති සිනෙරුමහාපට්ඨිවන්දිමසුරියාදිහි සස්සතිහි සමං. පරිත්තං ගොමයපිණ්ඩන්ති අප්පමත්තකං මධුකපුප්ඵප්පමාණං ගොමයඛණ්ඩං. කුතො පනානෙනෙනං ලද්ධන්ති. පරිභණ්ඩකරණත්ථාය ආහතතො ගහිතන්ති එකෙ. අත්ථස්ස පන විඤ්ඤාපනත්ථං ඉද්ධියා අභිසඬ්ඛරිත්වා හත්ථාරුළ්භං කතන්ති වෙදිතබ්බන්ති. අත්තභාවපට්ඨලාභොති පට්ඨලද්ධඅත්තභාවො. න සිදං බ්‍රහ්මවරියවාසො පඤ්ඤායෙථාති අයං මග්ගබ්‍රහ්මවරියවාසො නාම න පඤ්ඤායෙය්‍ය. මග්ගො හි තෙභූමකසඬ්ඛාරෙ විවට්ටෙන්තො උප්පජ්ජති. යදි ච එත්තකො අත්තභාවො නිව්චො භවෙය්‍ය, මග්ගො උප්පජ්ජිත්වාපි සඬ්ඛාරවට්ටං විවට්ටෙතුං න සක්කුණෙය්‍යාති බ්‍රහ්මවරියවාසො න පඤ්ඤායෙථ.

ඉදාති සවෙ කොචි සඬ්ඛාරො නිව්චො භවෙය්‍ය, මයා මහාසුදස්සනරාජකාලෙ අනුභූතා සම්පත්ති නිව්චා භවෙය්‍ය, සාපි ච අනිව්චාති තං දස්සෙතුං භූතපුබ්බාහං භික්ඛු රාජා අභොසින්නිආදිමාහ. තත්ථ කුසාවතීරාජධානිජ්ජමුඛානීති කුසාවතීරාජධානී තෙසං නගරානං පමුඛා, සබ්බසෙට්ඨාති අත්ථො. සාරමයානීති රත්තවන්දනසාරමයානි. උපධානං පන සබ්බෙසං සුත්තමයමෙව. ගොණකත්ථතානීති චතුරඬ්ඛලාධිකලොමෙන කාලකොජවෙන අත්ථතානි, යං මහාපිට්ඨියකොජවොති වදන්ති. පටකත්ථතානීති උභතොලොමෙන උණ්ණාමයෙන සෙතකම්බලෙන අත්ථතානි. පටලිකත්ථතානීති සනපුප්ඵෙන උණ්ණාමයඅත්ථරණෙන අත්ථතානි. කදලිමීගපවරපච්චත්ථරණානීති කදලිමීගවම්මමයෙන උත්තමපච්චත්ථරණෙන අත්ථතානි. තං කිර පච්චත්ථරණං සෙතවත්ථස්ස උපරි කදලිමීගවම්මං අත්ථරිත්වා සිබ්බෙන්වා කරොන්ති. සඋත්තරවිජ්ජානීති සහ උත්තරවිජ්ජෙන, උපරි බද්ධෙන රත්තවිතානෙන සද්ධිත්ති අත්ථො. උභතොලොභිතකුපධානීති සිසුපධානඤ්ච පාදුපධානඤ්චාති පල්ලඬ්ඛානං උභතොලොභිතකුපධානානි. වෙජයන්තරථ්ජපමුඛානීති එත්ථ වෙජයන්තො නාම තස්ස රඤ්ඤො රථො, යස්ස චක්කානං ඉන්ද්‍රිලමණිමයා නාහි, සත්තරතනමයා අරා, පවාළමයා නෙමී, රජතමයො අක්ඛො, ඉන්ද්‍රිලමණිමයං උපක්ඛරං, රජතමයං කුබ්බරං. සො තෙසං රථානං පමුඛො අග්ගො. දුකුලසන්දානානීති දුකුලසන්ථරානි. කංසුපධාරණානීති රජතමයදොහභාජනානි. වත්ථකොට්ඨසභස්සානීති යථාරුචිතං පරිභුඤ්ජිස්සතිති න්හත්වා ධීතකාලෙ උපනීතවත්ථානෙව සන්ධායෙනං වුත්තං. හත්තාභිභාරොති අභිභරිතබ්බහත්තං.

යමහං තෙන සමයෙන අප්පකාමසාමීති යත්ථ වසාමි, තං එකඤ්ඤෙව නගරං භොති, අවසෙසෙසු පුත්තධිතාදයො වෙව දාසමනුස්සා ච වසිංසු. පාසාදකුටාගාරාදිසුපි එසෙව නයො. පල්ලඬ්ඛාදිසු එකංයෙව සයං පරිභුඤ්ජති, සෙසා පුත්තාදිනං පරිභොගා භොන්ති. ඉත්ථීසු එකාව පව්වුපට්ඨාති, සෙසා පරිවාරමත්තා භොන්ති. වෙලාමිකාති ඛන්තියස්ස වා බ්‍රාහ්මණියා, බ්‍රාහ්මණස්ස වා ඛන්තියානියා කුච්ඡිස්මි. ජාතා. පරිදහාමීති එකංයෙව දුස්සයුගං නිවාසෙමි, සෙසානි පරිවාරෙන්වා විවරන්තානං අසිතිසභස්සාධිකානං සොළසන්තං පුරිසසතසභස්සානං භොන්තිති දස්සෙති. භුඤ්ජාමීති පරමප්පමාණෙන නාලිකොදනමත්තං භුඤ්ජාමි, සෙසං පරිවාරෙන්වා විවරන්තානං චත්තාලිසභස්සාධිකානං අට්ඨන්තං පුරිසසතසභස්සානං භොන්තිති දස්සෙති. එකථාලිපාකො හි දසන්තං ජනානං පභොති.

ඉති ඉමං මහාසුදස්සනකාලෙ සම්පත්තිං දස්සෙන්වා ඉදානි තස්සා අනිච්චතං දස්සෙන්තො ඉති බො භික්ඛුනිආදිමාහ. තත්ථ විපරිණතාති පකතිභතෙන නිබ්බුතපදිපො විය අපණ්ණත්තිකභාවං ගතා. එවං අනිච්චා බො භික්ඛු සඬබ්බාරාති එවං හුත්වාඅභාවටියෙන අනිච්චා. එත්තාවතා භගවා යථා නාම පුරිසො සතභත්ථුබ්බෙධෙ වම්පකරුක්කෙ නිස්සෙණිං බන්ධන්වා අභිරුහිත්වා වම්පකපුප්ඵං ආදාය නිස්සෙණිං මුඤ්චන්තො ඕතරොයා, එවමෙවං නිස්සෙණිං බන්ධන්තො විය අනෙකවස්සකොට්ඨසතසභස්සුබ්බෙධං මහාසුදස්සනසම්පත්තිං ආරුය්හ සම්පත්තිමත්ථකෙ යීතං අනිච්චලක්ඛණං ආදාය නිස්සෙණිං මුඤ්චන්තො විය ඕතිණ්ණො. එවං අද්ධුවාති එවං උදකපුබ්බුළාදයො විය ධුවභාවරහිතා. එවං අනස්සාසිකාති එවං සුපිනකෙ පිතපාතියං විය අනුලිත්තවන්දනං විය ච අස්සාසවිරහිතා. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ අනිච්චලක්ඛණං කථිතං. පඤ්චමෙ සබ්බං චුත්තනයමෙව. ඡට්ඨං තථා චූජ්ඣනකස්ස අජ්ඣාසයෙන චුත්තං. චතුත්ථාදිති.

7. ගද්දුලබ්දධසුත්තවණ්ණනා

99. සත්තමෙ යං මහාසමුද්දොති යස්මිං සමයෙ පඤ්චමෙ සුරියෙ උට්ඨිතෙ මහාසමුද්දො උස්සුස්සති. දුක්ඛස්ස අන්තකිරියන්ති චත්තාරි සච්චානි අප්පට්චිජ්ඣන්තිවා අවිජ්ජාය නිවුතානංයෙව සතං වට්ටදුක්ඛස්ස අන්තකිරියං පරිච්ඡෙදං න වදාමි. සා ගද්දුලබ්දධොති ගද්දුලෙන බ්ද්ධසුතබො. ඩිලෙති පථවියං ආකොට්ඨෙ මහාබිලෙ. ථම්මෙති නිබ්ණිත්වා යයිතෙ ථම්මෙ. එවමෙව බොති එත්ථ සුතබො විය වට්ටනිස්සිතො බාලො, ගද්දුලො විය දිට්ඨි, ථම්මො විය සක්කායො, ගද්දුලරජ්ජයා ථම්මෙ උපනිබ්දධසුතබස්ස ථම්මානුපරිචත්තනං විය දිට්ඨිතණ්හාය සක්කායෙ බ්ද්ධස්ස පුපුජ්ජනස්ස සක්කායානුපරිචත්තනං වෙදිතබ්බං. සත්තමං.

8. දුතියගද්දුලබ්දධසුත්තවණ්ණනා

100. අට්ඨමෙ තස්මාති යස්මා දිට්ඨිගද්දුලනිස්සිතාය තණ්හාරජ්ජයා සක්කායථම්මෙ උපනිබ්දධො වට්ටනිස්සිතො බාලපුපුජ්ජනො සබ්බිරියාපථෙසු බන්ධපඤ්චකං නිස්සායෙව පවත්නති, යස්මා චා දීඝරත්තමිදං චිත්තං සංකිලිට්ඨං රාගෙන දොසෙන මොහෙන, තස්මා. චිත්තසංකිලෙසාති සුන්හාතාපි හි සත්තා චිත්තසංකිලෙසෙනෙව සංකිලිස්සන්ති, මලග්ගහිතසරිරාපි චිත්තස්ස වොදානත්තා විසුජ්ඣන්ති. තෙනාහු පොරාණා –

“රූපමහි සංකිලිට්ඨමහි, සංකිලිස්සන්ති මාණවා;
රූපෙ සුද්ධෙ විසුජ්ඣන්ති, අනක්ඛාතං මහෙසිනා.

“චිත්තමහි සංකිලිට්ඨමහි, සංකිලිස්සන්ති මාණවා;
චිත්තෙ සුද්ධෙ විසුජ්ඣන්ති, ඉති චුත්තං මහෙසිනා” ති.

වරණං නාම චිත්තන්ති විවරණචිත්තං. සඬබ්බා නාම බ්‍රාහ්මණපාසණ්ඩිකා භොන්ති, තෙ පටකොට්ඨකං කත්වා තත්ථ නානප්පකාරා සුගතිදුගතිවසෙන සම්පත්තිවිපත්තියො ලෙඛාපෙන්වා, “ඉමං කම්මං කත්වා ඉදං පටිලහති, ඉදං කත්වා ඉදං” න්ති දස්සෙන්තා තං චිත්තං ගහෙන්වා විවරන්ති. චිත්තෙනෙව චිත්තිතන්ති චිත්තකාරෙන චිත්තෙන්වා කතත්තා චිත්තෙන චිත්තිතං නාම. චිත්තඤ්ඤෙව චිත්තතරන්ති තස්ස චිත්තස්ස උපායපරියෙසනචිත්තං තතොපි චිත්තතරං. තිරච්ඡානගතා පාණා චිත්තෙනෙව චිත්තිතාති කම්මචිත්තෙනෙව චිත්තිතා. තං පන කම්මචිත්තං ඉමෙ වට්ටකතිත්තිරාදයො “එවං චිත්තා භවිස්සාමා” ති ආයුහන්තා නාම නත්ථි. කම්මං පන යොනිං උපනෙති, යොනිමූලකො තෙසං චිත්තභාවො. යොනිඋපගතා හි සත්තා තංතංයොනිකෙහි සදිසචිත්තාව භොන්ති. ඉති යොනිසිද්ධො චිත්තභාවො, කම්මසිද්ධා යොනිති වෙදිතබ්බා.

අපිච චිත්තං නාමෙතං සහජාතං සහජාතධම්මචිත්තතාය භූමිචිත්තතාය වත්ථුචිත්තතාය ද්වාරචිත්තතාය ආරම්මණචිත්තතාය කම්මනානත්තමූලකානං ලිඬගනානත්තසඤ්ඤානානත්තවොහාරනානත්තාදිතං අනෙකවිධානං චිත්තානං නිජ්ඣාදනතායපි තිරච්ඡානගතචිත්තතො චිත්තතරමෙව වෙදිතබ්බං.

රජකොති වත්ථෙසු රඬගෙන රුපසමුට්ඨාපනකො. සො පන අපේකො අමනාපං රුපං කරොති, ඡෙකො මනාපං දස්සනීයං, එවමෙව පුපුජ්ජනො අකුසලචිත්තෙන වා ඤාණවිජ්ජයුත්තකුසලෙන වා චක්ඛුසම්පදාදිවරහිතං විරුපං සමුට්ඨාපෙති, ඤාණසම්පයුත්තකුසලෙන චක්ඛුසම්පදාදිසම්පන්නං අභිරුපං. අට්ඨමං.

9. වාසිපටසුත්තවණ්ණනා

101. නවමෙ සෙය්‍යාථාපි, භික්ඛවෙ, කුක්කුටියා අණ්ඩානීති ඉමා කණ්භපක්ඛසුක්කපක්ඛවසෙන ද්වෙ උපමා වුත්තා. තාසු කණ්භපක්ඛඋපමා අත්ථස්ස අසාධිකා, ඉතරා සාධිකාති. සුක්කපක්ඛඋපමාය එවං අත්ථො වෙදිතබ්බො – සෙය්‍යාථාති ඔපම්මත්ථෙ නිපාතො, අපීති සම්භාවනත්ථෙ. උභයෙනාපි සෙය්‍යාථා නාම, භික්ඛවෙති දස්සෙති. කුක්කුටියා අණ්ඩානී අට්ඨ වා දස වා දස වා ද්වාදස වාති එත්ථ පන කිඤ්චාපි කුක්කුටියා වුත්තප්පකාරතො උභාධිකානිපි අණ්ඩානී හොන්ති, වචනසිලිට්ඨතාය පන එවං වුත්තං. එවඤ්චි ලොකෙ සිලිට්ඨවචනං හොති. තානස්සුති තාති අස්සු, තාති භවෙය්‍යුන්ති අත්ථො. කුක්කුටියා සම්මා අධිසයිතානීති තාය ව ජනෙත්තියා කුක්කුටියා පක්ඛෙ පසාරෙත්වා තෙසං උපරි සයන්තියා සම්මා අධිසයිතානී. සම්මා පරිසෙදිතානීති කාලෙන කාලං උතුං ගණ්භාපෙත්තියා සුට්ඨු සමන්තතො සෙදිතාති උස්මිකතාති. සම්මා පරිභාවිතානීති කාලෙන කාලං සුට්ඨු සමන්තතො භාවිතාති, කුක්කුටගන්ධං ගාභාපිතානීති අත්ථො. කිඤ්චාපි තස්සා කුක්කුටියාති තස්සා කුක්කුටියා ඉමිනා තිව්ධකිරියාකරණෙන අප්පමාදං කත්වා කිඤ්චාපි න එවං ඉච්ඡා උපජ්ජෙය්‍ය. අථ බො භබ්බාව තෙති අථ බො තෙ කුක්කුටපොතකා වුත්තනයෙන සොත්ථිනා අභිනිබ්භිජ්ජිතුං භබ්බාව. තෙ හි යස්මා තාය කුක්කුටියා එවං තිභාකාරෙහි තාති අණ්ඩානී පරිපාලියමානානි න පුතීති හොන්ති, යො තෙසං අල්ලසිනෙහො, සොපි පරියාදානං ගච්ඡති, කපාලං තනුකං හොති, පාදනබසිබා ව මුඛතුණ්ඩකඤ්ච බරං හොති, සයම්පි පරිණාමං ගච්ඡන්ති, කපාලස්ස තනුත්තා බහි ආලොකො අත්තො පඤ්ඤායති, තස්මා “විරං වත මයං සධිකුට්ඨතත්ථපාදා සම්බාධෙ සයිම්භා, අයඤ්ච බහි ආලොකො දිස්සති, එත්ථ දාති නො සුඛවිභාරො භවිස්සති” ති නික්ඛම්තුකාමා හුත්වා කපාලං පාදෙන පහරන්ති, ගීවං පසාරෙත්ති, තතො තං කපාලං ද්වෙධා භිජ්ජති. අථ තෙ පක්ඛෙ විධුනන්තා තංඤානුරූපං විරචන්තා නික්ඛමන්තියෙව, නික්ඛමන්තවා ව ගාමක්ඛෙත්තං උපසොභයමානා විචරන්ති.

එවමෙව බොති ඉදං ඔපම්මසම්පට්ඨපාදනං. තං එවං අත්ථෙත සංසන්දිත්වා වෙදිතබ්බං – තස්සා කුක්කුටියා අණ්ඩෙසු තිව්ධකිරියාකරණං විය හි ඉමස්ස භික්ඛුනො භාවානුයොගං අනුයුත්තකාලො, කුක්කුටියා තිව්ධකිරියාසම්පාදනෙන අණ්ඩානං අපුතිභාවො විය භාවනානුයොගමනුයුත්තස්ස භික්ඛුනො තිව්ධානුපස්සනාසම්පාදනෙන විපස්සනාඤාණස්ස අපරිභානී, තස්සා තිව්ධකිරියාකරණෙන අල්ලසිනෙහපරියාදානං විය තස්ස භික්ඛුනො තිව්ධානුපස්සනාසම්පාදනෙන භවත්තයානුගතනිකන්තිසිනෙහපරියාදානං, අණ්ඩකපාලානං තනුභාවො විය තස්ස භික්ඛුනො අවිජ්ජණ්ඩකොසස්ස තනුභාවො, කුක්කුටපොතකානං පාදනබසිබමුඛතුණ්ඩකානං ථද්ධබරභාවො විය භික්ඛුනො විපස්සනාඤාණස්ස නික්ඛබරවිජ්ජසන්ත සුරභාවො, කුක්කුටපොතකානං පරිණාමකාලො විය භික්ඛුනො විපස්සනාඤාණස්ස පරිණාමකාලො වඩ්ඪිකකාලො ගබ්භග්ගභණ්ඩකාලො, කුක්කුටපොතකානං පාදනබසිබාය වා මුඛතුණ්ඩකෙන වා අණ්ඩකොසං පදාලෙත්වා පක්ඛෙ පථොටෙත්වා සොත්ථිනා අභිනිබ්භිදාකාලො විය තස්ස භික්ඛුනො විපස්සනාඤාණගබ්භං ගණ්භාපෙත්වා විචරන්තස්ස තජ්ජාතිකං උතුසප්පායං වා හොජනසප්පායං වා පුග්ගලසප්පායං වා ධම්මස්සවනසප්පායං වා ලභිත්වා එකාසනෙ නිසින්තස්සෙව විපස්සනං වඩ්ඪෙත්තස්ස අනුපුබ්බාධිගතෙන අරහත්තමග්ගෙන අවිජ්ජණ්ඩකොසං පදාලෙත්වා අභිඤ්ඤාපක්ඛෙ පථොටෙත්වා සොත්ථිනා අරහත්තපත්තකාලො වෙදිතබ්බො. යථා පන කුක්කුටපොතකානං පරිණතභාවං ඤත්වා මාතාපි අණ්ඩකොසං භින්දති, එවං තථාරූපස්ස භික්ඛුනො ඤාණපරිපාකං ඤත්වා සත්ථාපි –

“උච්ඡිත්ථ සිනෙහමත්තනො, කුමුදං සාරදිකංව පාණිනා;
සන්තිග්ගමෙව බුහය, නිබ්බානං සුගතෙන දෙසිත” තිති. (ධ. ප. 285) –

ආදිනා නයෙන ඔභාසං එරිත්වා ගාථාය අවිජ්ජණ්ඩකොසං පහරති. සො ගාථාපරියොසානෙ අවිජ්ජණ්ඩකොසං භින්දිත්වා අරහත්තං පාපුණාති. තතො පට්ඨාය යථා තෙ කුක්කුටපොතකා

ගාමක්කේන්තං උපසොභයමානා තත්ථ විවරන්ති, එවං අයම්පි මහාබිණාසවො නිබ්බානාරම්මං
එලසමාපත්තිං අප්පෙත්වා සඬ්ඝාරාමං උපසොභයමානො විවරති.

පලගණ්ඩස්සාති වඩ්ඪකිස්ස. සො හි ඔලම්බකසඬ්ඛානං පලං ධාරෙත්වා දාරුණං ගණ්ඩං හරන්ති
පලගණ්ඩොති වුවිවති. වාසිජටෙති වාසිදණ්ඩකස්ස ගහණට්ඨානෙන. එත්තකං වත මෙ අප්ප ආසවානං
බිණන්ති පබ්බජිතස්ස හි පබ්බජ්ජාසඬ්ඛෙපෙන උද්දෙසෙන පරිපුච්ඡාය යොනියො මනසිකාරෙන
වත්තපටිපත්තියා ව නිව්වකාලං ආසවා බියන්ති. එවං බියමානානං පන තෙසං “එත්තකං අප්ප බිණං,
එත්තකං හියොයා”ති එවමස්ස ඤාණං න හොතිති අත්ථො. ඉමාය උපමාය විපස්සනායානිසංසො දීපිතො.
හෙමන්තිකෙනාති හෙමන්තසමයෙන. පටිපස්සමහන්තිති ටීරභාවෙන පරිභායන්ති.

එවමෙව ඛොති එත්ථ මහාසමුද්දො විය සාසනං දට්ඨබ්බං, නාවා විය යොගාවචරො, නාවාය
මහාසමුද්දෙ පරියාදානං විය ඉමස්ස භික්ඛුනො උනපඤ්චවස්සකාලෙ ආවරියුපජ්ඣායානං සන්තිකෙ
විවරණං, නාවාය මහාසමුද්දොදකෙන ඛජ්ජමානානං ඛන්ධනානං තනුභාවො විය භික්ඛුනො
පබ්බජ්ජාසඬ්ඛෙපෙන උද්දෙසපරිපුච්ඡාදිහි වෙච සංයොජනානං තනුභාවො, නාවාය ඵලෙ
උක්ඛිත්තකාලො විය භික්ඛුනො නිස්සයමුවචකස්ස කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා අරඤ්ඤෙ වසනකාලො, දිවා
වාතාතපෙන සංසුස්සනං විය විපස්සනාඤාණෙන තණ්හාස්නෙහසංසුස්සනං, රත්තිං හිමොදකෙන
තෙමනං විය කම්මට්ඨානං නිස්සය උප්පන්නෙන පිතිපාමොජ්ජෙන චිත්තතෙමනං, රත්තින්දිවං
වාතාතපෙන වෙච හිමොදකෙන ව පරිසුක්ඛපරිතිත්තානං ඛන්ධනානං දුබ්බලභාවො විය එකදිවසං
උතුසජ්ජායාදිති ලද්ධා විපස්සනාඤාණපිතිපාමොජ්ජෙහි සංයොජනානං හියොයොමත්තාය
දුබ්බලභාවො, පාචුස්සකමෙසො විය අරහත්තමග්ගඤාණං, මෙසවුට්ඨිඋදකෙන නාවාය ඛන්ධෙ
පුත්තිභාවො විය ආරද්ධවිපස්සකස්ස රූපසත්තකාදිවසෙන විපස්සනං වඩ්ඪෙත්තස්ස ඔක්ඛායමානෙ
පක්ඛායමානෙ කම්මට්ඨානෙ එකදිවසං උතුසජ්ජායාදිති ලද්ධා එකපල්ලඬ්ඛකෙන නිසින්නස්ස
අරහත්තඵලාධිගමො, පුත්තිඛන්ධනාවාය කඤ්චි කාලං යානං විය බිණසංයොජනස්ස අරහතො මහාජනං
අනුග්ගණ්හන්තස්ස යාවතායුකං යානං, පුත්තිඛන්ධනාවාය අනුපුබ්බෙන භිජ්ජිත්වා
අපණ්ණත්තිකභාවුපගමො විය බිණාසවස්ස උපාදිණ්ණක්ඛන්ධහෙදෙන අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා
පරිනිබ්බුතස්ස අපණ්ණත්තිකභාවුපගමොති ඉමාය උපමාය සංයොජනානං දුබ්බලතා දීපිතා. නවමං.

10. අනිච්චසඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා

102. දසමෙ අනිච්චසඤ්ඤාති අනිච්චං අනිච්චන්ති භාවෙන්තස්ස උප්පන්නසඤ්ඤා. පරියාදියතීති
බෙපයති. සබ්බං අස්මිමානන්ති නවවිධං අස්මිමානං. මූලසන්තානකානීති සන්තානෙන්වා යීතමූලානි.
මහානඬ්ගලං විය හි අනිච්චසඤ්ඤා, බුද්දානුබුද්දකානි මූලසන්තානකානි විය කිලෙසා, යථා කස්සකො
කසන්තො නඬ්ගලෙන තානි පදාලෙති, එවං යොගී අනිච්චසඤ්ඤං භාවෙන්තො අනිච්චසඤ්ඤාඤාණෙන
කිලෙසෙ පදාලෙතිති ඉදමෙත්ථ ඔපම්මසංසන්දනං.

ඔබුනාතීති හෙට්ඨා ධුනාති. නිද්ධුනාතීති පප්ථොටෙති. නිච්ඡොටෙතිති පප්ථොටෙත්වා ජඩ්ඛෙති.
ඉධාපි පබ්බජානි විය කිලෙසා, ලායනං නිච්ඡොටනං විය අනිච්චසඤ්ඤාඤාණන්ති ඉමිනා අත්ථෙන
උපමා සංසන්දෙනබ්බා.

වණ්ටච්ඡින්නායාති තිණ්හෙන බුරුප්පෙන වණ්ටච්ඡින්නාය. තදන්වයානි භවන්තීති තං අම්බපිණ්ඩිං.
අනුගච්ඡන්ති, තස්සා පතමානාය අම්බානි භූමියං පතන්ති. ඉධාපි අම්බපිණ්ඩි විය කිලෙසා,
තිණ්හබුරුප්පො විය අනිච්චසඤ්ඤා, යථා බුරුප්පෙන ඡින්නාය අම්බපිණ්ඩියා සබ්බානි අම්බානි භූමියං
පතන්ති, එවං අනිච්චසඤ්ඤාඤාණෙන කිලෙසානං මූලභූතාය අවිජ්ජාය ඡින්නාය සබ්බකිලෙසා
සමුත්ඝාතං ගච්ඡන්තීති, ඉදං ඔපම්මසංසන්දනං.

කුටඬ්ගමාති කුටං ගච්ඡන්ති. කුටනින්තාති කුටං පවිසනභාවෙන කුටෙ නින්තා. කුටසමොසරණාති
කුටෙ සමොසරිත්වා යීතා. ඉධාපි කුටං විය අනිච්චසඤ්ඤා, ගොපානසියො විය චතුර්මකකුසලධම්මා,
යථා සබ්බගොපානසීනං කුටං අග්ගං, එවං කුසලධම්මානං අනිච්චසඤ්ඤා අග්ගා. නනු ව අනිච්චසඤ්ඤා
ලොකියා, සා ලොකියකුසලානං තාව අග්ගං හොතු, ලොකුත්තරානං කථං අග්ගන්ති? තෙසම්පි

පරිලාභකරණත්වයෙන් අග්ගත්වය වෙනස්වීම. ඉමිනා උපායයෙන් සබ්බාසු උපමාසු ඔපම්මසංසන්දන වෙනස්වීම. පුරිමාහි පනෙන්ට තිහි අනිවිච්ඡාද්දාය කිව්ව, පවිජ්ජාහි බලන්න. දසම.

පුජ්ජවග්ගො දසමො.

මජ්ඣිමපණ්ණාසකො සමත්තො.

11. අන්තවග්ගො

1. අන්තසුත්තවග්ගො

103. අන්තවග්ගස්ස පඨමෙ අන්තාති කොට්ඨාසා. ඉදං සුත්තං චතුසච්චවසෙන පඤ්චක්ඛන්ධෙ යොජෙත්වා අන්තොති වචනෙන බුද්ධකායානං අප්ප්ඤ්ඤාසංවසෙන වුත්තං. පඨමං.

2-3. දුක්ඛසුත්තාදිවග්ගො

104-105. දුතියමිපි පඤ්චක්ඛන්ධෙ චතුසච්චවසෙන යොජෙත්වා දුක්ඛන්ති බුද්ධකායානං අප්ප්ඤ්ඤාසංවසෙන කමිතං. තතියමිපි තථෙව සක්කායොති බුද්ධකායානං අප්ප්ඤ්ඤාසංවසෙන කමිතං. දුතියතතියාති.

4. පරිඤ්ඤාසංවසුත්තවග්ගො

106. චතුත්ථෙ පරිඤ්ඤාසංවසාති පරිජානිතබ්බෙ සමතික්කමිතබ්බෙ. පරිඤ්ඤාන්ති සමතික්කමං. පරිඤ්ඤාතාචන්ති තාය පරිඤ්ඤාය පරිජානිත්වා සමතික්කමිත්වා ධීතං. රාගක්ඛයොතිආදිහි නිබ්බානං දස්සිතං. චතුත්ථං.

5-10. සමණසුත්තාදිවග්ගො

107-112. පඤ්චමාදිසු චතුසු චත්තාරි සච්චාති කමිතාති. නවමදසමෙසු කිලෙසප්පහානන්ති. පඤ්චමාදිති.

අන්තවග්ගො එකාදසමො.

12. ධම්මකප්පිකවග්ගො

1-2. අවිජ්ජාසුත්තාදිවග්ගො

113-114. ධම්මකප්පිකවග්ගස්ස පඨමෙ එත්තාවතා ව අවිජ්ජාගතො භොතිති යාවතා ඉමාය චතුසු සච්චෙසු අඤ්ඤාණභූතාය අවිජ්ජාය සමන්තාගතො, එත්තාවතා අවිජ්ජාගතො භොතිති අත්ථො. දුතියෙපි එසෙව නයො. පඨමදුතියාති.

3. ධම්මකප්පිකසුත්තවග්ගො

115. තතියෙ පඨමෙන ධම්මකප්පිකො, දුතියෙන සෙබ්බුමි, තතියෙන අසෙබ්බුමිති එවං ධම්මකප්පිකං පුච්ඡිතෙන විසෙසෙත්වා ද්වෙ භූමියො කමිතා. තතියං.

4. දුතියධම්මකප්පිකසුත්තවග්ගො

116. චතුත්ථෙ තිස්සන්තමිපි පුච්ඡානං තිණි විස්සජ්ජනාති කමිතාති. චතුත්ථං.

5-9. බන්ධනසුත්තාදිවශ්ණනා

117-121. පඤ්චමෙ අතීරදස්සිති තීරං වුවිච්ඡි වට්ඨං, තං න පස්සති. අපාරදස්සිති පාරං වුවිච්ඡි නිබ්බානං, තං න පස්සති. බද්ධොති කිලෙසබන්ධනෙන බද්ධො හුත්වා ජීයති ව මීයති ව අස්මා ලොකා පරං ලොකං ගච්ඡති. ඉමස්මිං සුත්තෙ වට්ඨදුක්ඛං කථිතන්ති. ඡට්ඨාදිති උත්තානත්ථානෙව. පඤ්චමාදිති.

10. සීලවත්තසුත්තවශ්ණනා

122. දසමෙ අනිච්චතොතිආදීසු හුත්වා අභාවාකාරෙන අනිච්චතො, පටිපිළනාකාරෙන දුක්ඛතො, ආබාධට්ඨයෙන රොගතො, අන්තොදොසට්ඨයෙන ගණ්ඩතො, තෙසං තෙසං ගණ්ඩානං පච්චයභාවෙන වා ඛණ්ණට්ඨයෙන වා සල්ලතො දුක්ඛට්ඨයෙන අසතො, විසභාගමභාභූතසමුට්ඨානආබාධපච්චයට්ඨයෙන ආබාධතො, අසකට්ඨයෙන පරතො, පලුප්පනට්ඨයෙන පලොකතො, සත්තසුඤ්ඤතට්ඨයෙන සුඤ්ඤතො, අත්තාභාවෙන අනත්තතො. එවමෙත්ථ “අනිච්චතො පලොකතො”ති ද්විති පදෙහි අනිච්චමනසිකාරො, “සුඤ්ඤතො අනත්තතො”ති ද්විති අනත්තමනසිකාරො, සෙසෙහි දුක්ඛමනසිකාරො වුත්තොති වෙදිතබ්බො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව. දසමං.

11. සුතවත්තසුත්තවශ්ණනා

123. තථා එකාදසමෙ. දසමස්මිඤ්ඤි “සීලවතා”ති වතුපාරිසුද්ධිසීලං වුත්තං, ඉධ සුතවතාති කම්මට්ඨානසුතං ඉදමෙව නානාකරණං. එකාදසමං.

12-13. කප්පසුත්තාදිවශ්ණනා

124-125. ද්වාදසමතෙරසමානි රාහුලොවාදසදිසානෙවාති. ද්වාදසමතෙරසමානි.

ධම්මකථිකවග්ගො ද්වාදසමො.

13. අවිජ්ජාවග්ගො

1-10. සමුදයධම්මසුත්තාදිවශ්ණනා

126-135. අවිජ්ජාවග්ගො උත්තානත්ථොව. ඉමස්මිඤ්ඤි වග්ගෙ සබ්බසුත්තෙසු වතුසච්චමෙව කථිතං.

අවිජ්ජාවග්ගො තෙරසමො.

14. කුක්කුළවග්ගො

1-13. කුක්කුළසුත්තාදිවශ්ණනා

136-149. කුක්කුළවග්ගස්ස පඨමෙ කුක්කුළන්ති සන්තත්තං ආදිත්තං ඡාරිකරාසිං විය මහාපරිලාභං. ඉමස්මිං සුත්තෙ දුක්ඛලක්ඛණං කථිතං, සෙසෙසු අනිච්චලක්ඛණාදිති. සබ්බානි වෙතානි පාටියෙක්කං පුග්ගලජ්ඣාසයෙන කථිතානිති.

කුක්කුළවග්ගො වුද්දසමො.

15. දිට්ඨිවග්ගො

1-9. අප්‍රකාශිතකෘතියෙහි

150-158. දිවයිනේ සියලුම කි. උපදායාති කි. පටිච්ච. දුතියෙ කි. අභිනිවිස්සාති කි. අභිනිවිස්සිත්වා, පච්චයං කත්වාති අත්ථො. තතියාදිසු දිවයිනිආදිනි පුග්ගලජ්ඣාසයෙන වුත්තාති. පට්ඨාදිනි.

10. ආනන්දසුත්තවශේෂණා

159. දසමෙ උපසඬකමිති අඤ්ඤෙ හික්ඛු පඤ්චක්ඛන්ධකම්මට්ඨානං කථාපෙත්වා යුඤ්ජිත්වා සටෙන්වා අරහත්තං පත්වා සත්ථු සන්තිකෙ අඤ්ඤං ඛ්‍යාකරොන්තෙ දිස්වා “අහමිපි පඤ්චක්ඛන්ධකම්මට්ඨානං කථාපෙත්වා යුඤ්ජන්තො සටෙන්තො, අරහත්තං පත්වා අඤ්ඤං ඛ්‍යාකරිස්සාමි”ති විත්තෙන්වා උපසඬකමි. සත්ථා පන අත්තනො ධර්මානකාලෙ ථෙරස්ස උපරිමග්ගත්තයවජ්ඣානං කිලෙසානං පහානං අපස්සන්තොපි “ඉමස්ස විත්තං ගණ්හිස්සාමි”ති කට්ඨෙසි. තස්සාපි එකං ද්වෙ වාරෙ මනසි කත්වාච බුද්ධපට්ඨානවෙලා ජාතාති ගන්තබ්බං හොති. ඉතිස්ස විත්තං සම්පහංසමානො විමුක්තිපරිපාචනියධම්මොව සො කම්මට්ඨානානුයොගො ජාතොති. දසමං.

දිවයිනේගො පන්තරස්මො.

උපරිපණ්ණාසකො සමත්තො.

ඛන්ධසංයුත්තවශේෂණා නිට්ඨිතා.

2. රාධසංයුත්තං

1. පට්ඨවග්ගො

1. මාරසුත්තවශේෂණා

160. රාධසංයුත්තස්ස පට්ඨමෙ මාරො වා අස්සාති මරණං වා භවෙය්‍යා. මාරෙතා වාති මාරෙතබ්බො වා. යො වා පන මියතිති යො වා පන මරති. නිබ්බිදත්ථන්ති නිබ්බිදාඤ්ඤාණත්ථං. නිබ්බානත්ථාති ඵලවිමුක්ති නාමෙසා අනුපාදානිබ්බානත්ථාති අත්ථො. අච්චයාසීති අතික්කන්තොසි. නිබ්බානොගධන්ති නිබ්බානෙ පතිට්ඨිතං. ඉදං මග්ගබ්‍රහ්මචරියං නාම නිබ්බානබ්‍රහ්මචරෙ වුස්සති, න නිබ්බානං අතික්කමිත්වාති අත්ථො. නිබ්බානපරියොසානන්ති නිබ්බානං අස්ස පරියොසානං, නිප්පත්ති නිට්ඨාති අත්ථො. පට්ඨමං.

2-10. සත්තසුත්තකෘතියෙහි

161-169. දුතියෙ සත්තො සත්තොති ලග්ගපුච්ඡා. තත්‍ර සත්තො තත්‍ර විසත්තොති තත්‍ර ලග්ගො තත්‍ර විලග්ගො. පංස්වාගාරකෙහීති පංසුසරකෙහි. කෙළායන්තීති කීළන්ති. ධනායන්තීති ධනං විය මඤ්ඤන්ති. මමායන්තීති “මම ඉදං, මම ඉදං”න්ති මමත්තං කරොන්ති, අඤ්ඤස්ස චුසිතුමිපි න දෙන්ති. විකීළනියං කරොන්තීති “නිට්ඨිතා කීළා”ති තෙ හින්දමානා කීළාවිගමං කරොන්ති. තතියෙ භවනෙත්තීති භවරජ්ජු. චතුත්ථං උත්තානමෙව. පඤ්චමාදිසු චතුසු වත්තාරි සච්චාති කටීතාති, ද්විසු කිලෙසප්පහානන්ති. දුතියාදිනි.

පට්ඨමො වග්ගො.

2. දුතියවග්ගො

1-12. මාරසුත්තකෘතියෙහි

170-181. දුතියවග්ගස්ස පඨමෙ මාරො, මාරොති මරණං පුච්ඡති. යස්මා පන රූපාදිවිනිමුක්තං මරණං නාම නත්ථී, තෙනස්ස භගවා රූපං බො, රාධ, මාරොතිආදිමාහ. දුතියෙ මාරධම්මොති මරණධම්මො. එතෙනුපායෙන සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බොති.

දුතියො වග්ගො.

3-4. ආයාචනවග්ගාදි

1-11. මාරාදිසුත්තඵකාදසකවණ්ණනා

182-205. තතො පරං උත්තානත්ථමෙව. අයඤ්ඤි රාධත්ථෙරො පටිභානියත්ථෙරො නාම. තථාගතස්ස ඉමං ථෙරං දිස්වා සුබ්බමං කාරණං උපට්ඨාති. තෙනස්ස භගවා නානානායෙහි ධම්මං දෙසෙති. එවං ඉමස්මිං රාධසංයුත්තෙ ආදිතො ද්වෙ වග්ගා පුච්ඡාවසෙන දෙසිතා, තතියො ආයාචනෙන, චතුත්ථො උපනිසිත්තකකථාවසෙන. සකලම්පි පනෙන රාධසංයුත්තං ථෙරස්ස විමුක්තිපරිපාවතීයධම්මවසෙනෙව ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං.

රාධසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. දිට්ඨිසංයුත්තං

1. සොතාපත්තිවග්ගො

1. වාතසුත්තවණ්ණනා

206. දිට්ඨිසංයුත්තෙ න වාතා වායන්තිආදිසු එවං කිර තෙසං දිට්ඨි – “යෙපි එතෙ රුක්ඛසාධාදීනි භඤ්ජන්තා වාතා වායන්ති, න එතෙ වාතා, වාතලෙසො නාමෙසො, වාතො පන එසිකත්ථම්මො විය පබ්බතකුටං විය ව යීතො. තථා යාපි එතා තිණකට්ඨාදීනි වහන්තියො නදියො සන්දන්ති, න එත්ථ උදකං සන්දකි, උදකලෙසො නාමෙස, උදකං පන එසිකත්ථම්මො විය පබ්බතකුටං විය ව යීතං. යාපිමා ගබ්හිනියො විජායන්තිති ව චූච්චන්ති, කිඤ්චාපි තා මිලාතුදරා භොන්ති, ගබ්හො පන න නික්ඛමති, ගබ්හලෙසො නාමෙසො, ගබ්හො පන එසිකත්ථම්මො විය පබ්බතකුටං විය ව යීතො. යෙපි එතෙ චන්දිමසූරියා උදෙන්ති වා අපෙන්නි වා, නෙව තෙ උදෙන්ති න අපෙන්නි, චන්දිමසූරියලෙසො නාමෙස, චන්දිමසූරියා පන එසිකත්ථම්මො විය පබ්බතකුටං විය ව යීතා” ති.

2-4. එතංමමසුත්තාදිවණ්ණනා

207-209. දිට්ඨන්තිආදිසු දිට්ඨං රූපායතනං. සුත්තං සද්දායතනං. මුත්තං ගන්ධායතනං රසායතනං ථොට්ඨබ්බායතනං. තඤ්ඤි පත්ථා ගහෙතබ්බතො මුත්තන්ති ව චුත්තං. අවසෙසානි සත්තායතනානි විඤ්ඤානං නාම. පත්තන්ති පරියෙසිත්වා වා අපරියෙසිත්වා වා පත්තං. පරියෙසිතන්ති පත්තං වා අපත්තං වා පරියෙසිතං. අනුච්චරිතං මනසානි විත්තෙන අනුසඤ්චරිතං. ලොකස්මිඤ්ඤි පරියෙසිත්වා පත්තම්පි අත්ථී, පරියෙසිත්වා නොපත්තම්පි, අපරියෙසිත්වා පත්තම්පි, අපරියෙසිත්වා නොපත්තම්පි. තත්ථ පරියෙසිත්වා පත්තං පත්තං නාම, පරියෙසිත්වා නොපත්තං පරියෙසිතං නාම. අපරියෙසිත්වා පත්තඤ්ච අපරියෙසිත්වා නොපත්තඤ්ච මනසානුච්චරිතං නාම. අථ වා පරියෙසිත්වා පත්තම්පි අපරියෙසිත්වා පත්තම්පි පත්තට්ඨෙන පත්තං නාම, පරියෙසිත්වා නොපත්තමෙව පරියෙසිතං නාම, අපරියෙසිත්වා නොපත්තං මනසානුච්චරිතං නාම. සබ්බං වා එතං මනසා අනුච්චරිතමෙව.

5. නත්ථිදිත්තසුත්තවණ්ණනා

210. නත්ථි දිත්තන්තිආදිසු නත්ථි දිත්තන්ති දිත්තස්ස ඵලාභාවං සන්ධාය වදන්ති. සිට්ඨං චූච්චති මහායාගො. හුත්තන්ති පහෙණකසක්කාරො අධිජ්ජෙතො. තම්පි උභයං ඵලාභාවමෙව සන්ධාය

පටික්ඛිපන්නි. සුක්කදුක්ඛවානන්ති සුක්කදුක්ඛතානං, කුසලාකුසලානන්ති අත්ථො. එලං විපාකොති යං එලන්ති වා විපාකොති වා වුව්වති, තං නත්ථිති වදන්ති. නත්ථි අයං ලොකොති පරලොකෙ ධීතස්ස අයං ලොකො නත්ථි. නත්ථි පරො ලොකොති ඉධ ලොකෙ ධීතස්සපි පරො ලොකො නත්ථි, සබ්බෙ තත්ථ තත්ථෙව උච්ඡිජ්ජන්තිති දස්සෙන්නි. නත්ථි මාතා නත්ථි පිතාති තෙසු සම්මාපටිපන්නිමිච්ඡාපටිපන්නිනං එලාභාවවසෙන වදන්ති. නත්ථි සත්තා ඔපපාතිකාති වචිත්වා උජ්ජජනකසත්තා නාම නත්ථිති වදන්ති. නත්ථි ලොකෙ සමණුච්ඡාමණාති ලොකෙ සම්මාපටිපන්නා සමණුච්ඡාමණා නාම නත්ථිති වදන්ති.

වාතුමහාභුතිකොති වතුමහාභුතමයො. පථවී පථවීකායන්ති අජ්ඣත්තිකා පථවීධාතු බාහිරං පථවීධාතුං. අනුපෙතීති අනුයාති. අනුපගච්ඡතීති තස්සෙව වෙවචනං, අනුගච්ඡතීතිපි අත්ථො. උභයෙනාපි උපෙති උපගච්ඡතීති දස්සෙන්නි. ආසාදිසුපි එසෙව නයො. ඉන්ද්‍රියානීති මනව්ජට්ඨානී ඉන්ද්‍රියානී. සංකමන්තිති ආකාසං පක්ඛන්දන්ති. ආසන්දිපඤ්චමාති නිපන්තමඤ්චෙන පඤ්චමා, මඤ්චො වෙව, චත්තාරො මඤ්චපාදෙ ගහෙත්වා ධීතා චත්තාරො පූරිසා වාති අත්ථො. යාව ආලාභනාති යාව සුසානා. පදානීති “අයං එවං සිලවා අහොසි, එවං දුස්සිලො” තිආදිනා නයෙන පවත්තානි ගුණාගුණපදානි. සරිරමෙව වා එත්ථ පදානීති අධිජ්ජෙතං. කාපොතකානීති කපොතකචණ්ණානි, පාරාවතපක්ඛචණ්ණානීති අත්ථො. භස්සත්තාති භස්මන්තා. අයමෙව වා පාළි. ආහුතියොති යං පහණකසක්කාරාදිභෙදං දින්නදානං, සබ්බං තං ඡාරිකාවසානමෙව හොති, න තතො පරං එලදායකං හුත්වා ගච්ඡතීති අත්ථො. දත්තුපඤ්ඤත්තන්ති දත්තුති බාලමනුස්සෙහි පඤ්ඤත්තං. ඉදං වුත්තං හොති – බාලෙහි අබුද්ධිහි පඤ්ඤත්තමිදං දානං, න පණ්ඩිතෙහි. බාලා දෙන්ති, පණ්ඩිතා ගණහන්තිති දස්සෙන්නි.

6. කරොතොසුත්තවණ්ණනා

211. කරොතොති සහත්ථා කරොන්තස්ස. කාරයතොති ආණන්තියා කාරෙන්තස්ස. ඡින්නොති පරෙසං හත්ථාදිති ඡින්නන්තස්ස. ඡෙදාපයතොති පරෙහි ඡෙදාපෙන්තස්ස. පවතොති දණ්ඩෙන පිළෙන්නස්ස. පවාපයතොති පරෙහි දණ්ඩාදිනා පිළාපෙන්තස්ස. සොවතො සොවාපයතොති පරස්ස භණ්ඩහරණාදිති සොකං සයං කරොන්තස්සාපි පරෙහි කාරෙන්තස්සාපි. කිලමතො කිලමාපයතොති ආභාරුපච්ඡෙදබන්ධනාගාරපචෙසනාදිති සයං කිලමෙන්තස්සපි පරෙහි කිලමාපෙන්තස්සපි. එන්දතො එන්දාපයතොති පරං එන්දන්තං එන්දනකාලෙ සයමිපි එන්දතො පරෙමිපි එන්දාපයතො. පාණමතිපාතයතොති පාණං හනන්තස්සපි හනාපෙන්තස්සපි. එවං සබ්බත්ථ කරණකාරාපනවසෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සන්ධින්නි සරසන්ධිං. නිල්ලොපන්ති මහාවිලොපං. එකාගාරිකන්ති එකමෙව සරං පරිවාරෙන්වා විලුම්පනං. පරිපන්ථෙ තිට්ඨතොති ආගතාගතානං අවිජින්නන්ථං මග්ගෙ තිට්ඨතො. කරොතො න කරියති පාපන්ති යංකිඤ්චි පාපං කරොමිති සඤ්ඤාය කරොතොපි පාපං න කරියති, නත්ථි පාපං. සත්තා පන කරොමාති එවංසඤ්ඤිතො හොන්තිති දිපෙන්නි. ධුරපරියන්තෙනාති ධුරනෙමිනා, ධුරධාරසදිසපරියන්තෙන වා. එකමංසබ්බෙන්ති එකමංසරාසිං. පුඤ්ජන්ති තස්සෙව වෙවචනං. තතොතිදානන්ති එකමංසබ්බකරණනිදානං.

දක්ඛිණන්ති දක්ඛිණතිරෙ මනුස්සා කක්ඛලා දාරුණා, තෙ සන්ධාය හනන්තොතිආදි වුත්තං. උත්තරන්ති උත්තරතිරෙ සද්ධා හොන්ති පසන්නා බුද්ධිමාමකා ධම්මමාමකා සංඝසමාමකා, තෙ සන්ධාය දදන්තොතිආදි වුත්තං. තත්ථ යජන්තොති මහායාගං කරොන්තො. දමෙනාති ඉන්ද්‍රියදමෙන උපොසථකම්මෙන. සංයමෙනාති සීලසංයමෙන. සච්චවජ්ජෙනාති සච්චවචනෙන. ආගමොති ආගමනං, පවත්තිති අත්ථො. සබ්බථාපි පාපපුඤ්ඤානං කිරියමෙව පටික්ඛිපන්නි.

7. හෙතුසුත්තවණ්ණනා

212. නත්ථි හෙතු නත්ථි පච්චයොති එත්ථ පච්චයොති හෙතුවෙවචනමෙව. උභයෙනාපි විජ්ජමානමෙව කායදුච්චරිතාදිනං සංකිලෙසපච්චයං, කායසුචරිතාදිනඤ්ච විසුද්ධිපච්චයං පටික්ඛිපන්නි. නත්ථි බලන්ති යමහි අත්තතො බලෙ පතිට්ඨිතා ඉමෙ සත්තා දෙවත්තමිපි මාරත්තමිපි බ්‍රහ්මත්තමිපි සාවකබොධිමිපි පච්චෙකබොධිමිපි සබ්බඤ්ඤත්තමිපි පාපුණන්ති, තං බලං පටික්ඛිපන්නි. නත්ථි

වීරියන්තිආදීනි සබ්බානි අඤ්ඤාමඤ්ඤාදිවචනානෙව. “ඉදං නො වීරියෙන, ඉදං පුරිසථාමෙන, ඉදං පුරිසපරක්කමෙන පත්ත”න්ති, එවං පවත්තවචනපටික්ඛෙපකරණවසෙන පනෙතානි විසුං ආදියන්ති.

සබ්බෙ සත්තානි ඔට්ඨගොණගදුභාදයො අනවසෙසෙ පරිග්ගණන්ති. සබ්බෙ පාණානි එකින්ද්‍රියො පාණො, ද්වින්ද්‍රියො පාණානිආදිවසෙන වදන්ති. සබ්බෙ භූතානි අණ්ඩකොසවත්ථිකොසෙසු භූතෙ සන්ධාය වදන්ති. සබ්බෙ ජීවානි සාලියවගොධුමාදයො සන්ධාය වදන්ති. තෙසු හි තෙ විරුහනභාවෙන ජීවසඤ්ඤානො. අවසා අබලා අවීරියානි තෙසං අත්තනො වසො වා බලං වා වීරියං වා නත්ථි. නියතිසඬගතිභාවපරිණතානි එත්ථ නියතීති නියතතා. සඬගතීති ඡන්තං අභිජානිතං තත්ථ තත්ථ ගමනං. භාවොති සභාවායෙව. එවං නියතියා ව සඬගතියා ව භාවෙන ව පරිණතා නානප්පකාරතං පත්තා. යෙන හි යථා භවිතබ්බං, සො තථෙව භවති. යෙන න භවිතබ්බං, සො න භවතිති දස්සෙන්නි. ජස්වෙවාභිජානීසුති ඡසු එව අභිජානීසු යත්වා සුබඤ්ඤා දුක්ඛඤ්ඤා පටිසංවෙදෙන්ති, අඤ්ඤා සුබදුක්ඛභූමි නත්ථිති දස්සෙන්නි.

8-10. මහාදිට්ඨසුත්තාදිවණ්ණනා

213-215. අකටානි අකතා. අකටව්ධානි අකතව්ධානා, “එවං කරොහී”ති කෙනචි කාරිතාපි න භොග්නීති අත්ථො. අනිම්මිතානි ඉද්ධියාපි න නිම්මිතා. අනිම්මානානි අනිම්මාපිතා. “අනිම්මිතබ්බා”තිපි පායො, න නිම්මිතබ්බානි අත්ථො. වඤ්ඤානි වඤ්ඤාපසුචඤ්ඤානාලාදයො විය අඵලා කස්සපි අජනකා. පබ්බතකුටං විය යීතානි කුටටයා. එසිකටයායිනො විය හුත්වා යීතානි එසිකටයායිටයීතා, යථා සුනිධානො එසිකත්ථම්මො නිච්චලො තිට්ඨති, එවං යීතානි අත්ථො. න ඉඤ්ජන්තීති එසිකත්ථම්මො විය යීතත්තා න වලන්ති. න විපරිණමන්තීති පකතිං න විජහන්ති. න අඤ්ඤාමඤ්ඤා බ්‍යාබාධෙන්තීති අඤ්ඤාමඤ්ඤා න උපහනන්ති. නාලන්ති න සමත්ථා. පට්ඨිකායොනිආදීසු පට්ඨියෙව පට්ඨිකායො, පට්ඨිසමුභො වා. සත්තන්තංත්වෙව කායානන්ති යථා මුග්ගරාසිආදීසු පහටං සත්ථං මුග්ගරාසිආදීනං අන්තරෙතෙව පවිසති, එවං සත්තන්තං කායානං අන්තරෙන ඡිද්දෙන විවරෙන සත්ථං පවිසති. තත්ථ “අහං ඉමං ජීවිතා වොරොපෙමී”ති කෙවලං සඤ්ඤාමත්තමෙව භොගීති දස්සෙන්නි.

යොනිපමුඛසතසහස්සානීති පමුඛයොනිනං උත්තමයොනිනං වුද්දසසතසහස්සානි අඤ්ඤානි ව සට්ඨිසතානි අඤ්ඤානි ව ඡසතානි පඤ්ච ව කම්මුනො සතානීති පඤ්චකම්මසතානි වානි කෙවලං තක්කමත්තකෙන නිරත්ථකදිට්ඨිං දිපෙන්නි. පඤ්ච ව කම්මානි තිණි ව කම්මානීආදීසුපි එසෙව නයො. කෙචි පනාහු “පඤ්ච කම්මානීති පඤ්චන්ද්‍රියවසෙන ගණන්ති, තිණිති කායකම්මාදිවසෙනා”ති. කම්මෙ ව අඩ්ඨකම්මෙ වානි එත්ථ පනස්ස කායකම්මවචිකම්මානි කම්මන්ති ලද්ධි, මනොකම්මං උපඩ්ඨකම්මන්ති. ද්වට්ඨිපට්ඨපදානි ද්වාසට්ඨිපට්ඨපදානි වදන්ති. ද්වට්ඨන්තරකප්පානි එකස්මිං කප්පෙ වතුසට්ඨි අන්තරකප්පා නාම භොග්නි, අයං පන අඤ්ඤා ද්වෙ අජානන්තො එවමාහ.

ජලාභිජානියොති කණ්භාභිජානි නිලාභිජානි ලොභිතාභිජානි හලිද්දාභිජානි සුක්කාභිජානි පරමසුක්කාභිජානීති ඉමා ඡ අභිජානියො වදන්ති. තත්ථ ඔරබ්භිකා සුකරිකා සාකුණිකා මාගවිකා ලුද්දා මච්ඡසාතකා වොරා වොරසාතකා බන්ධනාගාරිකා, යෙ වා පනඤ්ඤෙපි කෙචි කුරුකම්මන්තා, අයං කණ්භාභිජානීති වදන්ති. භික්ඛු නිලාභිජානීති වදන්ති. තෙ කිර වතුසු පච්චයෙසු කණ්ටකෙ පක්ඛිපිත්වා බාදන්ති, “භික්ඛු ව කණ්ටකචුත්තිකා”ති (අ. නි. 6.57) අයං භිස්ස පාළි එව. අථ වා කණ්ටකචුත්තිකා එව නාම එකෙ පබ්බජිතානි වදන්ති. ලොභිතාභිජානි නාම නිගණ්ඨා එකසාටකානි වදන්ති. ඉමෙ කිර පුරිමෙහි ද්විහි පණ්ඩරතරා. ගිහී ඔදාතවසනා අවෙලකසාවකා හලිද්දාභිජානීති වදන්ති. එවං අත්තනො පච්චයදායකෙ නිගණ්ඨෙහිපි ජෙට්ඨකතරෙ කරොන්ති. ආජීවකා ආජීවිනියො අයං සුක්කාභිජානීති වදන්ති. තෙ කිර පුරිමෙහි වතුහි පණ්ඩරතරා. නන්දො වච්ඡො, කිසො සංකිච්චො, මක්ඛලි ගොසාලො පරමසුක්කාභිජානීති වදන්ති. තෙ කිර සබ්බෙහි පණ්ඩරතරා.

අට්ඨ පුරිසභූමියොති මන්දභූමි බිඬ්ඨාභූමි වීමංසකභූමි උජුගතභූමි සෙබභූමි සමණභූමි ජානනභූමි පන්තභූමීති ඉමා අට්ඨ පුරිසභූමියොනි වදන්ති. තත්ථ ජානදිවසතො පට්ඨාය සත්ත දිවසෙ සම්බාධට්ඨානතො නික්ඛන්තත්තා සත්තා මන්දා භොග්නි මොමුහා, අයං මන්දභූමීති වදන්ති. යෙ පන දුග්ගතිනො ආගතා භොග්නි, තෙ අභිණ්භං රොදන්ති වෙව විරවන්ති ව, සුගතිනො ආගතා තං අනුස්සරිත්වා අනුස්සරිත්වා භසන්ති, අයං බිඬ්ඨාභූමි නාම. මාතාපිතුනං හත්ථං වා පාදං වා මඤ්චං වා පීයං

වා ගහෙත්වා භූමියං පදනික්ඛිපනං විමංසකභූමි නාම. පදසා ගන්තුං සමත්ථකාලො උජ්ජගතභූමි නාම. සිප්පානි සික්ඛනකාලො සෙබභූමි නාම. සරා නික්ඛම්ම පබ්බජනකාලො සමණභූමි නාම. ආවරියං සෙවිත්වා ජානනකාලො ජානනභූමි නාම. “භික්ඛු ව පන්තකො ජිනො න කිඤ්ච ආහා”ති එවං අලාභිං සමණං පන්තභූමිති වදන්ති.

එකුනපඤ්ඤාස ආචීවකසතෙති එකුනපඤ්ඤාස ආචීවචුත්තිසතානි. පරිබ්බාජකසතෙති පරිබ්බාජකපබ්බජ්ජාසතානි. නාගවාසසතෙති නාගමණ්ඩලසතානි. විසෙ ඉන්ද්‍රියසතෙති විස ඉන්ද්‍රියසතානි. තිංසෙ නිරයසතෙති තිංස නිරයසතානි. රජොධාතුයොති රජඔකිරණවධානානි. හත්ථපිට්ඨිපාදපිට්ඨාදිති සන්ධාය වදති. සත්ත සඤ්ඤීගබ්භාති ඔට්ඨගොණගදුහඅප්පසුම්ගමනිංසෙ සන්ධාය වදති. සත්ත අසඤ්ඤීගබ්භාති සාලියවගොධුමමුග්ගකඩගුවරකකුදුසකෙ සන්ධාය වදති. නිගණ්ඨීගබ්භාති ගණ්ඨීමිති ජාතගබ්භා, උච්ඡ්‍රවෙච්චනප්‍රාදයො සන්ධාය වදති. සත්ත දෙවාති බහු දෙවා, සො පන සත්තාති වදති. මනුස්සාපි අනන්තා, සො සත්තාති වදති. සත්ත පෙසාවාති පිසාවා මහත්තමහත්තා, සත්තාති වදති. සරාති මහාසරා. කණ්ණමුණ්ඩ-රථකාර-අනොතත්ත-සිහප්පපාන-ඡද්දන්ත-මුචලින්ද-කුණාලදහෙ ගහෙත්වා වදති.

පට්ඨානි ගණ්ඨිකා. පපාතාති මහාපපාතා. පපාතසතානීති බුද්දකපපාතසතානි. සුපිනාති මහාසුපිනා. සුපිනසතානීති බුද්දකසුපිනසතානි. මහාකප්පිනොති මහාකප්පානං. එත්ථ එකමිභා මහාසරා වස්සසතෙ වස්සසතෙ කුසග්ගෙන එකං උදකබ්බන්දුං නිහරිත්වා සත්තක්ඛන්තුං තමිහි සරෙ නිරුද්ධකෙ කතෙ එකො මහාකප්පොති වදති. එවරුපානං මහාකප්පානං චතුරාසීතිසතසහස්සාති බෙපෙත්වා බාලෙ ව පණ්ඩිතෙ ව දුක්ඛස්සන්තං කරොන්තිති අයමස්ස ලද්ධි. පණ්ඩිතොපි කිර අන්තරාවිසුජ්ඣිතුං න සක්කොති, බාලොපි තතො උද්ධං න ගච්ඡති.

සිලෙන වාති අවෙලකසිලෙන වා අඤ්ඤෙන වා යෙන කෙනවි. වතෙනාති තාදිසෙනෙව වතෙන. තපෙනාති තපොකම්මෙන. අපරිපක්කං පරිපාවෙති නාම යො “අහං පණ්ඩිතො”ති අන්තරාවිසුජ්ඣති. පරිපක්කං චුස්ස චුස්ස බ්‍යන්තිකරොති නාම යො “අහං බාලො”ති චුත්තපරිමාණකාලං අතික්කමිත්වා යාති. හෙවං තත්ථීති එවං තත්ථී. තඤ්ඤි උභයමිපි න සක්කා කාතුන්ති දීපෙති. දොණමිතෙති දොණෙන මිතං විය. සුබදුක්ඛෙති සුබදුක්ඛං. පරියන්තකතෙති චුත්තපරිමාණෙන කාලෙන කතපරියන්තො. නත්ථී භායනවඩ්ඪනෙති නත්ථී භායනවඩ්ඪනානි, න සංසාරො පණ්ඩිතස්ස භායති, න බාලස්ස වඩ්ඪනීති අත්ථො. උක්කංසාවකංසෙති උක්කංසාවකංසා. භායනවඩ්ඪනානමෙවෙනං වෙච්චනං. ඉදානි තමත්ථං උපමාය සාධෙන්නො සෙය්‍යථාපි නාමාතිආදිමාහ. තත්ථ සුත්තගුලෙති වෙයෙත්වා කතසුත්තගුලෙ. නිබ්බේධීයමානමෙව පලෙතීති පබ්බතෙ වා රුක්ඛග්ගෙ වා යත්වා ඛින්නං සුත්තප්පමාණෙන නිබ්බේධීයමානමෙව ගච්ඡති, සුත්තෙ ඛිණෙ තත්ථෙව තිට්ඨති, න ගච්ඡති එවමෙව බාලා ව පණ්ඩිතා ව කාලවසෙන නිබ්බේධීයමානා සුබදුක්ඛං පලෙන්නි, යථාචුත්තෙන කාලෙන අතික්කමන්තිති දස්සෙති.

11-18. අන්තවාසුත්තාදිවණ්ණනා

216-223. අන්තවා ලොකොති එකතො වඩ්ඪිතනිමිත්තං ලොකොති ගාහෙන වා තක්කෙන වා උප්පන්තදිට්ඨි. අනන්තවාති සබ්බතො වඩ්ඪිතං අප්පමාණනිමිත්තං ලොකොති ගාහෙන වා තක්කෙන වා උප්පන්තදිට්ඨි. තං ජීවං තං සරිරන්ති ජීවඤ්ච සරිරඤ්ච එකමෙවාති උප්පන්තදිට්ඨි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති. ඉමානි තාව සොතාපත්තිමග්ගවසෙන අට්ඨාරස වෙය්‍යාකරණානි එකං ගමනං.

2. දුතියගමනාදිවග්ගවණ්ණනා

224-301. දුතියං ගමනං දුක්ඛවසෙන චුත්තං. තත්‍රාපි අට්ඨාරසෙව වෙය්‍යාකරණානි, තතො පරානි “රුපි අත්තා හොති”තිආදිති අට්ඨ වෙය්‍යාකරණානි, තෙහි සද්ධිං තං දුතියපෙය්‍යාලොති චුත්තො.

තත්ථ රුපීති ආරම්මණමෙව “අත්තා”ති ගහිතදිට්ඨි. අරුපීති ඤානං “අත්තා”ති ගහිතදිට්ඨි. රුපී ව අරුපී වාති ආරම්මණඤ්ච ඤානඤ්ච “අත්තා”ති ගහිතදිට්ඨි. තෙව රුපී නාරුපීති තක්කමත්තෙන ගහිතදිට්ඨි. එකන්තසුඛිති ලාභිතක්කිජාතිස්සරානං උප්පන්තදිට්ඨි. ඤානලාභිනොපි හි අතිතෙ

එකන්තසුඛං අත්තභාවං මනසිකරොතො එවං දිට්ඨි උප්පජ්ජති. තක්කිනොපි “යථා එතරහි අභං එකන්තසුඛි, එවං සම්පරායෙපි භවිස්සාමි”ති උප්පජ්ජති. ජාතිස්සරස්සපි සත්තට්ඨභවෙ සුඛිතභාවං පස්සන්තස්ස එවං උප්පජ්ජති, එකන්තදුක්ඛිතිආදීසුපි එසෙව න යො.

තනියපෙය්‍යාලො අනිච්චදුක්ඛවසෙන තෙහියෙව ඡබ්බිසති යා සුත්තෙහි චුත්තො, චතුත්ථපෙය්‍යාලො තිපරිවට්ටවසෙනාති.

දිට්ඨිසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ඔක්කන්තසංයුත්තං

1-10. වක්ඛුසුත්තාදිවණ්ණනා

302-311. ඔක්කන්තසංයුත්තෙ අධිමුච්චිති සද්ධාධිමොක්ඛං පටිලභති. ඔක්කන්තො සම්මත්තනියාමන්ති පටිට්ඨො අරියමග්ගං. අභබ්බො ච තාව කාලං කාතුන්ති ඉමිනා උප්පන්නෙ මග්ගෙ එලස්ස අනන්තරායනං දිපෙති. උප්පන්නස්මිඤ්ඤි මග්ගෙ එලස්ස අන්තරායකරණං නාම නත්ථි. තෙනෙවාහ – “අයඤ්ච පුග්ගලො සොතාපත්තිඑලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නො අස්ස, කප්පස්ස ච උඬ්ඨස්සනවෙලා අස්ස, නෙව තාව කප්පො උඬ්ඨස්සනෙය්‍යා, යාවායං පුග්ගලො න සොතාපත්තිඑලං සච්ඡිකරොති, අයං චුච්චති පුග්ගලො යීතකප්පි”ති (පු. ප. 17). මත්තසො නිජ්ඣානං ඛමන්තිති පමාණතො ඔලොකනං ඛමන්ති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

ඔක්කන්තසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. උප්පාදසංයුත්තවණ්ණනා

312-321. උප්පාදසංයුත්තෙ සබ්බං පාකට්ඨෙව.

උප්පාදසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. කිලෙසසංයුත්තවණ්ණනා

322-331. කිලෙසසංයුත්තෙ චිත්තස්සෙසො උපක්කිලෙසොති කතරචිත්තස්ස? චතුමකචිත්තස්ස. තෙභුමකචිත්තස්ස තාව භොතු, ලොකුත්තරස්ස කථං උපක්කිලෙසො භොතිති? උප්පත්තිනිවාරණතො. සො හි තස්ස උප්පජ්ජිතුං අප්පදානෙන උපක්කිලෙසොති වෙදිතබ්බො. නෙක්ඛම්මනින්නන්ති නවලොකුත්තරධම්මනින්නං. චිත්තන්ති සමථිපස්සනාචිත්තං. අභිඤ්ඤා සච්ඡිකරණියෙසු ධම්මෙසුති පටිච්චෙක්ඛණඤාණෙන අභිජානිත්වා සච්ඡිකාතබ්බෙසු ඡළභිඤ්ඤාධම්මෙසු, එකං ධම්මං වා ගණන්තෙන නෙක්ඛම්මන්ති ගහෙතබ්බං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

කිලෙසසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සාරිපුත්තසංයුත්තං

1-9. විවෙකපුත්තාදිවණ්ණනා

332-340. සාරිපුත්තසංයුත්තස්ස පට්ඨමෙ න එවං භොතිති අභඬ්ඤාමමඬ්ඤායානං පභීනත්තා එවං න භොති. දුතියාදීසුපි එසෙව න යො. පට්ඨාදීති.

10. සුවිමුඛිසුත්තවණ්ණනා

341. දසමෙ සුවිමුඛිනි එවංනාමිකා. උපසඬකමිති ථෙරං අභිරුපං දස්සනියං සුවණ්ණවණ්ණං සමන්තපාසාදිකං දිස්වා “ඉමිනා සද්ධිං පරිභාසං කරිස්සාමි”ති උපසඬකමි. අපං ථෙරෙන තස්මිං වචනෙ පටික්ඛිත්තෙ “ඉදානිස්ස වාදං ආරොපෙස්සාමි”ති මඤ්ඤමානා තෙන හි, සමණ, උභහමුඛො භුඤ්ජසීති ආහ. දිසාමුඛොති වතුද්දිසාමුඛො, වතස්සො දිසා ඔලොකෙන්තොති අත්ථො. විදිසාමුඛොති වතස්සො විදිසා ඔලොකෙන්තො.

වත්ථුවිජ්ජානිරවජානවිජ්ජායාති වත්ථුවිජ්ජාසඬබ්බානාය තිරවජානවිජ්ජාය. වත්ථුවිජ්ජා නාම ලාබ්ඛවත්ථු-කුමිභණ්ඩවත්ථු-මුලකවත්ථු-ආදීනං වත්ථුනං එලසම්පත්තිකාරණකාලජානනුපායො. මිච්ඡාජීවෙන ජීවිකං කප්පෙන්තිති තෙනෙව වත්ථුවිජ්ජානිරවජානවිජ්ජාසඬබ්බාතෙන මිච්ඡාජීවෙන ජීවිකං කප්පෙන්ති, තෙසං වත්ථුනං සම්පාදනෙන පසන්තෙහි මනුස්සෙහි දින්නෙ පච්චයෙ පරිභුඤ්ජන්තා ජීවන්තිති අත්ථො. අධොමුඛොති වත්ථුං ඔලොකෙන්වා භුඤ්ජමානවසෙන අධොමුඛා භුඤ්ජන්ති නාම. එවං සබ්බත්ථං යොජනා කාතබ්බා. අපි චෙත්ථ නක්ඛත්තවිජ්ජානි “අජ්ජ ඉමං නක්ඛත්තං ඉමිනා නක්ඛත්තෙන ගන්තබ්බං, ඉමිනා ඉදඤ්චිදඤ්ච කාතබ්බ”න්ති එවං ජානනවිජ්ජා. දුතෙය්‍යන්ති දුතකම්මං, තෙසං තෙසං සාසනං ගහෙත්වා තත්ථ තත්ථ ගමනං. පහිණගමනන්ති එකගාමස්මිංයෙව එකකුලස්ස සාසනෙන අඤ්ඤකුලං උපසඬකමනං. අඬගවිජ්ජාති ඉත්ථිලක්ඛණපුරිසලක්ඛණවසෙන අඬගසම්පත්තිං ඤත්වා “තාය අඬගසම්පත්තියා ඉදං නාම ලබ්භති”ති එවං ජානනවිජ්ජා. විදිසාමුඛොති අඬගවිජ්ජා හි තං තං සරිරකොට්ඨාසං ආරබ්භ පවත්තත්තා විදිසාය පවත්තා නාම, තස්මා තාය විජ්ජාය ජීවිකං කප්පෙන්වා භුඤ්ජන්තා විදිසාමුඛා භුඤ්ජන්ති නාම. එවමාරොචෙසීති “ධම්මිකං සමණා”තිආදීනි වදමානා සාසනස්ස නිය්‍යානිකං ගුණං කථෙසි. තඤ්ච පරිබ්බාජිකාය කථං සුත්වා පඤ්චමත්තානි කුලසතානි සාසනෙ ඔතරිංසුති.

සාරිපුත්තසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. නාගසංයුත්තං

1. සුද්ධිකසුත්තවණ්ණනා

342. නාගසංයුත්තෙ අණ්ඩජාති අණ්ඩෙ ජාතා. ජලාබ්ඛජාති වත්ථිකොසෙ ජාතා. සංසෙදජාති සංසෙදෙ ජාතා. ඔපපාතිකාති උපපතිත්වා විය ජාතා. ඉදඤ්ච පන සුත්තං අට්ඨුප්පත්තියා චුත්තං. හික්ඛුනඤ්චි “කති නු ඛො නාගයොනියො”ති කථා උදපාදි. අපං භගවා පුග්ගලානං නාගයොනිහි උද්ධරණත්ථං නාගයොනියො ආවිකරොන්තො ඉමං සුත්තමාහ.

2-50. පණ්ණිනරසුත්තාදිවණ්ණනා

343-391. දුතියාදිසු වොස්සට්ඨකායාති අභිතුණ්ඩිකපරිබුද්ධං අගණෙත්වා විස්සට්ඨකායා. ද්වයකාරිනොති දුට්ඨකාරිනො, කුසලාකුසලකාරිනොති අත්ථො. සචජ්ජ මයන්ති සචෙ අජ්ජ මයං. සහබ්‍යතං උපපජ්ජන්ති සහභාවං ආපජ්ජති. තත්ත්වස අකුසලං උපපත්තියා පච්චයො හොති, කුසලං උපපන්නානං සම්පත්තියා. අත්තන්ති බාදනියහොජනියං. පානන්ති යංකිඤ්චි පානකං. වත්ථන්ති නිවාසනපාරුපනං. යානන්ති ඡත්තුපාහනං ආදිං කත්වා යංකිඤ්චි ගමනපච්චයං. මාලන්ති යංකිඤ්චි සුමනමාලාදිපුප්ඵං. ගන්ධන්ති යංකිඤ්චි වන්දනාදිගන්ධං. විලෙපනන්ති යංකිඤ්චි ඡවිරාගකරණං. සෙය්‍යාවසථපදිපෙය්‍යන්ති මඤ්චපීඨාදිසෙය්‍යං එකභූමිකාදිආවසථං වට්ටිතෙලාදිපදිපුපකරණඤ්ච දෙනිති අත්ථො. තෙසඤ්චි දිසායුක්තාය ව වණ්ණවත්තතාය ව සුඛබ්බුලතාය ව පත්ථනං කත්වා ඉමං දසවිධං දානවත්ථුං දත්වා තං සම්පත්තිං අනුභවිතුං තත්ථ නිබ්බත්තන්ති. සෙසං සබ්බත්ථං උත්තානමෙවාති.

නාගසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සුපණ්ණසංයුත්තවණ්ණනා

392-437. සුපණ්ණසංයුත්තෙ පත්තානං වණ්ණවත්තනය ගරුළා සුපණ්ණානි වුත්තා. ඉධාපි පටමසුත්තං පුරිමනයෙනෙව අට්ඨප්පත්තියං වුත්තං. හරත්තීති උද්ධරන්ති. උද්ධරමානා ව පන තෙ අත්තනා හිනෙ වා සමෙ වා උද්ධරිතුං සක්කොන්ති, න අත්තනා පණ්ණතරෙ. සත්තව්ධා හි අනුද්ධරණියනාගා නාම පණ්ණතරා කම්බලස්සතරා ධතරට්ඨා සත්තසීදන්තරවාසිනො පටච්චිට්ඨකා පබ්බතට්ඨකා විමානට්ඨකාති. තත්ත අණ්ඩජාදිනං ජලාබ්‍රජාදයො පණ්ණතරා, තෙ තෙහි අනුද්ධරණියා. කම්බලස්සතරා පන නාගසෙනාපතිනො, තෙ යත්ථ කත්ථවි දිස්වා යො කොචි සුපණ්ණො උද්ධරිතුං න සක්කොති. ධතරට්ඨා පන නාගරාජානො, තෙපි කොචි උද්ධරිතුං න සක්කොති. යෙ පන සත්තසීදන්තරෙ මහාසමුද්දෙ වසන්ති, තෙ යස්මා කත්ථවි විකම්පනං කාතුං න සක්කා, තස්මා කොචි උද්ධරිතුං න සක්කොති. පටච්චිට්ඨකාදිනං නිලියනොකාසො අත්ථි, තස්මා තෙපි උද්ධරිතුං න සක්කොති. යෙ පන මහාසමුද්දෙ උභිසිට්ඨෙ වසන්ති, තෙ යො කොචි සමො වා පණ්ණතරො වා සුපණ්ණො උද්ධරිතුං සක්කොති. සෙසං නාගසංයුත්තෙ වුත්තනයමෙවාති.

සුපණ්ණසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ගන්ධබ්බකායසංයුත්තවණ්ණනා

438-549. ගන්ධබ්බකායසංයුත්තෙ මූලගන්ධෙ අධිවත්ථානි යස්ස රුක්ඛස්ස මූලෙ ගන්ධො අත්ථි, තං නිස්සාය නිබ්බත්තා. සො හි සකලොපි රුක්ඛො තෙසං උපකප්පති. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. ගන්ධගන්ධෙති මූලාදිගන්ධානං ගන්ධෙ. යස්ස හි රුක්ඛස්ස සබ්බෙසමිපි මූලාදීනං ගන්ධො අත්ථි, සො ඉධ ගන්ධො නාම. තස්ස ගන්ධස්ස ගන්ධෙ, තස්මිං අධිවත්ථා. ඉධ මූලාදීනි සබ්බානි තෙසංයෙව උපකප්පන්ති. සො දාතා භොති මූලගන්ධානන්ති සො කාළානුසාරිකාදීනං මූලගන්ධානං දාතා භොති. එවං සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. එවඤ්ඤි සරික්ඛදානමිපි දත්වා පත්ථනං යපෙනති, අසරික්ඛදානමිපි. තං දස්සෙතුං සො අන්තං දෙනීතිආදි දසවිධං දානවත්ථු වුත්තං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

ගන්ධබ්බකායසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. වලාහකසංයුත්තවණ්ණනා

550-606. වලාහකසංයුත්තෙ වලාහකකායිකානි වලාහකනාමකෙ දෙවකායෙ උප්පන්නා ආකාසවාරිකදෙවා. සීතවලාහකානි සීතකරණවලාහකා. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. වෙනොපණ්ඩිමන්වායානි චිත්තට්ඨපනං ආගමිම. සීතං භොතීති යං වස්සානෙ වා හෙමන්තෙ වා සීතං භොති, තං උතුසමුට්ඨානමෙව. යං පන සීතෙපි අතිසීතං, ගිම්භෙ ව උප්පන්නං සීතං, තං දෙවතානුභාවෙන නිබ්බත්තං සීතං නාම. උණ්භං භොතීති යං ගිම්භානෙ උණ්භං, තං උතුසමුට්ඨානිකං පාකතිකමෙව. යං පන උණ්භෙපි අතිඋණ්භං, සීතකාලෙ ව උප්පන්නං උණ්භං, තං දෙවතානුභාවෙන නිබ්බත්තං උණ්භං නාම. අබ්භං භොතීති අබ්භමණ්ඩපො භොති. ඉධාපි යං වස්සානෙ ව සිසිරෙ ව අබ්භං උප්පජ්ජති, තං උතුසමුට්ඨානිකං පාකතිකමෙව. යං පන අබ්භෙයෙව අතිඅබ්භං, සත්තසත්තාහමිපි චන්දසුරියෙ ඡාදෙන්වා එකන්ධකාරං කරොති, යඤ්ච චිත්තවෙසාබ්බාසෙසු අබ්භං, තං දෙවතානුභාවෙන උප්පන්නං අබ්භං නාම. වාතො භොතීති යො තස්මිං තස්මිං උතුමිහි උත්තරදක්ඛිණාදිපකතිවාතො භොති, අයං උතුසමුට්ඨානොව. යොපි පන රුක්ඛක්ඛන්ධාදිපදාලනො අතිවාතො නාම අත්ථි, අයඤ්චෙව, යො ව අඤ්ඤොපි අකාලවාතො, අයං දෙවතානුභාවනිබ්බත්තො නාම. දෙවො වස්සතීති යං වස්සිකෙ වත්තාරො මාසෙ වස්සං, තං උතුසමුට්ඨානමෙව. යං පන වස්සෙයෙව අතිවස්සං, යඤ්ච චිත්තවෙසාබ්බාසෙසු වස්සං, තං දෙවතානුභාවනිබ්බත්තං නාම.

තත්ත්වං වත්ථු – එකො කිර වස්සවලාහකදෙවපුත්තො තලකුටකවාසි ඛිණාසවත්ථෙරස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා වන්දිත්වා අට්ඨාසි. ථෙරො “කොසි ත්ව”න්ති පුච්ඡි. “අහං, හන්තෙ,

වස්සවලාභකදෙවපුත්තෝ'ති. "තුම්භාකං කිර චිත්තෙන දෙවො වස්සති"ති? "ආම, හන්තෙ"ති. "පස්සිතුකාමා මය"න්ති. "තෙමස්සථ, හන්තෙ"ති. "මෙසසිසං වා ගජ්ජිතං වා න පඤ්ඤායති, කථං තෙමස්සාමා"ති? "හන්තෙ, අම්භාකංචිත්තෙන දෙවො වස්සති, තුම්භෙ පණ්ණසාලං පවිසථා"ති. "සාධු දෙවපුත්තා"ති සො පාදෙ ධොවිත්වා පණ්ණසාලං පාවිසි. දෙවපුත්තො තස්මිං පවිසන්තෙයෙව එකං ගීතං ගායිත්වා හන්ථං උක්ඛිපි. සමන්තා තියොජනට්ඨානං එකමෙසං අහොසි. ථෙරො අද්ධතිත්තො පණ්ණසාලං පවිට්ඨොති. අපිච දෙවො නාමෙස අට්ඨහි කාරණෙහි වස්සති නාගානුභාවෙන සුපණ්ණානුභාවෙන දෙවනානුභාවෙන සච්චකිරියාය උතුසමුට්ඨානෙන මාරාවට්ටනෙන ඉද්ධිබලෙන විනාසමෙසෙනාති.

වලාභකසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. වච්ඡගොත්තසංයුත්තවණ්ණනා

607-661. වච්ඡගොත්තසංයුත්තෙ අඤ්ඤාණාති අඤ්ඤාණෙන. එවං සබ්බපදෙසු කරණවසෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. සබ්බාති චෙතාති අඤ්ඤාමඤ්ඤවෙච්චනානෙවාති. ඉමස්මිඤ්ච පන සංයුත්තෙ එකාදස සුත්තාති පඤ්චපඤ්ඤාස වෙය්‍යාකරණානිති වෙදිතබ්බාති.

වච්ඡගොත්තසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. ඤානසංයුත්තං

1. සමාධිමූලකසමාපත්තිසුත්තවණ්ණනා

662. ඤානසංයුත්තස්ස පඨමෙ සමාධිකුසලොති පඨමං ඤානං පඤ්චඩ්ඛිකං දුතියං තිව්ඪ්ඛිකන්ති එවං අභිගච්චත්ථානකුසලො. න සමාධිස්මිං සමාපත්තිකුසලොති චිත්තං භාසෙත්වා කල්ලං කත්වා ඤානං සමාපජ්ජිතුං න සක්කොති. ඉමිනා නයෙන සෙසපදානිපි වෙදිතබ්බාති.

2-55. සමාධිමූලකධීතිසුත්තාදිවණ්ණනා

663-716. දුතියාදීසු න සමාධිස්මිං ධීතිකුසලොති ඤානං ඨපෙතුං අකුසලො, සත්තට්ඨඅච්ඡරාමත්තං ඤානං ඨපෙතුං න සක්කොති. න සමාධිස්මිං චූට්ඨානකුසලොති ඤානනො චූට්ඨාතුං අකුසලො, යථාපරිච්ඡේදෙන චූට්ඨාතුං න සක්කොති. න සමාධිස්මිං කල්ලිතකුසලොති චිත්තං භාසෙත්වා කල්ලං කාතුං අකුසලො. න සමාධිස්මිං ආරම්මණකුසලොති කසිණාරම්මණෙසු අකුසලො. න සමාධිස්මිං ගොචරකුසලොති කම්මට්ඨානගොචරෙ චෙව භික්ඛාචාරගොචරෙ ච අකුසලො. න සමාධිස්මිං අභිනිභාරකුසලොති කම්මට්ඨානං අභිනිභරිතුං අකුසලො. න සමාධිස්මිං සක්කච්චකාරීති ඤානං අප්පෙතුං සක්කච්චකාරී න භොති. න සමාධිස්මිං සාතච්චකාරීති ඤානප්පතාය සතතකාරී න භොති, කදාවිදෙව කරොති. න සමාධිස්මිං සප්පායකාරීති සමාධිස්ස සප්පායෙ උපකාරකධම්මෙ පුරෙතුං න සක්කොති. තතො පරං සමාපත්තිආදිහි පදෙහි යොජෙත්වා චතුක්කා වුත්තා. තෙසං අත්ථො වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බො. සකලං පනෙත්ථ ඤානසංයුත්තං ලොකියප්ඤානවසෙනෙව කරිත්තති.

ඤානසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

බන්ධවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය දුතියො භාගො.